

SVENSK
BIBLIOTEKS-
FORSKNING

Editors preface

Elena Maceviciute
Swedish School of Library and Information Science
and Faculty of Communication, Vilnius University
Elena.Maceviciute@hb.se

The library profession was and is undergoing dynamic changes related to the processes taking place in the information and culture contexts of modern society. Reflection on the profession, its role, responsibilities, competence, and development have been central to LIS research from the middle of the 19th century. This is an ongoing process as one can see from the latest edition of the *Svensk Biblioteksforskning*, which includes three articles exploring different aspects of LIS professional development processes.

Anne-Sofie Axelsson, Diane Sonnenwald, and Maria Spante have explored the the need for a modern sociotechnical instrument for professional collaboration (collaboratory) by interviewing ten professional librarians from different libraries. They discuss the advantages, as seen by the librarians, for creating a collaboratory, the barriers that can hinder the process, and the role that a collaboratory could play for librarians' professional development and work.

Anna Sofia Perotti focuses her attention on the problem of marketing the librarian's expertise and information competence as an alternative and complement to marketing library services. She draws parallels with the marketing of other professional competences, reviews literature about the existing attempts to promote librarians' professional skills and knowledge, and interviews four librarians about their experience in library marketing.

Lars Seldén exploits rich data collected in the Swedish librarians' registries published in 1932, 1949, 1955, and 1967 to demonstrate the development of educational and recruitment changes within librarianship. He introduces the data sources in detail in the first part of the article. The second part includes statistical analysis that exposes the process of the establishment of librarianship as a profession dominated by women.

The issue also includes three reviews of books recently published in Nordic countries. In addition, a scholarly journal published by Vilnius University (Lithuania) is introduced– *Knygotyra* (Book Science).

Elena Maceviciute

Aktuellt nummer: Vol. 16:1 2007

Förord Elena Maceviciute

Granskade artiklar / Reviewed articles

Ann-Sofie Axelsson, Diane H. Sonnenwald and Maria Spante

Att etablera ett kollaboratorium inom biblioteks- och informationsvetenskap: behov och utmaningar från ett praktikerperspektiv

Anna Sofia Perotti

”Varför ska vi heta som vårt hus?” En studie av marknadsföring av bibliotekarien

Lars Seldén

Utbildningsvanor och rekryteringspraktik i en kvinnoprofession enligt biblioteksmatriklar 1932-1966

Bokrecensioner / Book reviews

Mats Dolatkhan

Historia och samtid: danska folkbibliotek i förändring

Recension av: Jochumsen, Henrik & Hvenegaard Rasmussen, Casper. *Folkebiblioteket under förändring: modernitet felt og diskurs*. Köpenhamn: Danmarks Biblioteksforening och Danmarks Biblioteksskole, 2006.

Eva-Maria Flöög

Folkebiblioteket som förvandlingsrum : Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskapet. Red. Leif Emerek, Casper Hvenegaard Rasmussen & Dorte Skot-Hansen

Brigitte Kühne

Undervisning i informationssökning. Slutrapport från projektet Informationssökning, didaktik och lärande (IDOL) Limberg, Louise och Folkesson, Lena (2006)

Elena Maceviciute

Knygotyra – a scholarly journal of Vilnius University

Att etablera ett kollaboratorium inom biblioteks- och informationsvetenskap: behov och utmaningar från ett praktikerperspektiv

Ann-Sofie Axelsson

Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/
Bibliotekshögskolan
Göteborg universitet och
Högskolan i Borås
SE-501 90 Borås

Ann-Sofie.Axelsson@hb.se

Diane H. Sonnenwald

Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/
Bibliotekshögskolan
Göteborg universitet och
Högskolan i Borås
SE-501 90 Borås

Diane.Sonnenwald@hb.se

Maria Spante

Institutionen för teknikens ekonomi och organisation,
Chalmers
SE-412 96 Göteborg
marspa@chalmers.se

Abstrakt

This article describes a study that investigated the need for and challenges connected to the establishment of a collaboratory - a sociotechnical forum where information and other resources can be made accessible and used by practitioners within library and information science. In order to identify needs and challenges interviews were carried out with a number of practitioners at a number of different institutions. The results reveal that there is a need for a collaboratory in order to facilitate the sharing of personal knowledge "on demand". It is of great importance that the collaboratory is well integrated with practitioner's daily activities.

Nyckelord

Kollaboratorium; community knowledge environments; collaborative work environments; biblioteks- och informationsvetenskap; samarbete, e-social science; intervjuer

1. Introduktion

Forskare har i alla tider arbetat tillsammans för att med gemensamma medel kunna nå längre än individuella resurser och insatser kunnat ta dem (se Sonnenwald, 2007 för en beskrivning av och diskussion kring vetenskapligt samarbete). I denna anda har på senare år s.k. vetenskapliga kollaboratorier (eng. scientific collaboratories) utvecklats och gjorts tillgängliga för att forskare på olika håll i världen, tillhörande olika kulturer, organisationer och, i vissa fall, vitt skilda discipliner, ska kunna dela resurser och kunskap med varandra för att snabbare, billigare och mer effektivt kunna generera högkvalitativ vetenskaplig kunskap. Ett kollaboratorium var ursprungligen främst ett sätt att med hjälp av avancerad informations- och kommunikationsteknik tillhandahålla vetenskapliga instrument (Finholt, 2001), men begreppet har med tiden kommit att utvecklas till något både större och bredare. En aktuell definition är:

En nätverksbaserad facilitet och organisatorisk enhet som överbryggar avstånd, stödjer rik och kontinuerlig mänsklig interaktion med inriktning mot ett visst forskningsområde, som befrämjar kontakt

mellan forskare - både kända och okända för varandra - och som tillhandahåller datakällor, artefakter och verktyg som behövs för att utföra forskning.

(Science of Collaboratories, 2003, artikelförfattarnas översättning).

Visionen för nästa generations kollaboratorier, på engelska även benämnda "community knowledge environments" (sv. kunskapsmiljöer för gemenskaper) och "collaborative work environments" (sv. kollaborativa arbetsmiljöer), omfattar dock inte bara forskare utan även studenter, lärare och praktiker som använder sig av avancerad och säker multimedial informations- och kommunikationsteknik för tillgång till kolleger och andra experter, forskningsdata, publikationer, forskningsinstrument, tjänster och verktyg över geografiska avstånd, organisationsgränser och tidsskillnader (Atkins, med flera, 2003; Berman & Brady, 2005; Hey & Trefethen, 2003). De flesta kollaboratorier har hittills, med hjälp av ett betydande nationellt och internationellt finansiellt stöd, varit inriktade på att stödja naturvetenskaplig och teknisk forskning och utbildning samt affärsvetenskap (Atkins, med flera, 2003; Arzberger & Finholt, 2002; Finholt, 2001; EU Commission New Working Environment Unit, 2006). Det är dock viktigt att också stödja samhällsvetenskaperna (Berman & Brady, 2005) samt icke vinstdrivande organisationer, inklusive samarbetet praktiker emellan samt mellan praktiker och forskare inom nämnda områden.

Som en samhällsvetenskaplig disciplin och profession spelar biblioteks- och informationsvetenskap (B&I) en avgörande roll när det gäller upptäckten av kunskap, utbildning och demokrati, kulturarvsfrågor, och, på senare tid, ekonomisk utveckling. En studie nyligen utförd i Florida (USA) visar till exempel att folkbibliotekens avkastning på investeringar är ungefär 6.5 mot 1, vilket betyder att varje \$1.00 som spenderas på stöd från det offentliga till folkbiblioteken, resulterar i en utdelning på \$6.54 i termer av bruttoregionalprodukt, sparad tid och sparade pengar (Griffiths, King, Lynch & Harrington, 2005).

Biblioteks- och informationsvetenskapen står idag inför många utmaningar. Den är tvärvetenskaplig till sin natur. Till exempel omfattar den forskning och utbildning inom en rad specialområden såsom: organisation av information (metadata, tesauruskonstruktion, referat); informationsåtervinning; informationsbeteenden; bibliometri; informations- och bibliotekstjänster; biblioteksledning och -förvaltning (eng. library management); samarbete och kunskapshantering (eng. knowledge management); informationspolicy; arkivvetenskap; digitala bibliotek; social informatik; samt folk-, barn-, och specialbibliotek. Informations- och kommunikationsteknik, politiska principer och bestämmelser genomgår snabba förändringar liksom även publiceringsindustrin samt finansiärernas förväntningar, vilket har en betydande effekt på disciplinen. Detta har lett till en ökad debatt och oenighet vad gäller vilka ämnen som bör ingå i universitetens B&I-utbildningsprogram och -yrkesutbildningar. I många länder får dessutom forskning och högre utbildning inom B&I inte samma stöd från statliga forskningsfinansiärer som andra områden, och under perioder av ekonomisk nedgång är finansieringen till offentliga institutioner såsom bibliotek mycket utsatt. Biblioteks- och informationsvetenskapliga institutioner är i många länder små sett till antal lärare. Till exempel har institutionen vid Växjö universitet endast en heltidsanställd lärare. Denna situation avspeglas i många bibliotekariers yrkesmässiga verksamhet, där de kan vara den enda bibliotekarien inom sin organisation och/eller sitt geografiska område. Sammantaget kan B&I beskrivas befinna sig i en period av tilltagande komplexitet och stora omställningar till följd av begränsade ekonomiska resurser och påverkan från externa krafter.

I ett försök att möta dessa utmaningar startar många bibliotek idag samarbetsprojekt för att kunna utnyttja gemensamt material (t.ex. Atkinson & Kensler, 2004; Rodger, Jörgensen & D'Elia, 2005) och nya informations- och kommunikationstekniker (t.ex. JCDL, 2006). Skulle ett kollaboratorium, vilket överbryggar geografiska avstånd samt länkar samman organisationer av olika typ och storlek, kunna främja B&I genom att hjälpa yrkesverksamma att möta de utmaningar som deras institutioner står inför? Vi känner inte till någon forskning som undersöker kollaboratoriets potential inom B&I-området. Skulle ett kollaboratorium kunna hjälpa till att möta de utmaningar som biblioteks- och informationsvetenskapliga praktiker står inför och/eller stödja framtida visioner för professionen?

Denna artikel beskriver en explorativ studie i vilken yrkesverksamma inom biblioteks- och informationsvetenskap intervjuats om deras syn på de behov som ett kollaboratorium skulle kunna svara mot, samt de normer och arbetssätt inom deras respektive organisationer som kan underlätta och/eller försvåra anammandet av ett kollaboratorium. Vårt mål är att tillhandahålla insikter beträffande de möjligheter och begränsningar som föreligger för ett kollaboratorium inom denna unika och viktiga yrkesverksamhet. Utan studier av det här slaget finns det en risk att en digital klyfta uppstår mellan de samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga professionerna och disciplinerna, och mellan vinstdrivande och icke vinstdrivande organisationer.

2. Tidigare forskning

Genomgående i denna artikel definieras samarbete som det mänskliga beteende som involverar två eller fler individer, något som underlättar meningsskapandet, fördelningen och slutförandet av uppgifter i relation till ett ömsesidigt överenskommet mål. Samarbete äger alltid rum i sociala kontexter, vilka i sin tur utgör begränsningar och möjligheter för samarbetet. Samarbete kan äga rum inom eller mellan organisationer, discipliner (eller gemenskaper), och/eller länder.

I en sammanfattning av tidigare forskning kring vetenskapligt samarbete har Sonnenwald (2007) identifierat fem faktorer som har visat sig betydelsefulla för att forskare överhuvudtaget ska överväga att samarbeta. Dessa faktorer är: vetenskapliga, politiska, socioekonomiska, resurstillgänglighet, samt sociala nätverk och personliga faktorer. Faktorerna kan även tillämpas i andra kontexter, såsom professionella yrkessammanhang, genom att de vetenskapliga faktorerna tolkas som yrkesmässiga faktorer.

De *yrkesmässiga (eller vetenskapliga) faktorer* som omnämns i litteraturen och som är avgörande för om ett samarbete kan etableras innefattar: behovet av att upptäcka ny kunskap och lösa komplexa problem i rätt tid; att höja graden av specialisering och behovet av att utnyttja olika typer av kunskap och expertis; en möjlighet att vidga ett projekts ramar och främja innovation; att sprida det epistemologiska och etiska ansvaret; och inverkan på individers befordringsmöjligheter. Till exempel, Michael & Higgins (2002) diskuterar hur samarbete kan hjälpa ett bibliotek att bli ett innovativt bibliotek i världsklass men att biblioteket då måste belöna de anställdas förmåga att "dela med sig av kunskap, lära sig samt samarbeta" (s. 175).

Politiska faktorer inbegriper nationella och internationella situationer och riktlinjer såsom "acts of aggression" och nationella säkerhetspolicier; främjande av politisk enighet inom en region; önskan om världsfred; samt helande av sår efter en tid av krig. *Socioekonomiska*

faktorer fokuserar på att sprida ekonomiska risker, öka de finansiella resurserna, samt stödja ekonomisk utveckling.

Faktorn *resurstillgänglighet* handlar om möjligheter att få tillgång till begränsade resurser såsom specialiserad expertis, utrustning, mjukvara, material, etc., vilket samarbeten kan möjliggöra. Samarbeten är i regel mer framgångsrika när samtliga parter både bidrar med och tar emot resurser. I regel uppstår samarbeten ur *sociala nätverk*, eller ur tidigare kontakter och kopplingar mellan individer. Hur väl man passar ihop som personer, hur väl arbetsätten passar ihop, ömsesidig respekt, tillit samt förmågan att komma överens och uppskatta varandras sällskap är sådant som individer ofta överväger när de bestämmer sig för att samarbeta. Dessa saker kan påverkas av olikheter gällande språk, kulturarv och kön.

Då informations- och kommunikationsteknik är en viktig del av ett kollaboratorium måste vi även ta hänsyn till faktorer som påverkar anammande av teknik och teknikanvändning. Kollaboratorier har till exempel omnämnts som sociotekniska interaktionsnätverk (Kling, McKim & King, 2003). Utformandet och anammandet av teknik i allmänhet handlar i hög grad om att möta behov, eller hantera utmaningar, i särskilda kontexter. Behov kan uppstå i samband med upplevda haverier eller brister hos befintliga arbetssätt (Winograd & Flores, 1986), samt fördelar framför gällande arbetssätt (Grudin, 1994; Rogers, 1995; Wierba, Finholt & Steves, 2002). Det är också avgörande att nya arbetssätt går att förena med rådande arbetssätt och normer (Rogers, 1995).

I denna explorativa studie reflekterar vi över huruvida dessa samarbets- och teknikrelaterade faktorer möjliggör eller förhindrar upprättandet av ett kollaboratorium för B&I-praktiker.

3. Metod

3.1 Datainsamling

Intervjuer genomfördes med tio yrkesverksamma inom biblioteks- och informationsvetenskap, som arbetar i ett antal olika miljöer, däribland en biblioteks- och informationsvetenskaplig universitetsinstitution, ett universitetsbibliotek, ett regionalt högskolebibliotek, ett folkbibliotek i en större stad, ett folkbibliotek i en mindre stad, ett statligt forskningsinstitut, ett internationellt företag, ett mindre företag samt en icke-statlig organisation. Samtliga intervjupersoner, utom en, var chefer med ansvar för biblioteks- eller informationstjänster inom sin organisation. En intervjuperson var ansvarig för B&I-utbildningen vid ett universitet. Samtliga intervjupersoner, med undantag för en, bor och arbetar i Sverige. De praktiker som arbetar för den icke-statliga organisationen samt det internationella företaget har dock globala åtaganden. Intervjuerna var mellan en och tre timmar långa, med en medellängd på 1 timme och 45 minuter.

Kollaboratiebegreppet introducerades för intervjupersonerna, dels i den initiala förfrågan om att delta i studien, dels i inledningen av intervjun. Ett kollaboratorium definierades som ett sociotekniskt forum där information och andra resurser kan inhämtas och användas av yrkesverksamma, studenter, lärare och forskare som ett sätt att möjliggöra nya typer av samarbete, lärande och informationsdelning. Denna definition bygger på Atkins, med flera (2003) och rapporten *Science of Collaboratories* (2003). Intervjufrågorna var utformade för att frammana intervjupersonernas syn på motiv för att använda ett kollaboratorium och sociotekniska hinder som kan inverka på dess framgång. Samtliga intervjufrågor var öppna, och uppföljningsfrågor ställdes för att garantera att vi säkert fångade betydelsen i intervjupersonernas uttalanden. Intervjuerna genomfördes av personer som själva inte var

medlemmar i den svenska biblioteks- och informationsvetenskapliga gemenskapen vilket medförde att intervjupersonerna därmed fritt kunde diskutera samtliga aspekter av den biblioteks- och informationsvetenskapliga gemenskapen och dess arbete utan att uppleva att de förolämpade en kollega.

3.2 Dataanalys

Intervjuerna analyserades med både öppen och axial kodning (Robson, 2002). Under den öppna kodningen lästes en uppsättning av intervjuerna grundligt och med stor noggrannhet igenom av en forskare som identifierade kodningskategorier eller kodningsramar. Denna initiala uppsättning kategorier och data diskuterades i forskargruppen och vi identifierade likheter med de fem kategorier som diskuteras i den vetenskapliga litteraturen. Dessa fem kategorier sägs utgöra grunden för vetenskapligt samarbete och/eller förhindra att samarbete uppstår (Sonnenwald, 2007). De återstående intervjuerna lästes och analyserades med hjälp av dessa kodningskategorier och vi letade även efter nya kategorier som kunde tänkas uppstå, utan att hitta några sådana. Vi kunde inte heller hitta några data för den tidigare identifierade kategorin politiska faktorer. I det slutliga steget, dvs. under axialkodningen, lästes samtliga intervjuer på nytt och analyserades med hjälp av kodningskategorierna.

Eftersom några av intervjuerna gjordes på engelska har några av citaten från intervjupersonerna i avsnitten nedan översatts från engelska till svenska. Vi har gjort vårt yttersta för att se till att intervjupersonens röst fortfarande hörs i de översatta citaten.

4. Resultat

Dataanalysen visar att de skäl som praktikerna anger för att vilja samarbeta och dela resurser med andra yrkesutövare inom B&I-området, samt de faktorer som nämns som hinder för att samarbete ska komma till stånd kan kategoriseras som: professionella faktorer, socioekonomiska faktorer, faktorer kopplade till resurstillgänglighet, samt faktorer med anknytning till sociala nätverk och personliga faktorer.

4.1 Professionella faktorer

Flertalet intervjupersoner uttryckte att de vill ha ett kollaboratorium för att underlätta sin egen och sin organisations professionella utveckling och problemlösning. Detta nämndes av samtliga deltagare i studien, men oftast av chefer i stora organisationer, vilket återspeglar slutsatser av Michael & Higgins (2002).

Intervjupersonerna uttryckte att de önskar att nya, innovativa idéer från den vidare biblioteks- och informationsvetenskapliga gemenskapen kommer in i deras organisation. En chef förklarade att ett kollaboratorium i bästa fall skulle sätta henne i kontakt med ett brett spektrum av medlemmar i gemenskapen som skulle kunna introducera nya idéer:

Jag skulle vilja ha [människor]...från olika industrier, och forskare [i kollaboratoriet]...För ni är nyfikna och ser nya saker. Ni kanske har helt andra idéer än vad jag har, som jag kan lära mig av, som kan trigga mig. Jag skulle vilja ha olika åldersgrupper, unga tänker inte som gamla.

Fyra intervjupersoner nämnde också att de önskar mer specifika expertråd i samband med problem som uppstår i deras dagliga arbete – problem som inte kan lösas enkelt med den kunskap och de resurser som finns att tillgå i den egna organisationen. Ett flertal av

intervjupersonerna underströk att de via ett kollaboratorium önskar få tillgång till experter inom olika biblioteksrelaterade ämnen, vilka kan leverera snabba och precisa svar på specifika frågor. En chef vid ett stort folkbibliotek talade om sitt behov av expertråd i en föränderlig värld där en chef har svårt att veta vilka regler som gäller i olika situationer:

De experter jag talar om, alltså det är på sätt och vis svårt...
Lagstiftningen ändras och tekniken utvecklas och lagstiftningen
hänger inte med den tekniska utvecklingen, så det skulle bli väldigt
mycket frågor kring det.

En chef för ett stort universitetsbibliotek betonade särskilt att vad hon upplever behövs är inte opersonliga expertråd utan tillgång till erfarna personer som, på begäran ("on demand"), kan besöka bibliotek för att inspirera personalen eller visa på alternativa arbetssätt. Detta liknar resultaten från en undersökning gjord av Brown och Ortega (2005). Respondenterna, 72 bibliotekarier inom ämnesområdet fysik, uttryckte att deras främsta informationskälla är personlig kommunikation med kolleger. En intervjuperson i vår studie förklarade:

Så någonting som en engagerad, intresserad, erfaren person inom vissa
frågor... Låna min duktiga lånechef, där man tycker man sitter fast i
sega rutiner. Låta [den erfarna personen] komma och jobba och berätta
hur det fungerar någon annanstans... Det blir också så att de som åker
ut får någonting tillbaka, det får man ju alltid.

Samma bibliotekschef framhöll att en erfaren biblioteksperson skulle vara av störst värde för små bibliotek som har begränsad eller obefintlig kompetens inom specialiserade och perifera områden (t.ex. konstruktion och biblioteksarkitektur) i sitt vanliga nätverk:

Tänk dig att vara utslängd någonstans på ett litet ställe där ni är två
anställda och att... ni får en ombyggnadsuppgift...Eller att ni måste
modernisera biblioteket... Bara att börja [Man tänker] 'Gud vad ska vi
göra?'

Detta spørsmål diskuteras inte i litteraturen kring vetenskapligt samarbete - behovet av specialiserad expertis för att lösa problem som dyker upp vid enstaka tillfällen, till skillnad från behov av expertis i samarbetsprojekt.

4.2 Socioekonomiska faktorer

Samarbete och resursdelning kan leda till nya, lönsamma tjänster och produkter, samt öka en organisations annars begränsade ekonomiska resurser. Samarbete för dock även med sig kostnader. En fråga är därför huruvida kostnaderna som associeras till ett kollaboratorium är större än dess kort- och långsiktiga vinster.

Till skillnad från vetenskapliga kollaborationer och affärssamarbeten, som uppfattas som ekonomiskt fördelaktiga (t.ex., Lambert, 2003; Autio, Hameri & Nordberg, 1996; US Office of Science & Technology Policy, 2000), trodde fem av sju intervjupersoner att ett kollaboratorium inte skulle gynna deras organisation ekonomiskt. Snarare uttryckte de en oro att ett kollaboratorium skulle medföra merkostnader, i synnerhet i fråga om tid. Detta är uppenbarligen ett centralt problem för yrkesverksamma; femtio procent av intervjupersonerna

nämnde det. En del av problemet handlar om tiden som krävs för att sköta ett välfungerande kollaboratorium:

Det är ganska tidskrävande i långa loppet. Dessa tjänster är enkla att sätta upp men inte så enkla att upprätthålla... utan finansiering.

Ett annat problem är upplevelsen att det är tidsödande att använda ett kollaboratorium, dvs. tidsödande att logga in, titta efter nyheter, delta i informationsutbytet, etc. En intervjuperson, som är mycket positiv till teknikmedierat samarbete generellt, ser detta som ett stort hinder:

Om man har tid, så finns det massor av bra och roliga saker man kan använda teknik till men... det är aldrig för svårt...det är snarare tiden.”

Endast två intervjupersoner uttryckte att ett kollaboratorium skulle kunna innebära ekonomiska fördelar. Enligt en intervjuperson, hemmahörande i en icke-statlig organisation, är samarbete och finansiering starkt kopplade till varandra i deras organisation då bägge krävs för att deras projekt ska kunna möjliggöras. En chef för ett bibliotek i ett stort internationellt företag hade en mycket positiv inställning till ett B&I-kollaboratorium, men på det villkoret att det kan föra med sig värden in i organisationen:

Det absolut viktigaste är att det ger någonting tillbaka till företaget.

4.3 Tillgång till resurser

Upprättandet av ett kollaboratorium motiveras ofta av behovet att få tillgång till dyr utrustning, specialiserad expertis, mjukvara, unika material, etc. Samtliga intervjupersoner nämnde en eller flera resurser som de skulle vilja få tillgång till, och som de tror att ett kollaboratorium skulle kunna tillhandahålla. Inte särskilt överraskande nämnde flera intervjupersoner att det vore bra att ha tillgång till verktyg och dokument online. Flertalet intervjupersoner betonade dock att det redan finns för många onlineresurser som erbjuder verktyg och dokument. Vad de skulle föredra är personlig kontakt med personer kunniga inom biblioteks- och informationsvetenskap. Som en chef för ett stort universitetsbibliotek förklarade det:

Jag tror att [ha tillgång till kunniga människor i biblioteksvetenskap] är det viktigaste, för läsa kan man ju alltid göra. Det finns ju massor att läsa. Du kan gå in på hemsidor... det finns massor. Och du kan tycka att det är intressant men du får inte det här extra... Nej, det skall vara en människa!

Till och med inom detta lilla urval av yrkesverksamma fann vi matchande behov av kunskap och villighet att dela med sig av kunskap. En chef för ett regionalt högskolebibliotek förklarade till exempel att hans behov av expertis till viss del handlar om upphovsrätt:

Upphovsrätt är en evig fråga, en ständig fråga. Det juridiska av biblioteksdrift, det är väldigt komplicerade frågor.

En chef för ett bibliotek i ett stort internationellt företag sa:

Det är ganska mycket frågor om copyright därför att alla företag ligger väldigt risigt till om man inte har löst den här copy-clearing-biten, och där har jag varit involverad jättemycket... Jag tror att jag kan vara till stor hjälp i ett sådant nätverk.

Uppmuntrande nog angav femtio procent av intervjupersonerna att de har resurser som de kan dela med sig av till andra B&I-praktiker. De resurser som omnämndes inbegrep: individer med erfarenhetsbaserad expertis; organisatoriska "best practices"; samt verktyg och innehåll (t.ex. databaser och träningsmaterial). De resurser som oftast nämndes hade att göra med människor och deras kunskap. Verktyg och material nämndes minst ofta.

Ett problem i anknytning till resurstillgång som uppmärksammades av intervjupersonerna från den icke-statliga organisationen är tillgång till teknik. Som poängterats av intervjupersonerna i denna studie, såväl som i andra sammanhang (t.ex., Olson, Teasley, Bietz & Cogburn, 2002), så är tillgång till Internet inte en självklarhet för alla. I de fall Internet finns tillgängligt finns ändå risken att det endast är i begränsad omfattning, såsom i vissa utvecklingsländer:

I Afrika, du vet, alla har inte en dator på sitt skrivbord vilket innebär att man måste skaffa en och sen... skaffa Internetaccess... det är inte så enkelt som när alla har en dator på skrivbordet som är uppkopplad [till ett höghastighetsnätverk] hela tiden... Tillgång till Internet är inte så enkelt.

En av de centrala idéerna med ett kollaboratorium är att användarna ska utbyta resurser med varandra på ömsesidig basis. Vissa chefer för små B&I-institutioner gav dock uttryck för uppfattningen att de inte har något att erbjuda större och mer resursstarka B&I-institutioner. Som en intervjuperson, en chef för ett folkbibliotek i en mindre stad, uttryckte det:

Vi har ingenting att erbjuda dem tror jag. Vi har aldrig fått några förfrågningar i alla fall...

Detta är ett problem som inte diskuteras i litteraturen kring samarbete, men som likväl är viktigt. När individer inte tycker sig ha någonting att erbjuda kan de på förhand utesluta sig själva från interaktioner utan att inse att de därmed faktiskt kan undanhålla värdefull information från andra.

4.4 Sociala nätverk och personliga faktorer

Samarbete både uppstår från och bygger upp sociala nätverk. Analysen av intervjudata visar att sociala nätverk och personliga faktorer är viktiga för många bibliotekspraktiker oavsett var de arbetar. En intervjuperson, chefen för biblioteket vid ett stort internationellt företag, beskrev sin vision för ett B&I-kollaboratorium:

Jag får ett kanonnätverk med förgreningar in i alla typer av verksamheter och företaget är väldigt positivt till externa nätverk.

Majoriteten av intervjupersonerna uttryckte dock personliga tvivel snarare än entusiasm när de föreställde sig ett kollaboratorium. Flera intervjupersoner nämnde att det kan bli svårt att hitta den rätta balansen mellan bredd och fokus i nätverket. Ett nätverk måste vara brett för att

omfatta olika intressen, men inte för brett så att det förlorar fokus och blir ointressant för alla. En intervjuperson förklarade:

Jag tror att [kollaboratoriet] måste vara fokuserat, och det är viktigt att [nätverket] är tillräckligt brett för att folk ska bidra, men tillräckligt smalt för att det ska vara intressant.

En annan intervjuperson talar om samma problem utifrån sin erfarenhet från en nationell e-postlista inom B&I-området:

Det är en lista av ett enkelt slag, men som har som spårat ur, det är för många som är med på den. Det är för många udda personer som lägger in text som inte intresserar andra.

Detta är en kontrast till tidigare forskningsrapporter om att e-postlistor inom B&I-området värderas högt av B&I-praktiker (Brown & Ortega, 2005; Xu, 1998, Kovacs, Robinson & Dixon, 1995) och forskning kring "communities of practice" i allmänhet. Detta rön väcker dock frågor kring begränsningar av e-postlistor, "communities of practice" och stora kollaboratorier.

Andra intervjupersoner förde fram tankar kring huruvida kollaboratoriet skulle komma att bli någonting utöver deras redan befintliga arbetsuppgifter, kräva förändringar av deras arbetssätt och uppskattas av deras organisation. Två intervjupersoner kommenterade:

Det handlar ju om... att man återkopplar till [kollaboratoriet] sedan på diskussioner och möten. Man får bygga in det i systemet på något vis, i organisationen.

Jag skulle inte ha lust att vara med om jag behövde göra något annorlunda än vad jag redan gör.

5. Diskussion

Analysresultaten pekar på att ett kollaboratorium uppfattas vara, för de flesta B&I-praktiker som intervjuats, ett möjligt sätt att utbyta resurser med och sättas i kontakt med andra yrkesverksamma inom området. Inte desto mindre är det många utmaningar som måste hanteras och problem som måste lösas för att framgång med säkerhet ska uppnås. En del av dessa utmaningar och problem har tidigare identifierats i litteraturen, medan andra är nya.

Majoriteten av intervjupersonerna föreställde sig att ett kollaboratorium skulle kunna tillhandahålla resurser för att underlätta deras individuella och deras organisationers yrkesmässiga utveckling och problemlösning. Somliga talade om detta i termer av behov av expertråd medan andra talade om det som ett behov av att nya och innovativa idéer och arbetssätt introducerades i deras organisationer. Det förefaller som att intervjupersonerna anser att deras egen institution i vissa fall saknar avgörande professionella kompetenser, vilket också säkert kan vara fallet, eftersom kraven på yrkesverksamma inom B&I-området under den senaste tiden har ökat, samtidigt som resurserna ofta har minskat. Ett sätt att hantera dessa ökade krav utan att öka kostnaderna kan vara att öka kunskapsbasen bland B&I-praktiker genom att koppla samman dem via ett kollaboratorium, ett sociotekniskt interaktionsnätverk. Detta är särskilt viktigt för små och resursfattiga

biblioteksorganisationer. Kanske kommer den största utmaningen i detta att bli att möjliggöra utbyte av idéer mellan organisationer och individer som är olika med avseende på t.ex. kärnaktiviteter, organisationsstorlek, erfarenheter och kunskap, såsom till exempel folkbibliotek på mindre orter och stora universitetsbibliotek.

Som tidigare nämnts har samarbete i många fall visat sig leda till ekonomiska vinster. I denna studie trodde dock samtliga intervjupersoner, undantaget två, inte att ett kollaboratorium skulle leda till ekonomiska vinster. Snarare kan det innebära en ökad kostnad i fråga om tid; tid för att sköta ett välfungerande kollaboratorium och tid för att delta i kollaboratoriet.

I de flesta kunskapsorganisationer är människors arbete splittrat (Mark, Gonzalez & Harris, 2005) och detta förvärras i och med att bl.a antalet elektroniska system ökar, liksom kommunikation via e-post etc. Därför är intervjupersonernas tveksamma inställning till att använda ett kollaboratorium fullt förståelig. Frågan är om det är möjligt att utforma ett kollaboratorium som inte blir till en börda för sina användare, i synnerhet när majoriteten av dess potentiella användare redan tycks överhopade med information? Detta problem har tidigare diskuterats i samband med design av grupprogram (eng. groupware) (Grudin, 1994), och behöver ytterligare begrundas i relation till ett B&I-kollaboratorium.

Tillgång till data är ett generellt fokus i de flesta vetenskapliga kollaboratoriesatsningar (Arzberger & Finholt, 2002). Deltagarna i denna studie formulerar dock främst behov av ett annat slag, nämligen behov av immateriella resurser såsom människors kunskap och erfarenheter inom olika områden. Även om en del av intervjupersonerna även önskade sig tillgång till resurser som verktyg, juridiska dokument och användbara länksamlingar, betonade flera personer att de redan har tillgång till tillräckligt många resurser av den typen. Majoriteten av intervjupersonerna antog samma perspektiv när de talade om att dela med sig av sina egna resurser. Om än några nämnde konkreta ting, t.ex. undervisningsmaterial, som de skulle kunna tänka sig att dela med sig av, var majoriteten mer entusiastisk över idén att dela med sig av sina erfarenheter, perspektiv och sin tysta kunskap. En utmaning är hur dessa immateriella resurser ska göras synliga och möjliga att distribuera i ett kollaboratorium, i synnerhet när det rapporterats om tidiga exempel på kollaboratorier som misslyckats med att stödja tyst kunskap (t.ex., Orłowski, 1993).

Denna sista punkt relaterar tydligt till det de flesta intervjupersonerna uttryckte som mest attraktivt med idén om ett kollaboratorium, vilket, utan tvekan, var idén om att ha tillgång till ett nätverk av människor från ett brett spektrum av B&I-relaterade organisationer. Här ligger dock också den största utmaningen med ett B&I-kollaboratorium: att se till att göra kollaboratoriet tillräckligt fokuserat för att det ska bli intressant att delta, men ändå tillräckligt brett för att nya samarbeten över organisatoriska och ämnesmässiga gränser ska komma till stånd. Detta är särskilt utmanande eftersom B&I är en tvärvetenskaplig profession som inte har någon erkänd gemensam kärnaktivitet eller stor utmaning. Utmaningarna som måste hanteras på individnivå ligger i att införa kollaboratoriet i organisationer på ett sätt som kompletterar men inte tävlar med befintliga rutiner och arbetssätt, och som anses belönande.

Resultaten från denna studie pekar mot att ett kollaboratorium till stöd för verksamma inom B&I-området bör inkludera en tjänst av typen "expert på begäran". En sådan tjänst skulle kunna vara upplagd så att varje organisation som deltar i tjänsten skulle identifiera sina expertisområden och gå med på att låta sina experter arbeta som konsulter ett visst antal dagar per år. Dessa organisationer skulle sedan vara berättigade till att efterfråga hjälp från andra

deltagande organisationer upp till lika många dagar per år. Den organisation som efterfrågar hjälp skulle kunna ansvara för utgifter för resa och logi för att möjliggöra personliga möten. Till exempel, Bibliotek A kanske efterfrågar en tvådagars konsultation från en expert i Organisation B och betalar då för att den experten ska komma till deras bibliotek. Organisation B, i sin tur, kanske efterfrågar en endags-konsultation från Bibliotek C. Kollaboratoriet skulle hålla reda på expertis, antal erbjudna dagar såväl som förfrågningar om expertis och utlovad konsultationstid. Över t.ex. en treårsperiod skulle antalet tillhandahållna och efterfrågade tjänster mycket väl kunna bli likvärdigt.

För att undersöka denna idé vidare behövs fortsatt forskning. Exempel på problemställningar att undersöka innefattar: hur expertis ska presenteras för noviser, utformning av organisationsstruktur och arbetssätt inom kollaboratoriet, mekanismer gällande feedback på konsultation, samt implementering av organisatoriska metoder för att erkänna och belöna konsulterande experter. Vi ser fram emot att undersöka sådana frågor.

Tack

Tack till intervjupersonerna och till Stiftelsen FöreningsSparbanken Sjuhärad för finansieringen av denna studie.

Referenser

Arzberger, P., & Finholt, T.A. (2002). Data and collaboratories in the biomedical community. Crew Technical Report, CREW-02-01, University of Michigan, Ann Arbor, MI.

Atkins, D.E., Droegemeier, K.K., Feldman, S.I., Garcia-Molina, H., Klein, M.L., Messerschmitt, D.G., Messina, P., Ostriker, J.P., & Wright, M.H. (2003). *Final Report of the NSF Blue Ribbon Advisory Panel on Cyberinfrastructure*. Retrieved Feb 3, 2004 from <<http://www.cise.nsf.gov/evnt/reports/toc.htm>>

Atkinson, J., & Kensler, E. (2004). HELP is at hand: Reviewing and developing Welsh academic library collaboration. *New Review of Academic Librarianship*, 10(2), 105-118.

Autio, E., Hameri, A., & Nordberg, M. (1996). A framework of motivations for industry-big science collaboration: A case study. *Journal of Engineering and Technology Management*, 13, 301-314.

Berman, F., & Brady, H. (2005). *Final Report: NSF SBE-CISE Workshop on Cyberinfrastructure and the Social Sciences*. Retrieved June 3, 2005 from <<http://www.sdsc.edu/sbe>>

Brown, C.M., & Ortega, L. (2005). Information-seeking behavior of physical science librarians: Does research inform practice? *College and Research Libraries*, 66(3), 231-247. Retrieved June 16, 2006 from <<http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/crljournal/backissues2005a/crlmay05/Brown0505.pdf>>

EU Commission New Working Environment Unit. (2006). New Collaborative Working environments 2020. Retrieved June 10, 2006 from <http://europa.eu.int/information_society/activities/atwork/hot_news/publications/documents/new_collab_environments_2020.pdf>

- Finholt, T. (2001). Collaboratories, In B. Cronin (Ed.) *Annual Review of Information Science and Technology* (pp. 73-108). Medford, NJ: Information Today.
- Griffiths, J., King, D., Lynch, T., & Harrington, J. (2005). Taxpayer return on investment in Florida public libraries. Retrieved October 10, 2005 from <<http://ddlis.dos.state.fl.us/bid/roi/pdfs/ROISummaryReport.pdf>. 2005.>
- Grudin, J. (1994). Eight challenges for developers, *Communications of the ACM*, 37(1), 92-105.
- Hey, T., & Trefethen, A. (2003). e-Science and its implications. *Philosophical Transactions of the Royal Society London A*, 361, 1809-1825.
- JCDL (2006). *Proceedings of the 6th ACM/IEEE-CS Joint Conference on Digital Libraries*. NY: ACM Press.
- Kling, R., McKim, G., & King, A. (2003). A bit more to it: Scholarly communication forums as socio-technical interaction networks. *JASIS&T*, 54(1), 47-67.
- Kovacs, D.K., Robinson, K.L., & Dixon, J. (1995). Scholarly e-conferences on the academic network; How library and information science practitioners use them. *Journal of the American Society for Information Science*, 46(4), 244-254.
- Lambert, R. (2003). Lambert Review of Business-University Collaboration: Final Report. Norwich: HM Treasury. Retrieved June 12, 2005 from <http://www.hm-treasury.gov.uk/media/DDE/65/lambert_review_final_450.pdf>
- Mark, G., Gonzalez, V., and Harris, J. (2005). No task left behind? Examining the nature of fragmented work. *Proceedings of ACM CHI'05* (pp. 321-330). NY: ACM Press.
- Michael, T.S.C., & Higgins, S.E. (2002). NTU (Nanyang Technological University) Library as a learning organization. *Libri*, 52, 169-182.
- Olson, G.M., Teasley, S., Bietz, M., & Cogburn, D.L. (2002). Collaboratories to support distributed science: The example of international HIV/AIDS Research. *Proceedings of SAICSIT*, 44-51.
- Orlowski, W. (1993). Learning from Notes: Organizational issues in groupware implementation. *The Information Society*, 9(3), 237-252.
- Robson, C. (2002). *Real world research*. Oxford, UK: Blackwell Publishers.
- Rodger, E.J., Jörgensson, C., & D'Elia, G. (2005). Partnerships and collaboration among public libraries, public broadcast media, and museums: Current context and future potential. *Library Quarterly*, 75(1), 42-66.
- Rogers, E. (1995). *Diffusion of Innovations*. NY: The Free Press, NY.

Science of Collaboratories (2003). Workshop on the social underpinnings of collaboration: Final summary, 2003. Retrieved March 17, 2006 from
<<http://www.scienceofcollaboratories.org/Workshops/WorkshopJune42001/index.php?FinalSummary>>

Sonnenwald, D.H. (2007). Scientific collaboration: Challenges and solutions. In B. Cronin (Ed), *Annual Review of Information Science & Technology (ARIST)*. Medford, NJ: Information Today.

U.S. Office of Science & Technology Policy. (2000). Examples of international scientific collaboration and the benefits to society. Retrieved June 14, 2005 from
<http://clinton4.nara.gov/WH/EOP/OSTP/html/00426_7.html>

Wierba, E., Finholt, T., & Steves, M. Challenges to collaborative tool adoption in a manufacturing engineering setting: A case study. *Proceedings of the 35th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*. IEEE Computer Society, NJ, 2002.

Winograd, T., & Flores, F. (1986). *Understanding Computers and Cognition: A New Foundation for Design*. Norwood, NJ: Ablex.

Xu, H. (1998). Global access and its implications: The use of mailing lists by systems librarians. *Proceedings of the ASIS '98 Conference* (pp. 501-515). Medford, NJ: Information Today.

Artikeln har tidigare publicerats i:

Proceedings of the Information Use in Information Society Conference, October 2006 med titeln *Needs and Challenges with respect to Establishing a Collaboratory within Library and Information Science: Practitioners' Perspectives*.

Artikeln presenterades vid the *Information Use in Society Conference*, University Library, Bratislava, Slovakia October 10-11, 2006.

”Varför ska vi heta som vårt hus?” En studie av marknadsföring av bibliotekarien

Anna Sofia Perotti
Uppsala stadsbibliotek
Uppsala kommun
753 75 Uppsala
annasofia.perotti@uppsala.se

Abstract

The aim of this article¹ is to investigate different ways of illustrating the professional competence of librarians. The theoretical framework is based on a marketing theory introduced by Philip Kotler. I have reviewed three marketing strategies and their significance in marketing librarians' professional competence; marketing mix, event marketing and services marketing. The article is constructed around an analysis of relevant literature and on interviews with four librarians with different experiences of marketing within libraries.

My conclusions are that there are useful strategies for marketing the professional competence of librarians. Services marketing in combination with event marketing have great potential. A second conclusion is that it is necessary for librarians to market their professionalism and in that way indirectly promote the library.

Keywords: marketing; professional development; marketing mix; event marketing; services marketing

1. Introduktion

Under mina studier vid Bibliotekshögskolan (BHS) fick jag ofta frågor kring bibliotekariens nya roll och tankar kring det har följt mig genom utbildningen. Många drar slutsatsen att en bibliotekarie kan allt om böcker och att man sköter utlåning samt återlämning. Det har gjort att jag funderade mycket kring vad som kan behövas för att bättre nå ut med information om bibliotekariens yrkesroll och därmed marknadsföring. I mitt sökande efter information inför min magisteruppsats insåg jag att det inte har skrivits något om marknadsföring av bibliotekarier.

Christina Tovoté skrev i sitt anförande på IFLA:s konferens 1997 att bibliotek ofta marknadsförs med bilder av arkitekturen och samlingarna: ”Alla vet att vi har många böcker!” (2000, s. 42) Tovoté konstaterar att det är dags att börja marknadsföra bibliotekarien. Många bibliotek blir omskrivna just för sin säregna arkitektur. Att biblioteken som byggnadsform är omskrivna kan jag inte se som annat än positivt ur marknadsföringssynpunkt, men vad händer med bibliotekarierna? Varför marknadsför biblioteken inte kompetensen som bibliotekarierna

¹Artikeln är en bearbetning av magisteruppsats 2006:115 i biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen för Biblioteks- och informationsvetenskap, Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.

besitter och som står användarna till förfogande? I denna artikel ville jag därför lyfta fram behovet av marknadsföring av bibliotekariens informationskompetens som väsentlig för bibliotekens totala marknadsföring.

Tania Konn och Norman Roberts (1991) skrev att läkare, ingenjörer, arkitekter med flera anses vara experter på sin respektive områden. Dessa yrken har gemensamt att de ses som typiskt manliga yrken. Catta Torhell sa i en intervju i *Biblioteksbladet* (2005) att bibliotekariernas professionaliseringsprocess är densamma som för flera andra kvinnodominerade yrkesgrupper under 1900-talet och exemplifierar med sjuksköterskor, och småskollärare, bland andra. En av dessa kvinnliga yrkesgrupper är sjuksköterskor och år 1993 genomförde Sveriges sjuksköterskor en kampanj för att marknadsföra sin kompetens (Thomasson, 1996). Under 2005-2006 satsade advokatsamfundet på att marknadsföra sig och locka kvinnliga advokater att stanna inom området. Målet var att skapa förutsättningar för kvinnor utveckling i respektive yrke och därmed öka antalet kvinnliga chefer och delägare (*Advokaten*, 2006). Bibliotekariekåren har i Sverige aldrig använt sig av liknande kampanjer för att framhäva sin kompetens. Eftersom bibliotekarieyrket till sin tradition är ett kvinnligt yrke såg jag, med ovannämnda marknadsföringsåtgärder som underlag, ett samband mellan yrkets låga status och en liten uppmärksamhet för yrkets utövare.

Mot bakgrund av den massiva utveckling av informationssamhället som vi har upplevt och som fortgår funderade jag om kunskapen kring bibliotekariens informationskompetens syns i marknadsföringen. Den informationskompetens som bibliotekarier idag besitter skiljer sig till stor del från hur en bibliotekarie arbetade för 10-20 år sedan. Detta mycket beroende på den informationsteknologiska utvecklingen och det faktum att en del av bibliotekariens tidigare arbete idag har ersatts av datorn. Många användare är dessutom själva mer förtrodda med datoranvändning än för bara 5-10 år sedan. Den kunskap och kompetens som dagens bibliotekarier har utgör själva grunden för att ett bibliotek ska kunna fungera som det demokratiska verktyg och informationscentrum det har i uppdrag att vara. Ett folkbibliotek innehåller böcker, tidskrifter, datorer med mera, men till stor del tillhandahåller biblioteket tjänster. Många av dessa tjänster utförs av bibliotekarien, vars kompetens är avgörande för att tillfredsställa användarens behov. För att kunna hjälpa användaren krävs att bibliotekarien är informationskompetent.²

Idag ingår i bibliotekariens roll att stödja utvecklandet av informationskompetens hos användarna och man skulle dessutom kunna kalla bibliotekarierna för "informationsmäklare", eller förmedlare av information. Det ger bibliotekarien en personlig roll, men frågan är om det då följer med även ett personligt ansvar eller om ansvaret ligger hos biblioteket som institution. Finns det någon nytta med att särskilja biblioteket och bibliotekarien i marknadsföringen?

Som Christina Tovoté belyste i sitt föredrag på IFLA:s konferens 1997 att man kan ställa frågan om det är rätt typ av marknadsföring att framhålla bibliotekets arkitektur och samlingarna, men inte bibliotekarien som professionell utövare (Tovoté, 2000). Kanske är det så att biblioteket marknadsförs som institution, men att ledningen förbiser att marknadsföra bibliotekariens kompetens och i så fall går man miste om själva kärnfrågan, för biblioteket kan idag inte fungera utan bibliotekarien. Varför ska då bibliotekarien heta som sitt hus? Kan det vara så att det föreligger ett behov av marknadsföring av bibliotekariens kompetens? Min

² Se begreppsdefinition av informationskompetens, kapitel 1.1.

ambition i föreliggande studie är att undersöka möjliga insatser för marknadsföring av bibliotekarien (Perotti, 2006).

Eftersom området kring marknadsföring av bibliotekarien är tämligen obehandlat utforskade jag vilka vägar som fanns för en marknadsföring av bibliotekarien för att kunna visa dess nyttobehov. Med en pragmatisk ansats ville jag kartlägga vad som har skrivits om marknadsföring av bibliotekarien. Utifrån detta arbetade jag utifrån följande frågeställningar:

- Vilka olika vägar finns det för att marknadsföra bibliotekarien?
- Vad har skrivits om marknadsföring av bibliotekariens informationskompetens?
- Hur arbetar aktörer inom området med marknadsföring av bibliotekarien?

En pragmatisk ansats innebar att jag med mina frågeställningar försökte påvisa ett nyttobehov av marknadsföring av bibliotekarien. Som grund för att utvärdera detta behov sökte jag efter ett resonemang kring detta i litteratur som rör bibliotek. En central författare inom marknadsföringslitteratur är Philip Kotler som har sammanställt teorier kring marknadsföring för icke-vinstdrivande organisationer. Dessa använde jag som grund för studien. Intervjuer med några aktörer som arbetar med marknadsföring på bibliotek gav deras respektive bild på behovet av marknadsföring av bibliotekarien. Studien är en tvärsnittsstudie, vilket betyder att tyngdpunkten låg på hur situationen ser ut i Sverige år 2006.

1.1 Definition av informationskompetens

Informationskompetens är en översättning av engelskans *information literacy* och står för förmågan att identifiera möjliga informationskällor, att formulera lämpliga sökstrategier, att kunna söka information effektivt, kritiskt utvärdera, välja och använda information. I min uppsats använde jag begreppet som synonymt med förmågan att kunna kommunicera information, det vill säga både att källkritiskt kunna förtydliga och välja lämpliga informationskällor samt att kunna förmedla dem till användaren.

2 Metod och material

För att kartlägga vad som tidigare har skrivits om marknadsföring av bibliotekarien gick jag igenom litteratur som skulle kunna belysa detta. Philip Kotler (2006) har skrivit ett antal böcker om marknadsföring både för vinstdrivande och icke-vinstdrivande företag. Kotler arbetar idag som professor i internationell marknadsföring på Kelloggs School of Marketing. Hans samlade marknadsföringsteorier anses vara grundläggande och används i undervisning i en stor del av världen och jag intresserade mig speciellt för vad som karakteriserar marknadsföring generellt för icke-vinstdrivande företag och om marknadsföring för biblioteksverksamhet.

En genomgång av tidigare forskning visar att det finns en del skrivet om marknadsföring av bibliotek, men inte särskilt mycket publicerat kring marknadsföring av bibliotekarien. I den mån det är återfunnit handlar det i stort om artiklar publicerade inom Norden. *Scandinavian Public Library Quarterly* (SPLQ) publicerar texter som utgetts i Sverige, Norge eller Danmark på respektive lands språk, men som av SPLQ har bedömts som väsentliga att översätta till internationellt mer gångbar engelska. I Danmark har *Bibliotekspresen* publicerat många artiklar som syftar till att lyfta fram bibliotekariens profession. Dessa är fackligt utgivna avsedda för bibliotekariekåren i Danmark, men jag värderade dem även som användbara för min undersökning. För att finna relevant material rörande situationen i Sverige sökte jag bland annat efter information i de fackliga tidskrifter *DIK*, *Biblioteksbladet*, *Ikoner* med flera. Jag fann tidigt i mina sökningar att den litteratur som finns publicerad om

marknadsföring i bibliotekssammanhang ofta begränsar sig till marknadsföring av just biblioteket och därför sällan är professionsrelaterad. Det tolkade jag som att ämnet är relativt nytt i sammanhanget och att det kan komma att skrivas mer om det framöver, då bibliotekarierollen har genomgått en radikal förändring i och med den teknologiska utvecklingen.

Litteraturundersökningar kompletterades med fyra intervjuer med aktörer som arbetar med någon form av marknadsföring inom biblioteksverksamhet. Dessa personer kom jag dels i kontakt med via mitt sökande på Internet efter information om ämnet och dels genom att vederbörande har vidareförmedlat kontakt till andra personer inom området. Jag var medveten om att denna form av kontaktförmedling kan ses som subjektiv ur aktörernas synvinkel, men jag valde ändå att nyttja deras kontakter eftersom jag såg det som stärkande att de har haft ett samarbete och att de strävar mot liknande mål.

3. Teoretiskt ramverk: marknadsföringsstrategier

Som en del i marknadsplanen måste organisationen välja en lämplig marknadsföringsstrategi. Jag studerade tre centrala och redan etablerade former av marknadsföringsstrategier. Dessa är *marknadsföringsmixen* definierad av Philip Kotler, *Event Marketing* definierad av Magnus Behrer och Åsa Larsson samt *tjänstemarknadsföring* definierad av Christian Grönroos.

I studien utgick jag från Philip Kotlers och Gary Armstrongs (2001) definition av marknadsföring som en social process, genom vilket något skapas för att tillfredsställa andras behov (se vidare Perotti, 2006). Processen är ständigt pågående så länge informations servicen pågår. Marknadsföringens mål blir att ha inverkan på målgruppens, det vill säga användarnas beteende. Marknadsföringshanteringen är ett utbyte mellan processens parter och på biblioteket konstitueras detta utbyte bland annat i referenssamtalen då användaren och bibliotekarien utbyter information med varandra.

Inför all form av marknadsföring bör man upprätta en marknadsplan som ska fungera som ett hjälpmedel för att styra marknadsföringsåtgärderna (Kotler & Andreasen 1996, s. 64ff). Denna plan ska bygga på en analys av bibliotekets interna och externa miljö, val av strategi och dess genomförande och uppföljning samt utvärdering av marknadsföringen. Som grund för all marknadsplanering bör man genomföra en omvärldsbevakning, en s.k. strategisk analys av bibliotekets styrkor, svagheter, möjligheter och hot. Det bidrar till att effektivisera marknadsföringen genom att bland annat visa vilka behov man måste ta hänsyn till och vilka mål man vill uppnå (ibid.).

Med *marknadsmixen* som strategi bygger marknadsföringen på fyra delar: pris, produkt, plats och påverkan (Kotler & Andreasen, 1996). Det är en ganska produktinriktad strategi som visserligen framhåller att en produkt kan bestå av service, men enligt denna handlar det om ett utbyte av tjänster. Denna strategi har fått en del kritik, som i huvudsak går ut på att strategin är alltför produktinriktad (Perotti, 2006). Därför ansåg jag den svår att tillämpa för folkbiblioteket.

Event marketing är en strategi som innebär att man använder sig av evenemanget som marknadsföringsverktyg (Behrer & Larsson, 1998). Det bygger på en kommunikation mellan de deltagande parterna, det vill säga mellan bibliotekarierna och användarna. Centralt i denna strategi är liksom i tjänstemarknadsföringen den interna organisationen, den marknad som biblioteket verkar på samt den externa miljön. Det finns två former av event marketing, där den första kan användas för långsiktig planering av kampanjer (strategisk event marketing)

och den andra för mer kortsiktiga kampanjer för att väcka uppmärksamhet för en enskild händelse (taktisk event marketing) (se vidare Perotti 2006).

Tjänstemarknadsföringen innebär en form av strategi som går ut på att den som använder en tjänst samverkar med den som producerar tjänsten (Grönroos, 1996; 2002). Viktigt är alltså att användaren har en aktiv roll som medverkare i tjänsteproduktionen. Det uppkommer enligt denna strategi en relation mellan bibliotekarien som informationsförmedlare och användaren som konsument. Tre komponenter bygger tillsammans upp denna strategi och det är den interna, den externa samt den interaktiva marknadsföringen. Det centrala är den interna marknadsföringen som syftar till att bygga upp ett engagemang hos bibliotekspersonalen, vilket ger personalens kompetens och åtagande en stor betydelse för lyckad marknadsföring. Den interaktiva marknadsföringen sker i kontakten mellan bibliotekarien och användaren. Den externa marknadsföringen bör skötas av en stab som centralt arbetar med marknadsföring (se vidare Perotti 2006).

Dessa strategier ger insikt i hur marknadsföringen är uppbyggd, vilka centrala delar som man måste ha med i bibliotekets marknadsföring, det vill säga vikten av en marknadsplan, samt behovet av att välja en lämplig marknadsföringsstrategi. Det gav också en grund för att man kan särskilja marknadsföring av bibliotekarien från bibliotekets marknadsföring som institution. Detta bör var möjligt att marknadsföra bibliotekariens tjänster och informationskompetens, istället för att dessa indirekt förväntas marknadsföras i bibliotekets generella marknadsföring. Det framkom i min studie att marknadsmixen inte enskilt kan vara tillräckligt för bibliotekets marknadsföring, då låntagarna inte förväntas utföra någon form av mottjänst till bibliotekariens informationsförmedling. En kombination av event marketing samt tjänstemarknadsföring kan däremot bättre lämpa sig för marknadsföringen av bibliotekets och bibliotekariens tjänster och det är denna teoretiska referensram som artikeln bygger på.

4. Resultat och analys

4.1 Marknadsföringen och de ekonomiska ramarna

I litteraturen som behandlats framkom att de ekonomiska ramarna ofta begränsar marknadsföringen. Vid ekonomiskt kärva tider drabbas all verksamhet, inklusive marknadsföringen, varför behovet av en positionering av biblioteken framstår. Eide-Jensen (1992) och Tovoté (2000) menade att det då finns mer än ett behov av att lyfta fram bibliotekarierna, för att enligt ett affärsekonomiskt perspektiv se det som en investering i framtiden. Almeruds (2005) undersökning visade dock att den statliga bibliotekspolitikerna inte har reagerat på de nedskärningar som biblioteken varit tvungna att göra. Även Söderberg (2005) framhäver behovet marknadsföring av bibliotekarierna för att biblioteken inte bara ska framstå som en kostnad, utan som en investering i framtiden.

4.2 Webben som marknadsföringsverktyg

Det finns stöd i litteraturen för reflexionen att webben är ett effektivt marknadsföringsverktyg för att framhäva bibliotekarien. Här kan biblioteket nå användaren genom att lyfta fram de tjänster som bibliotekarien kan stå till tjänst med. Som ett led i detta bör biblioteken ha enskilda webbplatser, vilket skulle utgöra en mer effektiv marknadsföring i och med att användaren får kännedom om bibliotekariernas och bibliotekets tjänster utan att villa bort sig på kommunens gemensamma webbsida upplagd efter kommunens organisationsstruktur Bergstrands (2003).

Agert och Tegström (1999) konstaterade att samarbete inom kommunens instanser kan öka insikten i den kompetens som bibliotekarierna har. Därutöver skulle det inom kommunens centrala informationsavdelning kunna finnas en bibliotekarie som arbetade med informationshantering. Webben kan enligt Grönroos marknadsföringsteori (1996) bli ett samspel mellan extern och interaktiv marknadsföring.

4.3 Undersökningar av bibliotekariens roll, identitet och status

Flera undersökningar behandlar de roller som bibliotekarien har och dess föränderliga natur, i synnerhet i samband med den teknologiska utvecklingen (t.ex. Wiese, 2003). Söderberg (2005) konstaterade att bibliotekarien idag fungerar som en informationsspecialist. Kappelin Rääf och Lundgren (2004) menade att denna förändring har gett yrket en högre status. Carlsson och Nordell (2004) fann att bibliotekarieryrket är ett lågstatusyrke som domineras av kvinnor, vilket för mig framstår som en huvudfråga i diskussionen kring synliggörandet av bibliotekarien.

Det finns en uppfattning att bibliotekarierna identifieras med biblioteket som institution och Elliott de Saéz (2002) undersökte bibliotekariernas identitetskris. Även Söderberg (2005) menade att bibliotekarien utvecklar en ny identitet genom anpassning till användarnas ändrade informationsbehov. Elliott De Saéz menade att bibliotekarierna måste ta sig an rollen som marknadsförare. Kappelin Rääf och Lundgren (2004) problematiserade bibliotekariens pedagogiska roll och menade att det är svårt att kräva ensamrätt på en kompetens som bibliotekarien har till uppgift att utveckla hos andra.

4.4 Marknadsföring av bibliotekariens informationskompetens

Behovet av marknadsföring av bibliotekarien återkommer regelbundet i litteraturen. Elliott de Saéz (2002) beskriver bibliotekariens nyckelroll och Hjortsberg och Nyström (1997) menade att marknadsföringen borde inriktas mot vilka behov som användaren kan få tillfredsställda. Nørby (2006) menade att man många gånger missar denna möjlighet.

Tovoté (2000) finner att det både för användare och icke-användare är viktigt att känna till personalens professionella funktion. Till exempel, genom att bibliotekarien har potentialen att stödja medborgarens utveckling av informationskompetens spelar de en roll i demokratiutveckling. Harrington (2005) menade att bibliotekarien är det bästa redskapet i marknadsföringen. Detta skulle enligt Elliott de Saéz (2002) och Tovoté (2000) väl kunna användas i samarbete mellan olika kommunala enheter. Tovoté förespråkar en direkt marknadsföring av bibliotekarierna till de kommunala politikerna, som en informationsresurs.

Agert och Tegström (1999) konstaterade ett behov av en tydlig definition av bibliotekariens informationskompetens för att denna ska kunna marknadsföras. Tovoté (2000) anser att bibliotekarierna måste bli starkare i sin roll och våga ta plats och framhäva sin den kompetens de besitter.

4.5 Ansvar för marknadsföringen

Enligt Grönroos (1996; 2002) synsätt ligger huvudansvaret för marknadsföringen hos organisationens högste chef, medan alla medarbetare bär viss del av ansvaret. Hjortsberg och Nyströms (1997) undersökning visade en splittrad syn på ansvaret för marknadsföring hos politiker och biblioteksledning. Den interaktiva marknadsföringen av bibliotekariens informationskompetens görs genom bibliotekarierna i mötet med användarna.

En huvuddel av marknadsföringen måste alltså ske internt för att de anställda på biblioteket ska vara medvetna om verksamhetens mål. Detta gäller naturligtvis även marknadsföringen av bibliotekarien. Pettersson (2002) konstaterade att marknadsföringen får en positiv effekt om den sköts av en särskild enhet. Detta stämde även överens med det som Grönroos (2002) förespråkade.

4.6 Facketts arbete för marknadsföring av bibliotekarien

Bibliotekarieförbundets vice ordförande, Carina Eskelin anser att man arbetar med olika satsningar för att marknadsföra bibliotekarien (e-post, 2006). Den senaste satsningen fokuserade på behovet av utbildade skolbibliotekarier. En annan form av satsning är den kunskapsdialog som förs mellan politiker, arbetsgivare och medlemmar. Det stora arbetet för facketts del görs dock dagligen i diskussioner med arbetsgivare och i deltagande i debatter och diskussioner. Eskelin menade att ansvaret för marknadsföringen finns gemensamt hos bibliotekarierna där hon själv som bibliotekschef och fackligt engagerad har en stor roll i marknadsföringen

Alltså finns ett behov av att synliggöra bibliotekarien. Eskelin underströk också att bibliotekarier är informationsspecialister och kan göra stora insatser för användarundervisning och utveckling av mjukvaror. Hon menade att behovet av marknadsföring av bibliotekariens informationskompetens är stort och att många arbetsgivare inte inser vilket kompetens bibliotekarien besitter.

4.7 Intervjuerna

På folkbiblioteken finns det idag ofta en bibliotekarie vars uppgift är att vara informationsansvarig. I denna tjänst kan ingå allt från att vara en informatör som agerar både utåt och internt till att vara ansvarig för att uppdatera webbsidan, men i övrigt sköta sina vanliga bibliotekarieuppgifter. På det sättet varierar nivån på marknadsföringen mycket mellan olika bibliotek.

Enligt informant 1 är den forna rollen som PR-bibliotekarie inte längre aktuell, utan att bibliotekariens roll idag stöpts om till informatörer och webbredaktörer på grund av den teknologiska utvecklingen. Även andra informanter framhöll rollen som informationsförmedlare för bibliotekarien. Informant 1 framhöll främst bibliotekariernas litterära kunskap i kombination med den tekniska. Informant 2 nämnde vikten av ett fackligt samarbete för att få politikerna att förstå bibliotekariens kompetens. På hennes stadsbibliotek har man bland annat infört en e-postlista ”fråga oss”, för att på så sätt påvisa bibliotekariernas kompetens inom kommunen. Informant 3 arbetar dessutom med att ordna utvecklingskompetensprogram för personalen för att underhålla och utveckla personalens informationskompetens.

Både informant 3 och informant 4 konstaterade att marknadsföring är tidskrävande och pekade på vikten av att kunna formulera sig väl i sina pressmeddelanden. Informant 4 kände även att hon hade ett behov av att lära sig marknadsföringstekniker för att bättre nå fram och intressera journalister, till exempel.

På det stadsbibliotek som informant 1 arbetar på har man arbetat mycket med extern marknadsföring. Han gav många exempel på olika ”jippon” och evenemang som biblioteket genomfört under åren. Informant 2 upplevde att man ständigt måste arbeta med marknadsföring, men menade samtidigt att det kan vara problematiskt att kombinera arbete

med extern marknadsföring och arbete som bibliotekarie. Där bör en informatör ta den praktiska delen. Detta stämmer in med vad informant 4 hade upplevt som tidsbrist och att hon själv utbildat sig inom marknadskommunikation som ett komplement till sin bibliotekarieexamen. Hon ansåg att biblioteket inte hade någon direkt marknadsföring av bibliotekarien, vilket stämmer överens med vad som tidigare har konstaterats att denna marknadsföring förväntas ske indirekt.

4.8 Möjliga vägar för marknadsföring av bibliotekarien

För att marknadsföra bibliotekarien krävs planering av bibliotekets totala marknadsföring. Jag fann att det bör vara möjligt att särskilja av bibliotekarien från marknadsföring av biblioteket som institution genom att uppmärksamma bibliotekariens professionella tjänster. Jag fann också att biblioteket behöver en ordentligt sammansatt marknadsföring. I övrigt hade ingen av de tidigare studier påvisat ett uttalat behov av eller användande av någon marknadsföringsplan. Elliott de Saéz (2002) menade dock att marknadsföringen måste vara ordentligt förankrad i biblioteksorganisationen. Detta återkommer i Grönroos marknadsföringsstrategi, tjänstemarknadsföring (1996; 2002) samt i event marketing (Behrer och Larsson, 1998).

Event marketings fokus ligger i att evenemanget, precis som tjänstemarknadsföring, inbjuder till interaktion. De skiljer också mellan strategisk respektive taktisk event marketing, där den förra har mer långsiktiga syften och den senare utnyttjar tidsbegränsade kampanjer. Ingen av mina informanter uppgav att de hade arbetat med direkt strategisk marknadsföring av bibliotekarien i någon form. Biblioteket kan, genom att använda sig av strategisk event marketing som verktyg för marknadsföring av bibliotekarien, på lång sikt uppnå målet att framhålla bibliotekariens kompetens (Perotti 2006).

Grönroos tjänstemarknadsföring (1996; 2002) fungerar väl i en organisation som biblioteket och relaterar till Kotlers och Armstrongs (2001) grundläggande teori om marknadsföring som en social process. Grönroos (1996; 2002) framhöll ett behov av en central stab som ansvarig för marknadsföringen. Min tredje informant nämnde i intervjun att det kan vara en fördel att inte vara bibliotekarie när man arbetar med den externa marknadsföringen. Som en väsentlig del i sin verksamhet skulle denna stab kunna arbeta med omvärldsbevakning.

Den interaktiva marknadsföringen betyder att alla som har kontakt med kunderna också marknadsför organisationen. Precis som Tovoté (2000) konstaterat sker marknadsföringen även i bibliotekariens möte med kunden. Dess efterverkan är att man vill skapa långvariga kundkontakter. Grönroos (1996) menade att organisationen kan få missnöjda kunder om personalen inte visar flexibilitet och arbetsvilja. Min tredje informant diskuterade personalens flexibilitet och ansåg att man bör möta användarna mer i en direkt pedagogik som ett interaktivt sätt att marknadsföra bibliotekarien.

Mina informanter talade om behovet av intern marknadsföring för att på så sätt förankra bibliotekets mål. I en strategisk tjänstemarknadsföring menar Grönroos (1996, 2002) att förankringen motiverar medarbetarna att vara mer marknadsföringsinriktade. Ett par informanter hänvisade till indirekt marknadsföring av bibliotekarien. Men enligt marknadsföringsteorierna finns det inget belegg för att indirekt marknadsföring har någon enskild effekt. Jag ser därför att en samverkan mellan intern, extern och interaktiv marknadsföring är den mest effektiva strategi för att få biblioteket att uppnå sina

marknadsföringsmål. Grönroos menade att en framgångsrik marknadsföring kräver att en marknadsföringsattityd genomsyrar hela företaget (Grönroos, 2002, s. 344).

Sammanfattningsvis har jag med stöd i litteraturen framhållit att bibliotekarieyrket kan sägas ha fått en vidare betydelse som informationsförmedlare och att informationskompetensen är den centrala kvalifikationen i bibliotekariens roll. Synen på bibliotekariens identitet har förändrats inom yrkeskåren, medan omvärldens syn på bibliotekariens fortfarande lever kvar som stereotyper (Wiese 2003). Det har stärkt min övertygelse om att det behövs ett framhävande av den professionella kompetensen för att kunna förändra bilden av bibliotekarien. Som verktyg för detta måste man inom biblioteket ta ansvar för marknadsföringen av bibliotekariekompetensen genom användandet av tjänstemarknadsföring i kombination med event marketing. Måhända kan det i framtiden krävas en förändring av titeln för att bättre anpassa sig till marknaden och därmed även synliggöra sin kompetens?

Evenemanget kan bli ett marknadsföringsverktyg om det uppstår en kommunikation mellan bibliotekarien och användaren. Studien visar att event marketing som enda marknadsföringsstrategi framstår som en alltför kortsiktig form av marknadsföring. Den skulle mer kunna fungera som ett komplement till tjänstemarknadsföringen och vara en strategi för att få besökarna att komma till biblioteket.

5. Slutsatser

Studien visar att det finns ett behov av en marknadsföring av bibliotekariens informationskompetens. Jag ville också visa att det är möjligt att särskilja marknadsföringen av bibliotekarien från marknadsföringen av biblioteket som institution. Det finns användbara strategier för att marknadsföra bibliotekariens informationskompetens och tjänstemarknadsföringens teorier i kombination med event marketing har god potential för att lyckas med detta. Enligt litteraturen har biblioteken att vinna på en satsning på marknadsföring, även med begränsade ekonomiska resurser. Ett användbart verktyg i det sammanhanget är bibliotekens webbsida, där även bibliotekariens tjänster kan lyftas fram.

Det finns en risk att bibliotekarien gömmer sig bakom biblioteket som demokratisk och icke-vinstdrivande, statlig institution och inte ser sin personliga del i förmedlingen av information. Vid mina intervjuer märkte jag att informanterna ofta uppfattade att bibliotekarien indirekt marknadsförs i marknadsföringen av själva biblioteket. De ser själva inte de problem som uppstår när man förutsätter att även det som inte är uttalat ändå syns. Som slutsats ser jag det nödvändigt att bibliotekarierna marknadsför sin egen kompetens, inte enbart för att framhäva bibliotekens förtjänster utan också för behovet av att åstadkomma en statusförändring, löneförändring och för att synliggöra professionalitet.

Bibliotekarie som begrepp är kanske på väg att förlora sin position jämfört med de mer moderna begreppen informationsspecialist och informationsmäklare. Uppenbart är att bibliotekariens identitet har betydelse för professionen. Kanske skulle bibliotekariens status ha mycket att vinna på att förnya yrkestiteln, då den marknadsföring som varit hittills inte tycks ha förändrat vare sig synen på bibliotekarien eller bibliotekariens status. Om marknadsföringen av bibliotekarien anpassar sig till informationsmarknaden, visar biblioteken att man hänger med i utvecklingen. Det kommer då också att framhållas att det finns kompetens inom biblioteket hos bibliotekarierna, som användarna i dagens samhälle kan relatera till. Ett annat alternativ är att behålla titeln och fortsätta "heta som sitt hus", men att arbeta aktivt för att öka kunskaperna om bibliotekariens förtjänster genom aktiv och effektiv marknadsföring.

Referenser

Otryckta källor

Intervjuer med respektive informant, 2006.

E-post brev i författarens ägo, 2006.

Tryckta källor

Advokaten (2006). Tema: Kvinnor som lyckas. Nr. 2, årg. 72.

<<http://www.advokatsamfundet.se/advokaten/new/indexnr22006.asp>> [2006-06-22]

Agert, Ingela & Tegström, Henrik (1999). *Kompetens som lockbete – en studie i lokala och centrala biblioteksföreträdares syn på marknadsföring av bibliotekariekompetens gentemot lokala politiker*. Lund: Biblioteks- och informationsvetenskap, Lunds universitet. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet, BIVILs skriftserie 1999:1.)

Almerud, Peter (2005). *Biblioteksplaner – från bibliotekslag till biblioteksplan*. Svensk Biblioteksforening: Stockholm.

Behrer, Mattias och Larsson, Åsa (1998). *Event Marketing. Att använda evenemang som strategisk resurs i marknadsföringen*. Stockholm: IHM Förlag AB.

Bergstrand, Camilla (2003). *Webbplatsen – en integrerad del av folkbibliotekens verksamhet?* Borås: Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2003:91.)

Biblioteksbladet (2005). Bibliotekarierykets tunga kvinnoarv. *Biblioteksbladet*. Nr. 3, årg. 90. Intervju med Catta Torhell.
<http://www.biblioteksforeningen.org/bbl/bbl2005/BBL%20nr%203_05.pdf> [2006-08-17]

Carlsson, Annette och Nordell, Sofia (2004). *Bibliotekarie på 2000-talet. En studie av bibliotekariens förändrade yrkesroll och professionalism*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap 2004:78.)

Eide-Jensen, Inger (1992). Att mäta de omätbara värdena. *Biblioteket som serviceföretag. Kunden i centrum..* Barbro Blomberg, & Göran Widebäck (Red.) Stockholm: Forskningsrådsnämnden.

Elliott de Sáez, Eileen (2002). *Marketing concepts for libraries and information service*. London: Library Association Publishing.

Grönroos, Christian (1996). *Marknadsföring i tjänsteföretag*. Malmö: Liber-Hermods.

Grönroos, Christian (2002). *Service Management och marknadsföring: en CRM ansats*. Malmö: Liber ekonomi.

- Harrington, Jim (2005). Get out of your office and practice in-your-face marketing. *Information .outlook* ,9, (2) feb. ,s.19-20.
<http://findarticles.com/p/articles/mi_m0FWE/is_2_9/ai_n13787589> [2006-05-05]
- Hjortsberg Elin och Nyström, Sarah (1997). *Marknadsföring vad är det? En fallstudie på Göteborgs stadsbibliotek hur personal och politiker uppfattar marknadsföring*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap 1997:93.
- Kappelin-Rääf, Anne och Lundgren, Martina (2004). *Folkbibliotekariens yrkesidentitet. Vad den består av och hur den formas*. Lund: Biblioteks- och informationsvetenskap, Lunds universitet. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet, BIVILs skriftserie 2004:12)
- Konn, Tania och Norman, Roberts (1991). *Librarians and professional status. Continuing professional development and academic libraries*. London: Library Association.
- Kotler, Philip och Andreasen, Alan (1996). *Strategic marketing for non-profit organisations*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice-Hall.
- Kotler, Philip (1999). *Kotlers marknadsföring*. Malmö: Liber AB.
- Kotler, Philip och Armstrong, Gary (2001). *Principles of marketing*. Harlow: Financial Times/Prentice-Hall.
- Nørby, Karin (2006). *DIK Forum* nr. 1.
- Perotti, Anna Sofia (2006). "Varför ska vi heta som vårt hus" *En studie av marknadsföring av bibliotekarien*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2006:115.)
- Petterson, Yvonne (2002). *Marknadsföring av kulturverksamheter: En studie av marknadsföringsstrategierna på Stockholms stadsbibliotek, Stockholms stadsmuseum och Stockholms stadsarkiv*. Uppsala: Biblioteks- och informationsvetenskap, Institutionen för Arkiv, Bibliotek och Museer, Uppsala universitet. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen för Arkiv, Bibliotek och Museer, Uppsala universitet, nr. 132)
- Stout, Nancy (2004). Profession on the verge of a nervous breakdown. *Serials librarian*. Nr. 47 (1/2), s. 44-55.
- Svingen, Arne (2004). Wanted: Dangerous librarians! *Scandinavian Public Library Quarterly*. Vol. 38, nr. 3. <http://www.splq.info/issues/vol38_3/04.htm> [2006-06-26]
- Söderberg, Fia (2005). *ID: På spaning efter folkbibliotekets identitet*. <<http://dynamicweb.telia.com/www-dik.se/BF/stipendiet/2004/IDfolkbibliotek.pdf>> [2006-03-03]

Thomasson, Jan (1996). Tio krav på bättre vård. *Vårdfacket: tidning för vårdförbundet SHSTF*. Nr. 6, s. 6-7.

Tovoté, Christina (2000). Marketing and Swedish libraries. About the situation today and the importance of visible librarians. Ingår i *Adapting marketing to libraries in a changing world and world wide environment : papers presented at the 63rd IFLA conference*. Copenhagen, September, 1997.. Savard, Réjean, (Red) (IFLA publications, 89) München: Saur.

Wiese, Helle (2003). "The never ending story" – librarians in new roles. *Scandinavian Public Library Quarterly*. Vol. 36, nr. 1. <http://www.splq.info/issues/vol36_1/06.htm> [2006-06-25]

Utbildningsvanor och rekryteringspraktik i en kvinnoprofession enligt biblioteksmatriklar 1932-1966

Lars Seldén

Swedish School of Library and Information Science
Göteborg University and Högskolan i Borås
<lars.selden@hb.se>

Abstract

The overall purpose is to examine librarians' educational practices and libraries' recruitment policies during the first two thirds of the 20th century in Sweden. The study is a part of a larger project that is investigating the constitution of the knowledge domain of the librarian.

The records used are four published registers containing detailed data of 1790 librarians. Variables include sex, age, formal merits and recruitments. Other variables such as fathers' and spouses' occupations are considered for use at a later stage of the project. Time-line designs are used in order to present tables and diagrams in most cases. The records have been used in this way for the first time.

Findings: by the end of the 1950's and the beginning of the 1960's a woman's profession had become sharply delineated; characteristic qualifications include a Bachelor level degree and a library school diploma. Between 1926 and 1965 80% of the graduates of the library school were women. However, there was a male stronghold of librarians with Ph.D.'s.

Key words: library profession; female employment; male employment; employees recruitment; education; gender

Inledning

Intresset för att behandla bibliotekariers utbildningsvanor och bibliotekens rekryteringspraktik grundar sig i ett intresse för bibliotekariers kunskaper, utbildning och kompetens i vid bemärkelse. Utbildningsvanorna står individerna för medan institutionerna står för rekryteringspraktiken. Om man utifrån ett mycket stort material kan se hur dessa båda matchade varandra och hur de varierade över tid, så erbjuds ett underlag att resonera över och dra slutsatser om synen på vilken utbildning som behövdes, synen på vilka sammansättningar av kunskaper som var gångbara och synen på vilken kompetens som premierades vid rekryteringar.

En tidigare undersökning har studerat utsagor i form av artikulationer i bibliotekspress samt utsagor i material av utredningskaraktär.¹ En tänkt bred survey tillsammans med reflexivt behandlade intervjuer ställda mot den här aktuella studiens historiska bakgrund skulle kasta ljus över den notoriskt svårbehandlade frågan om vad det är en bibliotekarie egentligen kan.

¹Seldén & Sjölin. (2003). Kunskap, kompetens och utbildning.

Materialet består av fyra biblioteksmatriklar, som kom till på Sveriges allmänna biblioteksförnings initiativ. De kom ut med ojämna mellanrum 1932, 1949, 1955 och 1967.² Materialet är knappast känt och uppmärksammat i vida kretsar men det är inte på något sätt dolt utan matriklarna är offentliga, tryckta, publicerade och tillgängliga via bibliotekens kataloger. Matriklarna visade sig vid ett tillfälle användbara för att belägga vissa nyckelpersoners karriärer och för att kontrollera vissa samband kronologiskt. I det sammanhanget blev det uppenbart att uppgifterna var utomordentligt detaljerade på ett sätt som avviker från senare tiders alster i genren. Den patriarkaliska samhällssyn, som lyste fram i matriklarna, var fascinerande.

Så småningom infann sig insikten att materialet i en betydande omfattning svarar mot den sortens frågor som skulle vara intressanta att ställa i en enkät. I själva verket visade det sig att uppgifterna i huvudsak var insamlade i enkätform. Materialet har veterligt aldrig tidigare utnyttjats för vetenskapliga ändamål, annat än för sådana enstaka belägg som redan nämnts. Beslutet att börja utnyttja materialet fattades sommaren 2004, då en databas började byggas. Resultatet skall bereda den historiska reliefen för den enkät i nutid som förhoppningsvis skall kunna realiserars.

Tillkomsten av Svensk biblioteksmatrikel

Sveriges allmänna biblioteksförning anges som uppdragsgivare samt står på förlagsplats i årgångarna 1932 och 1949 medan Bibliotekstjänst (på den tiden helägt av föreningen) är förlag på de båda andra. Matriklarna kan alltså knytas nära till föreningen. Hur föreningens uppdrag har sett ut kan bli svårt att klarlägga, eftersom dess arkiv skadats av brand. Det finns dock ett personarkiv över Wilhelm Norlind, ansvarig för 1932 års upplaga, vid Lunds universitetsbibliotek; det kan visa sig vara värt ett besök. Tiden för sammanställandet av matriklarna är intressant. Tillkomsten kan knytas i tid till viktiga händelser inom svenskt biblioteksväsen i samtliga fall:

- 1932 1930 års biblioteksreform³ innebar en konsolidering av folkbiblioteksväsendet; redaktören Wilhelm Norlind (bibliotekarie vid Lunds universitetsbibliotek) markerade det genom att definiera statsbidragsberättigande (samlingar om minst 2000 band) som ett kriterium för att inkluderas bland de utvalda biblioteken.
- 1949 1944 års folkbildningsutredning⁴ avlämnade sitt andra betänkande 1948 (SOU 1948:30)⁵ och folkbibliotekssakkunnigas betänkande (SOU 1949:28)⁶ var på gång; efterkrigstidens expansion av de kommunala folkbiblioteken stod för dörren. Redaktören Carl-Thore Fries (bibliotekarie vid Uppsala stadsbibliotek) höjde ambitionsnivån vad gäller uppgifter om biblioteken och detaljeringsgrad vad gäller

2

Norlind. (1932). Svensk biblioteksmatrikel.

Fries. (1949). Svensk biblioteksmatrikel 1949.

Fries & Lövgren. (1956). Svensk biblioteksmatrikel 1955.

Fries, Wortzelius & Persson. (1967). Svensk biblioteksmatrikel 1966.

³Regeringen. (1930). Kungl. Maj:ts kungörelse angående understödjande av folkbiblioteksväsendet given Stockholms slott den 24 januari 1930.

⁴1944 års folkbildningsutredning. (1946). Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

⁵1944 års folkbildningsutredning. (1948). Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

⁶Folkbibliotekssakkunniga. (1949). Folk- och skolbibliotek.

uppgifter om personerna. Fries var ansvarig även för de båda följande matriklarna, men då med bistånd av kollegor.

- 1955 Utbildningsfrågan för bibliotekarier var en het fråga i Svenska folkbibliotekarie-föreningen och i Sveriges allmänna biblioteks-förening under 1950-talet⁷; frågor om identitet och professionssträvanden kan antas ligga bakom det intresset.
- 1966 Ecklesiastikminister Edenman tillsatte den 30 december 1965 den utredning som skulle komma att lägga förslag till bildandet av bibliotekshögskolan (SOU 1969:37).⁸

Motiven för arbetet bakom de fyra matriklarna går att tolka. De praktiska tillämpningarna är uppenbara: kontakttagande mellan institutioner och personer underlättades. I likhet med intresset för utbildningen kan intresset för matriklarna vara att definiera den grupp med professionella strävanden som bar upp biblioteksväsendets olika sektorer. I de senare matriklarna förtydligades den ambitionen genom att det framgår vilka som inte ingår i gruppen. Det var de statliga och kommunala sektorerna som ansågs som viktigast; mer om det nedan.

När det gäller frågan om varför 1966 års upplaga blev den sista är det bekant att Sveriges allmänna biblioteks-förening gjorde flera omorganisationer i slutet på 1960-talet i form av rationaliseringar. Föreningens tidskrift *Biblioteksbladet* lade ner den omfattande recensions-verksamheten och redaktionen fick flytta från bibliotekskonsulenterna på Skolöverstyrelsen. Redaktören för 1949 års upplaga upplevde redan då ett visst motstånd mot att lämna uppgifter.⁹ Det går att föreställa sig att arbetet med biografierna började bli övermäktigt allt eftersom kadern av bibliotekarier växte. Det går att spekulera i om karaktären på de uppgifter som ingick i biografierna blev otidsenliga och började upplevas som lika patriarkaliska som de var och integritetskänsligt närgångna mot privatlivet.

Datainsamling

Insamling och urval av data skedde stegvis. I en första omgång bestämdes vilka bibliotek som skulle ingå i matrikeln: se tabell 1 s 4. I ett andra steg gjordes ett urval av vilka personer bland deras personal som skulle biograferas: se tabell 3 s 6 och tabell 4 s 8. Av matriklarnas förord förstår man att data hämtades huvudsakligen från enkäter. Deltagare i tidigare matriklar fick komplettera sina uppgifter på utsänt underlag. Redaktörerna har uppgett att de har kompletterat uppgifter ur andra källor i vissa fall. Enstaka tjänstemän vägrade att lämna uppgifter helt eller delvis; det var ovanligt, men det respekterades; ett litet bortfall av data har uppstått.

⁷Jämför s 3 och not 28.

⁸Utredningen rörande utbildning av bibliotekspersonal mm. (1969). Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik. s 3.

⁹Fries. (1949). Svensk biblioteksmatrikel 1949. s 3.

Bibliotek i matriklarna	matriklar av årgång			
	1932	1949	1955	1966
stora folkbibliotek	71 ¹	94	120	166
små folkbibliotek	—	—	421	669
vetenskapliga allmänbibliotek	4	4	5	6
special- och företagsbibliotek	25	85	106	64
summa	100	183	652	905

Not 1: i antalet ingår ett församlingsbibliotek och tre folkrörelsebibliotek

tabell 1

Principerna för urval av bibliotek är någorlunda konstant mellan upplagorna. Den viktigaste principen var att heltidsanställd personal skulle finnas. Norlinds version avviker på så vis att uppgifterna om biblioteken inskränker sig till en uppräknig. Resultatet är att universitetsbibliotek och andra statliga bibliotek liksom stora kommunala bibliotek ingår; det gäller samtliga fyra upplagor. Om små kommunala bibliotek får man i de senare matriklarna knapphändiga uppgifter samt likaledes knapphändiga data om deras personal; inga biografier.

Principerna för urval av personal har i viss mån förändrats mellan upplagorna. Det är lättare att få ett grepp om vad som inkluderas och vad som exkluderas 1966: personer med examen från biblioteksskola har en särskild gräddfil, medan de små bibliotekens (deltidsanställda) personal lämnas åt sidan. Principiellt inkluderar Norlind personal vid bibliotek, som även 1932 måste ha ansetts som små; dock kan han misstänkas för att ha tappat bort bibliotek som borde ha fallit in under uppsatta kriterier; Karlskrona är exempel på ett misstänkt fall. I materialet finns ett hundratal personer rekryterade 1931 och tidigare, vilka inkluderats i matriklar senare än Norlinds; det behöver inte nödvändigtvis betyda att de uppfyllde uppsatta kriterier redan vid sammanställningen av den första matrikeln. Frågan om heltidsanställning återkommer med lite olika tonvikt i de olika upplagorna. Norlind har alltså sannolikt missat (personal vid) vissa bibliotek, medan Fries och kompani har uteslutit personal enligt vissa definitioner, som har bäring på dess utbildning. Som en sammanfattning av urvalet kan man karakterisera det som kriteriestyrt, men med undantag.

För att bearbeta materialet för den här föreliggande studien har det tryckta underlaget konverterats till en databas såväl med manuell registrering som med, huvudsakligen, automatisk textigenkänning. Arbete för att infoga igenkänd text i databasens olika fält har varit omfattande. För att kunna erhålla svar på frågor ställda till materialet har data kodats och omkodats successivt.

Representativitet

Hur väl representerar de fyra matriklarna svenskt biblioteksväsendes personal under perioden ifråga? Det urval av personal som avsågs bli biograferade definierades i huvudsak som sådana som var heltidsanställda eller som sådana som hade genomgått biblioteksskola. Det betyder att de deltidsanställda, som saknade utbildning vid biblioteksskola eller motsvarande, i princip inte redovisades. Det skulle kunna vara en osäkerhetsfaktor att oredovisade deltidsanställda i själva verket skulle vara professionellt verksamma inom bibliotekssektorn. Just avsikten med matriklarnas biografier var att redovisa kadern av professionellt verksamma. En viktig indikation på hur redaktörerna har gjort sina avgränsningar är tillkomsten 1955 och 1966 av avdelningar för små folkbibliotek/filialer och kortfattade uppgifter om deras föreståndare. Det

är uppenbart att filialföreståndare och dylika inte räknades som fullfjädrade medlemmar av kadern. Slutsatsen är att matrikelbiografierna omfattar de personer som de är avsedda att omfatta och att det inte finns särskild anledning att betvivla redaktörernas omdöme när det gäller att redovisa de personer som borde ingå. Undantag kommenteras av redaktörerna.

Ett kriterium av typen makt och ställning framkommer när personal på en lägre tjänstgöringsnivå skulle medräknas enligt kriterierna; då inkluderades även deras chefer, vilka för sin del inte uppfyllde några kriterier. Kategorin formella chefer hör hemma dels i industrin och dels i statens civila och militära förvaltning; den låter sig svårligen kodas eftersom graden av involvering i biblioteks- eller litteraturbestyr ofta inte går att fastställa. Titlar är inte upplysande; en arméingenjör kan syssla med litteraturbevakning på heltid och en överste kan vara bibliotekschef i realiteten. Siffermässigt blir kategorin betydelsefull först om och när bibliotekstyperna ifråga skall skärskådas separat. I övergripande beräkningar kan kategorin endast mycket marginellt inverka så att andelen män i könssammansättningen stiger. Ett kriterium av typen dekorum yppar sig när pensionerade chefer inkluderades; besluten om vilka som skulle tas med får förutsättas vara baserat på redaktörernas omdöme. Ur undersökningens synvinkel blir effekten att karriärstegen redovisas fullständigt, vilket är en fördel.

Kriteriet heltidsanställning har medfört att ett relativt sett litet antal lågutbildade samt att ett mycket stort antal utbildningsmässigt kvalificerade men icke fackutbildade personer har redovisats med biografier. Av matriklarna själva framgår att personal, det vill säga nästan bara lärare, vid läroverks- och andra skolbibliotek avsiktligt är utelämnade. Enskilda personers karriärbyten har medfört att skolbibliotek ändå i somliga fall blir synliga i materialet. Detsamma gäller sjukhusbibliotek och förbandsbibliotek.

Personal vid statens bibliotek, såväl vid de allmänvetenskapliga som vid specialbiblioteken, är representerade huvudsakligen enligt heltidsanställningsprincipen, eftersom Skolöverstyrelsens biblioteksskola var en relativt ovanlig merit vid dessa bibliotek. Folkbibliotek representeras av ett urval baserat på statsbidrag, storlek, heltidsanställd personal samt personalens utbildning som utgångspunkt.

Bibliotek	Antal bibliotek	Bokbestånd	Antal låntagare	Utlåning	Statsunderstöd kr
Landsbibliotek	4	561 665	22 132	545 100	251 404
Kommunala bibliotek	933	7 912 040	920 668	19 451 334	4 452 771
Studiecirkelbibliotek	2 294	1 549 506	193 183	1 751 280	429 669
Sjukhusbibliotek	188	300 101	78 955	973 382	81 194
Truppförbandsbibliotek	82	295 939	42 750	503 604	124 177
Skolbibliotek	1 612	8 152 566	841 874	14 491 984	2 457 866
Summa	5 113	18 771 817	2 099 562	37 716 684	7 797 081

Källa: C.-T. Fries et al. (1956) Svensk biblioteksmatrikel 1955 s 39

tabell 2

Efter att ha rapporterat den imponerande översikt över folkbiblioteksväsendet avseende tiden 1953-1954, som återfinns i tabell 2 redovisade Fries och Lövgren 120 större folkbibliotek och 984 personer i 1955 års matrikel. Jämförelser med övriga årgångar: se tabell 3.

Folkbibliotek och biograferad personal i matriklarna	matriklar av årgång			
	1932	1949	1955	1966
uppgifter om stora folkbibliotek	71 ¹	94	120	166
uppgifter om små folkbibliotek inklusive kortfattade	—	—	421	669
uppgifter om deltidsanställd personal				
biograferad personal (inte bara folkbibliotek)	346	755	984	1274

Not 1: i antalet ingår ett församlingsbibliotek och tre folkrörelsebibliotek

tabell 3

Med tanke på 1950-talets totalsumma, över femtusen bibliotek, torde antalet oredovisade deltidsanställda och ideellt arbetande befinna sig någonstans på den nivån. En grupp bland dessa hade gått igenom av skolöverstyrelsen anordnade kortare bibliotekskurser medan majoriteten får anses ha saknat den meriten. Folkrörelse/studiecirkelbibliotek lyser i stort sett med sin frånvaro i materialet. Ett genomsnittligt studiecirkelbibliotek torde vid 1950-talets mitt ha haft ett bestånd på 700 band och en låntagarkader på 100 personer, något som framgår ur en beräkning från siffror i tabell 2. De stora folkbiblioteken är således väl redovisade medan de små inte är det. Skolbibliotek är avsiktligt utelämnade. Deras bibliotek sköttes av lärare – en inte avsedd målgrupp. Sjukhusbibliotek och förbandsbibliotek ingår inte. Genom att personal har bytt bibliotek under sina karriärer finns det ändå exempel på alla bibliotekstyper i det biografiska materialet. Företagsbibliotek ingår men inte på ett systematiskt sätt; urvalet är inte representativt. Somliga stora företag lyser med sin frånvaro. Om det beror på att heltidsanställd personal saknas eller på att man har avböjt samarbete går inte säkert att fastställa. Ett kriterium för inkludering som angavs i 1955 och 1966 års upplagor var villighet att delta i den interurbana lånerörelsen; redaktörerna har själva beklagat inkonsekvenser vid urvalet såväl 1949 som 1955.¹⁰ I årgång 1966 har antalet special- och företagsbibliotek reducerats jämfört med föregående. Förvaltningsbibliotek, statliga och kommunala, redovisas på liknande sätt som företagsbiblioteken, det vill säga urvalsvis. Slutsatsen är att företagsbibliotek och liknande inte redovisas på något representativt sätt. Sammanfattningsvis ger materialet en god grund att uttala sig om personalen vid statens vetenskapliga bibliotek och vid kommunernas stora folk- och stadsbibliotek. Materialet ger en representativ bild av den professionellt verksamma personalen inom det offentliga biblioteksväsendet.

Beskrivning av materialet

Matriklar som genre är en mycket speciell litteraturkategori, men inte ovanlig. En sökning i LIBRIS på ordet matrikel i juni 2006 gav 1884 träffar. Medlemsmatriklar för olika typer av samfund och föreningar torde vara den vanligaste typen. Inom bibliotekssektorn har Tekniska Litteratursällskapet tämligen regelbundet gett ut en matrikel.¹¹ Svenska Bibliotekariesam-

¹⁰Op.cit. s 14.

Fries & Lövgren. (1956). Svensk biblioteksmatrikel 1955. s 16.

Fries, Wortzelius & Persson. (1967). Svensk biblioteksmatrikel 1966. s 20.

¹¹Tekniska litteratursällskapet. (1967-). Medlemsmatrikel.

fundet gjorde sammaledes, dock under titeln medlemsförteckning.¹² Vanliga uppgifter i matriklar är förutom namn, även titel, arbetsplats och bostadsadress; födelsedag kan förekomma. Genren med sitt specifika namn förekommer även på till exempel danska och tyska men inte i engelskt språkbruk.

Svensk biblioteksmatrikel i sina fyra upplagor är inte en medlemsförteckning. Den första delen består av en förteckning över bibliotek på likartat sätt som i *Bibliotekskalendern*, årligen utgiven av Bibliotekstjänst¹³. Den andra delen innehåller uppgifter om de personer som är anställda vid de förtecknade biblioteken. Dessa uppgifter är så utförliga, ambitionen så hög, att tanken går till biografiska uppslagsverk. Jämförelsen haltar så till vida som att stilen är lapidarisk och förkortningarna legio. Därvidlag är i stället liknelsen med uppgifterna på ett katalogkort näraliggande – en produkt av bibliotekarier för bibliotekarier. Utförligheten av tillgängliga uppgifter framgår av bifogad variabelkatalog¹⁴. Uppgifterna kan sammanfattas under rubrikerna namn, titel, kön, ålder, geografisk härkomst, börd, utbildningar och examina, anställningar, uppdrag, familj samt publikationer.

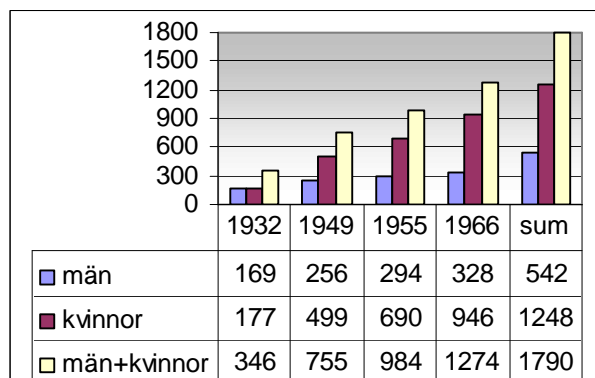

diagram 1 antal kvinnor och män i de fyra matriklarna

En blick på diagram 1 säger något från personalsynpunkt om biblioteksväsendets expansion under 1900-talets första två tredjedelar. De förtecknade personerna är mellan tre och fyra gånger fler 1966 än 34 år tidigare. En andra blick observerar könsfördelningen och dess utveckling; mer om det nedan.

¹²Svenska bibliotekariesamfundet. (1994-). Medlemsförteckning.

¹³Bibliotekstjänst. (1967-). Bibliotekskalendern.

¹⁴Se s 3.

Biografier i matriklarna

	matriklar av årgång				summa
	1932	1949	1955	1966	
antal biografier	346	755	984	1274	3359
andel av summa	10%	22%	29%	38%	
antal nytillkomna biografier	346	537	381	526	
andel av årgång	100%	71%	39%	41%	
antal personer	346	755	984	1274	1790
andel av summa	19%	42%	55%	71%	
antal kvinnor som biograferas	177	499	690	946	1249
andel av årgång	51%	66%	70%	74%	
antal män som biograferas	169	256	294	328	541
andel av årgång	49%	34%	30%	26%	
av 346 biografier 1932 hittas		218	172	128	
andel av årgång 1932		63%	50%	37%	
av 755 biografier 1949 hittas			589	469	
andel av årgång 1949			78%	62%	
av 984 biografier 1955 hittas				733	
andel av årgång 1955				74%	
antal unika biografier	119	101	119	530	869
andel av årgång	34%	13%	12%	42%	
andel av summa	14%	12%	14%	61%	
antal personer med repeterade biografier					921
andel av alla personer					51%

tabell 4

Att begrunda siffror är ett huvudintresse i denna artikel. Redan nu kan följande observeras från tabell 4:

- Avståndet i tid mellan upplagorna är 17, 6 respektive 11 år.
- Hälften av personerna i databasen förekommer i materialet mer än en gång.
- Mer än en tredjedel av personerna i 1932 års upplaga återfinns 34 år senare. Det tyder på att de var relativt nyrekryterade.
- Av 1949 års biografier var 71% nygjorda. Ändå återfinnes 63% av 1932 års biograferade personer igen i 1949 års upplaga.
- En stor del av artikeltexten nedan kan ses som en fortsatt beskrivning av materialet.

Materialets tillförlitlighet

Att materialet har en generell tendens (bias) är redan nämnt. Det förhållandet är snarare möjligt att utnyttja än att det skall uppfattas som ett hinder för undersökningen. Den patriarkala prägelns betydelse betyder att uppgifter om sociala förhållanden inkluderas på ett sätt som annars vore otänkbart.

Av insamlingsmetoden med enkät kan man dra slutsatsen att för uppgiftslämnarna ofördelaktiga uppgifter inte nödvändigtvis kommuniceras. Det betyder exempelvis, att uppgifter om en anställnings upphörande saknas och tolkningssvårigheter infinner sig. Förekommer det att uppgifter förskönas? Det kan inte uteslutas. Beteckningen biblioteksassistent kan kännas inadekvat om man känner sig som bibliotekarie. En inte ovanlig term är assistentbibliotekarie,

som i enstaka fall kanske är den anställningsform man har, men som för det mesta förefaller vara just en omskrivning av biblioteksassistent.¹⁵ Den försköningen verkar ha en viss anklang i delar av kåren. Falska uppgifter, som skulle komma i dagen och avslöjas av kollegor vid publicering är inte sannolika; om de förekommer måste de vara av sofistikerat slag och då kommer de knappast att upptäckas av mig. Att somliga skryter med sina uppdrag och breder ut sig, medan andra är återhållsamma ser jag som uppenbart. Somligas publikationslistor kan sträcka sig över många sidor medan i andra fall tio biografier kan rymmas på samma sida. Att självcensuren inte är utbredd bygger jag på att uppgifter som kan uppfattas som integritetskänsliga ändå finns med. Det gäller till exempel barns dödsfall och upprepade skilsmässor. Uppfattningarna under den aktuella perioden om vilka uppgifter som var känsliga behöver inte överensstämja med motsvarande uppfattningar under det tidiga 2000-talet. Det finns inga uppgifter i materialet om samkönade relationer.

Produktionen av över tre tusen biografier, utöver de omfattande förteckningarna över bibliotek, har ställt stora krav på redaktörerna. De tryckta matriklarna bär alla spår av en stor omsorg om akribi. Utsikten att bli granskade av hundratals/tusentals bibliotekarieögon med en särskild blick för stavning och annan noggrannhet som hör till yrkets arbetsuppgifter, får antas ha påverkat redaktörernas ansträngningar. Kvaliteten på de data som extraheras ur matriklarna har samma tillförlitlighet idag som vid tiden för insamlandet av uppgifterna. Det finns ingen anledning att misstänka slarv eller systematiska fel; inget sådant har upptäckts. Korrekturläsningen är väl utförd; typografiska fel saknas(?!); det skall dock konstateras att fel av typen omkastade siffror inte går att upptäcka annat än i specifika fall.

Dessvärre finns det möjlighet att försämma data genom fel vid excerpering och registrering. Felen åstadkoms såväl vid manuell registrering som vid användning av automatisk textigenkänning. Åtskilliga misstag har upptäckts genom logiska kontroller, som har genomförts just för att inte behöva arbeta med sämre data än nödvändigt. Det får dessvärre förutsättas att andra misstag har förblivit oupptäckta.

Försök med att arbeta med urval ur matriklarna, särskilt ur den största matrikeln, stupade på att variabler (inklusive könsfördelning!) fluktuerade betänkligt mellan olika urvalsnivåer. Resultatet är en totalundersökning av samtliga tillgängliga bibliografier. Kumulerade uppgifter i senare matriklar har sparat arbete med äldre uppgifter.

Ett särskilt problem är nomenklaturen för personalens anställningsformer. Den skiljer sig inte bara mellan bibliotekstyper utan även mellan olika bibliotek av samma typ. Av den personal vid folkbibliotek, som i dagsläget skulle kallas bibliotekarier, benämndes större delen assistenter eller försteassistenter.¹⁶ Andreassistenter och tredjeassistenter förekom också, särskilt i Stockholm. En andrebibliotekarie stod i rang över en försteassistent. Titeln underbibliotekarie förekom i Malmö. När kadern skulle definieras uppstod problem. Fries gjorde sina definitioner för vilka som *inte* skulle ingå. Norlind å sin sida gjorde bedömningen att heltidsanställda biträden skulle ingå (eller vilka syftar heltid på?). Med biträden avsågs i princip okvalificerad arbetskraft; det kan man dock inte lita på; för somliga var en anställning som biträde en start på karriären.

Avstånden i tid, särskilt oregelbundenheten i de avstånden, mellan upplagorna av matrikeln innebär behov av resonemang kring deras betydelse: 17 år, 6 år och 11 år. Ur databasen går

¹⁵Fries & Lövgren. (1956). Svensk biblioteksmatrikel 1955. s 4.

¹⁶Det är en fallgröp som Maktutredningen har trillat i. Se nedan s 3.

det att konstruera tidsserier, som särskilt i vissa fall kan spänna över långa perioder. Om man funderar över hur många personer som både har tillkommit och försvunnit mellan upplagorna och därmed inte är inkluderade i databasen, kan det ha hänt en hel del under en sjuttonårsperiod medan det inte behöver ha varit förhållandet under en sexårsperiod. Viss hjälp får man genom att begrunda hur stor andel av de inkluderade som har fallit bort mellan upplagorna: 37%, 22% och 26%; eller dess motsats, andelen nytillkomna: 71%, 39% och 41% (tabell 4 ovan). Något förvånande tyder det på att omsättningen av folk var proportionellt lika stor mellan 1949 och 1955 som mellan 1955 och 1966. Om Norlind 1932 hade följt Fries' urvalsprinciper 1949 skulle antalet biografier i den första matrikeln ha varit 25% större; det följer av en sortering i databasen som ej redovisas i tabell. Det måste konstateras att det antagligen finns personer, som har hunnit både börja och sluta under den undersökta perioden, utan att vi vet något om dem; inte heller hur många de var. Uppskattningar verkar särdeles svåra att utföra: lågkonjunktur, krig och högkonjunktur har inverkat.

I enstaka fall saknas uppgifter såsom exempelvis årtal för rekrytering eller examen. Bortfallet anges i tabeller men förklaras inte i diagram. Allt bortfall är internt på grund av materialets karaktär. Diagrammen finns i löpande text, medan tabellerna är samlade i slutet.

Vid bearbetningen av materialet får man leva med de brister materialet har, men också uppskatta dess förtjänster. Det föreligger principiellt möjligheter till kontroller av somliga uppgifter i offentliga register. Med tanke på numerären och den arbetskraft som står till buds är det inte praktiskt genomförbart.

Numerären, de stora talen, torde i sig ha en utjämnande effekt på förekommande misstag. Tillförlitlighetsproblemet återkommer, när och om önskemål uppstår att granska små delgrupper i materialet. Då blir å andra sidan kontrollproblemet inte lika svåröverkomligt. Sammanfattningsvis är det utomordentligt svårt att finna fel i det material som är publicerat; akribin är god.

Möjligheter till utnyttjande

Materialet kan i detta sammanhang utnyttjas för att dra slutsatser om individernas faktiska agerande kring utbildning och arbetsgivarnas värdering av utbildning och kompetens vid rekrytering. Genusförhållanden är nog så intressanta och sätts i relation till utbildning och rekrytering, men behöver komma i fokus vid senare tillfälle.

Kodning och annan bearbetning tar tid. Det kommer att bli möjligt att rapportera om många fler aspekter från detta material och att göra fler tolkningar. Genusförhållanden har nämnts. Social rekrytering och val av äktenskapspartner är ett annat. Materialet om bibliotekariers skrifter kan komma att bli en särskild studie. Det finns också en förhoppning att föra fram studien till nutid, men för det behövs personal och pengar för att kunna skicka frågeformulär och kunna intervjua folk.

Med ett material integrerat från fyra källor kan jag konstruera tidsserier, som i en del fall sträcker sig från slutet av 1800-talet fram till mitten av 1960-talet. Sammantagna representerar matriklarna ett stort material: 1790 biblioteksanställda, deras föräldrar, makar och barn, deras utbildning, karriär och publikationer.¹⁷

Svensk biblioteksmatrikel innehåller delvis integritetskänsliga uppgifter. Ett statistiskt utnyttjande av matrikeldata innebär inget brott mot dagens syn på forskningens hänsyn till

¹⁷Variabelkatalogen finns på sidan 3.

konfidentialitet. Den sortens problem kan komma uppstå när materialet i kommande undersökningar börjar utnyttjas på detaljnivå, till exempel ifråga om chefspositioner, där identiteter kan komma att röjas indirekt genom att själva positionen, som vederbörande intog, behöver utnyttjas för undersökningens resonemang. Somliga individer i materialet är att betrakta som offentliga personer, till exempel riksbibliotekarien, de största städernas stadsbibliotekarier, de vetenskapliga bibliotekens överbibliotekarier samt Skolöverstyrelsens bibliotekskonsulenter. De kan inte anonymiseras.

Kön

Kvinnodominansen i bibliotekens personal är så välbekant som fenomen att den är tagen för given. De studerade matriklarna ger underlag för en närmare granskning. Matriklarna i sig själva pekar på en grundläggande patriarkal struktur. Hur hanterar man en numerär kvinnodominans i en patriarkal ordning? Genus och kön skall bli fokus i en särskild studie, men är under kontinuerlig uppsikt i fortsättningen av denna text.

Könsfördelningen i matriklarna fångar fyra ögonblick under de första två tredjedelarna av 1900-talet (diagram 1 s 7). Antalet män ökar, men kvinnor ökar mycket mer. Trenderna mot en ökande andel kvinnor är utomordentligt tydlig. De relationer mellan könen, som man ser i matriklarna, måste uppfattas som en mycket nära avspiegling av verkliga förhållanden vid den tid de avbildar.

Det förtjänar att nämnas att det förhållandet, att det 1932 från en ren könssynpunkt rådde en jämn fördelning, innebär att det hade skett ett anmärkningsvärt intåg av kvinnor på den delen av arbetsmarknaden redan då. Branschen måste ha utmärkt sig som speciell i jämförelse med andra redan då. Man kan påminna sig att allmän rösträtt för kvinnor infördes 1921 och tillträde till statliga tjänster för kvinnor 1923.

Det finns fler sätt att granska kvinnornas intåg i biblioteksbranschen. Materialet ger möjlighet att granska rekrytering. Rekryteringssiffror avspeglar inträde men visar inte på utträde ur branschen och får betraktas med försiktighet om man är intresserad av tillväxt i absoluta tal: diagram 2. Intressant nog sträcker sig materialet över en lång tid (här uppdelat i femårsintervaller från 1885) från den i stort sett obefintliga rekryteringen av kvinnor vid 1800-talets slut till boomen under 1960-talets första hälft. Sedan 1920-talets början har det alltid rekryterats fler kvinnor än män. Rekryteringen av män är ganska jämn fränsett två toppar under 20-talets och 40-talets andra hälfter.¹⁸ Proportionerna mellan könen går obevekligt mot en ökande andel kvinnor under perioden.

¹⁸I tabell 14 och tabell 15 s 3 kan rekryteringen fördelad på utbildning studeras.

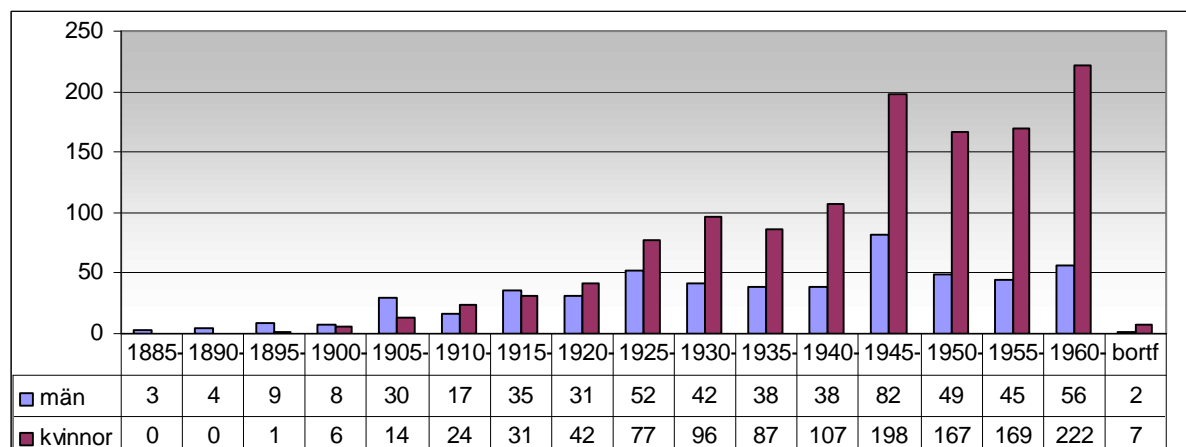

diagram 2 rekrytering av män och kvinnor 1885-1966

Granskar man proportioner i födelsetid får man just den bilden (diagram 3 och tabell 7 s 31). Dock var inte rekryteringen av trettioåringar, kanske inte ens av tjugotalister, avslutad 1966, så den relationen mellan könen är inte definitiv. Det fanns en tendens att rekrytera kvinnor vid lägre ålder än män (diagram 15 s 22 och diagram 16). Slutsatsen blir att det under första delen av 60-talet kom det in gott om unga kvinnor i kadern.

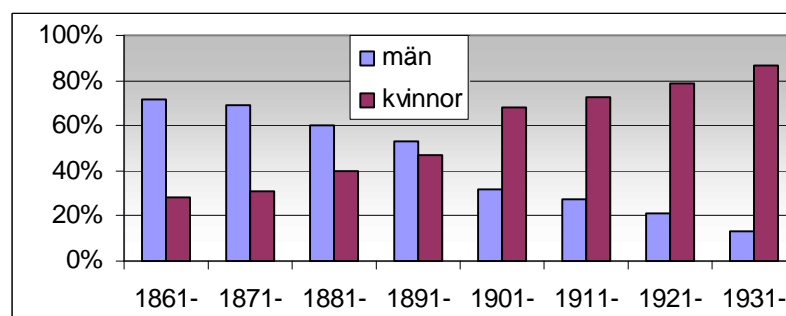

diagram 3 proportioner mellan mäns och kvinnors födelsetid (tabell 7 s 31)

Data från förhållanden vid skolöverstyrelsens biblioteksskola låter sig användas för att belysa relationen mellan män och kvinnor: tabell 6 s 31. I diagram 4 visas examinerade från SÖ:s biblioteksskola 1926-1968. Siffror från SOU 1969:37¹⁹ (ytor) jämförs med data från matriklarna (staplar).

¹⁹Utredningen rörande utbildning av bibliotekspersonal mm. (1969). Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik.

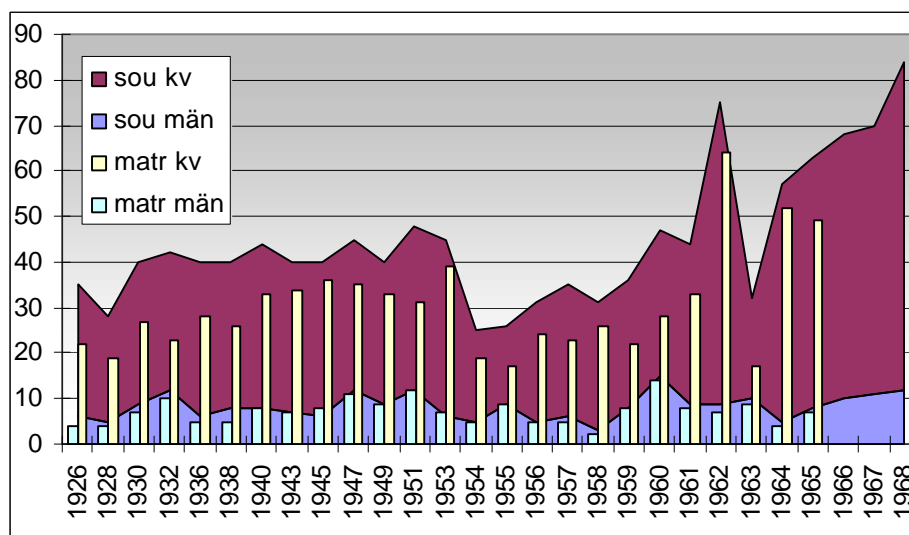

diagram 4 genomgången biblioteksskola (tabell 6 s 31)

Biblioteksskolan dominerades av kvinnor i ännu större utsträckning än vad man kan få för uppfattning av rekryteringssiffror ovan. Vad mera är, är att det förhållandet var konstant under hela perioden. Om man räknar in extra deltagare saknas 118 personer, som har genomgått skolöverstyrelsens biblioteksskola men som inte återfinns i matriklarna.²⁰ Som främsta förklaring skulle jag ange att dessa personer inte var verksamma inom bibliotekssektorn när uppgifterna till matriklarna samlades in. Uppgifter som hänför sig till SÖ:s biblioteksskola får anses ha haft hög status. Ett indicium är förekommande uppgifter om giftermål med personer som genomgått sådan utbildning men ändå inte ingår i matriklarna med egen uppgift.²¹ En möjlig men mindre trolig orsak kan vara ovilja att ingå i en matrikelförteckning. Matrikelförfattarna framhåller att det förhållandet är ovanligt.²²

Examinerade från biblioteksskolan	
1926	0%
1932	10%
1940	20%
1945	30%
1949	40%
1953	50%
1957	60%
1960	70%
1962	80%
1964	90%
1965	100%

tabell 5

Biblioteksskolan uppvisar från 1960-talet en stegrad produktion av elever: se tabell 5 ovan och tabell 6 s 31. Av de 940 i matrikelmaterialet, som genomgått biblioteksskola utexami-

²⁰Se tabell 5 s 3 och tabell 6 s 3

²¹Fries, Wortzelius & Persson. (1967). Svensk biblioteksmatrikel 1966. nr 729, 1073; Fries. (1949). Svensk biblioteksmatrikel 1949. nr 531.

²²Fries. (1949). Svensk biblioteksmatrikel 1949. förord; Fries, Wortzelius & Persson. (1967). Svensk biblioteksmatrikel 1966. s 3.

nerades lika många före som efter 1953. Hälften av dem som ingår i materialet har alltså utexaminerats 1953 eller senare; 30 % av samtliga blev färdiga under några få år i början på 1960-talet.

I själva verket är olika aspekter på kön och genus några av de mest framträdande och betydelsefulla företeelser som går att observera. Som forskare måste jag vara oerhört tacksam för den fundamentalt patriarkala utformningen av matriklarna. Männens (far, make, svärfar) yrken anges regelmässigt men inte kvinnornas. Den 1949 införda uppgiften om hustruns far och dennes yrke är påfallande; det pekar på en bakomliggande ideologi att kvinnan förs över från faderns till makens ansvar. Det regelbundna undantaget då kvinnors yrke redovisas, är de fall då manliga bibliotekarie gifter sig med kvinnliga; i så fall levereras en korshänvisning. Så många som 27 % av de gifta männen har kommit på att de är gifta med yrkeskvinnor och redovisar det. Den systematiska patriarkala tendensen i materialet underlättar skönjandet av strukturer i yrkeslivet. Härkomst och giftermålsbeteende kommer att ge underlag för slutsatser och resonemang om klassmässiga förhållanden i en senare redovisning av undersökningen. En tidigare delstudie har demonstrerat materialets potential för studie av klass.²³

Utbildning

I materialet förekommer utbildningar av olika slag samt även 85 individer, som inte har någon utbildning angiven. I början av här ifrågasvarande period var examen från flickskola inte ovanlig, men avvecklingen av skolformen började redan 1956; den mest avancerade varianten hade 8 klasser men även 7 klasser och mindre förekom. Utbildningen, som alltså kunde vara ända upp till 11 år, gav så kallad normalskolekompetens, som existerade mellan 1909 och 1964. Realexamen avslutade en nioårig utbildning; infördes 1905 och avskaffades successivt mellan 1950 och 1972. Realexamen och normalskolekompetens har jag fört samman i en gemensam grupp, som en nivå under studentexamen. Studentexamen avslutade en tolvårig utbildning; den avskaffades 1968. Examen från högre lärarinneseminarium avslutade en treårig kurs, som i sin tur byggde på flickskola; den började avvecklas 1942. Examen från folkskoleseminarium avslutade en fyraårig kurs som från och med 1914 byggde på realexamen; med studentexamen i bagaget fordrades i stället en tvåårig kurs; folkskoleseminarierna avskaffades 1967. Jag har fört samman de båda lärarutbildningarna till en gemensam grupp. Könnssegregeringen dem emellan är inte fullständig; somliga kvinnor har avlagt folkskollärarexamen. En person som avlagt filosofisk ämbetsexamen (1907-1969) kallades filosofie magister. Filosofie kandidat kallades den som avlagt akademisk grundexamen inom minst tre ämnen (1907-1969). (Kandidatexamen avskaffades 1977; såväl kandidat- som magisterexamen återinfördes 1993.) Jag för samman kandidater och magistrar till en gemensam grupp. Filosofie licentiatexamen på en nivå mellan kandidatexamen och doktorsgrad existerade mellan 1870 och 1969; den avlades före 1907 i två ämnen. (En licentiatexamen med högt betyg ekvivalerades efter 1969 i allmänhet med doktorsexamen.) Filosofie doktorsgrad utdelades av universiteten efter examen och disputation fram till avskaffandet 1969. Jag har sammanfört licentiater och doktorer i en grupp i de flesta sammanhang; detta med anledningen av universitetsbibliotekens och kungliga bibliotekets regelverk från 1910. Det förekommer ett fåtal examina från andra fakulteter än den filosofiska, varav de flesta från teologisk. Diplom från socialinstitut har jag räknat som kandidatnivå. Jag har i allmänhet sex grupper att redogöra för i utbildningssammanhang.

Större delen av de personer som ingår i materialet (tabell 8 s 32) är födda mellan 1900 och 1930, men extremerna är 1848 och 1944. En förflyttning mellan födelsetid och utbildningstid

²³Seldén. (2004). Vem blev bibliotekarie?

bereder överraskningar vid en jämförelse mellan män och kvinnor. Diagrammet för kvinnor visar god överensstämmelse med den allmänna bilden av utbildningsnivå och födelsetid. När man behandlar utbildningstid kan man inte räkna med den grupp, som inte har någon angiven examen.

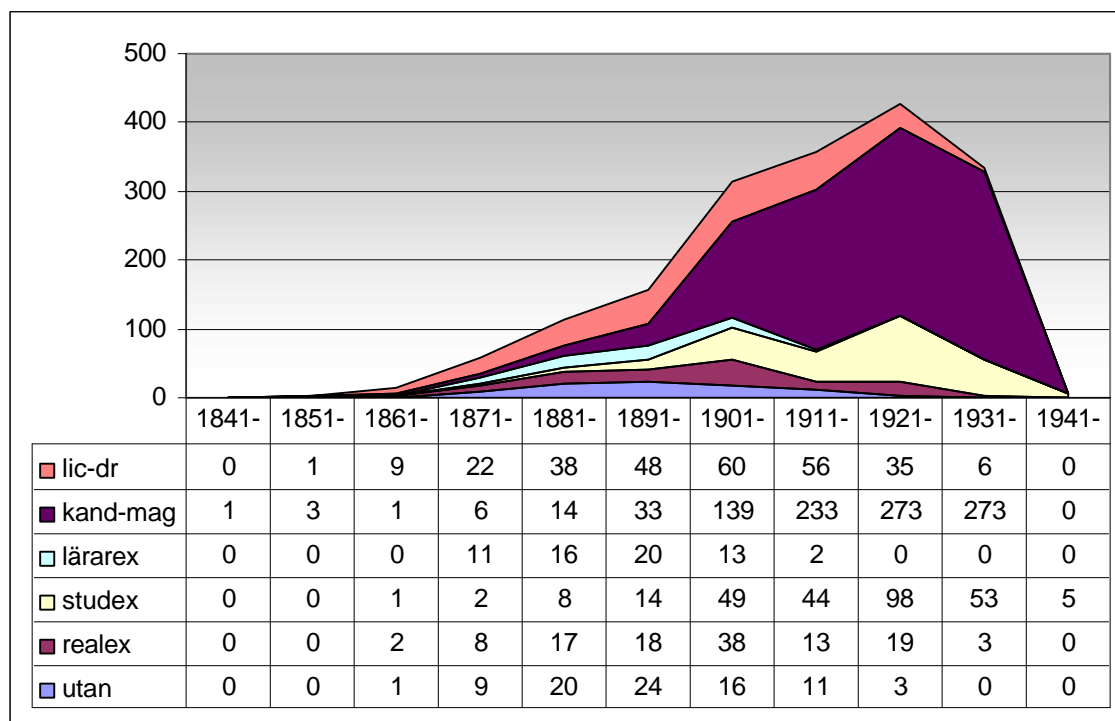

diagram 5 utbildningsnivå och födelsetid (tabell 8 s 32)

Jämför man mäns och kvinnors utbildningstid (diagram 6 och diagram 7 s 16 samt tabell 9 s 32) finner man en stor skillnad. Mäns utbildningstid är med en viss ökning jämnt utsträckt över perioden; andelen kandidater och magistrar ökar under 1940- och 1950-talen, men det dröjer till 1950-talet innan antalet kandidater och magistrar överstiger antalet licentiater och doktorer. Kvinnor har en skarpt stigande kurva i utbildning över tid. Nedgången under 1960-talet är en synvilla eftersom bara ett halvt decennium ingår. Det finns anledning att jämföra proportioner över tid (diagram 8 s 17).

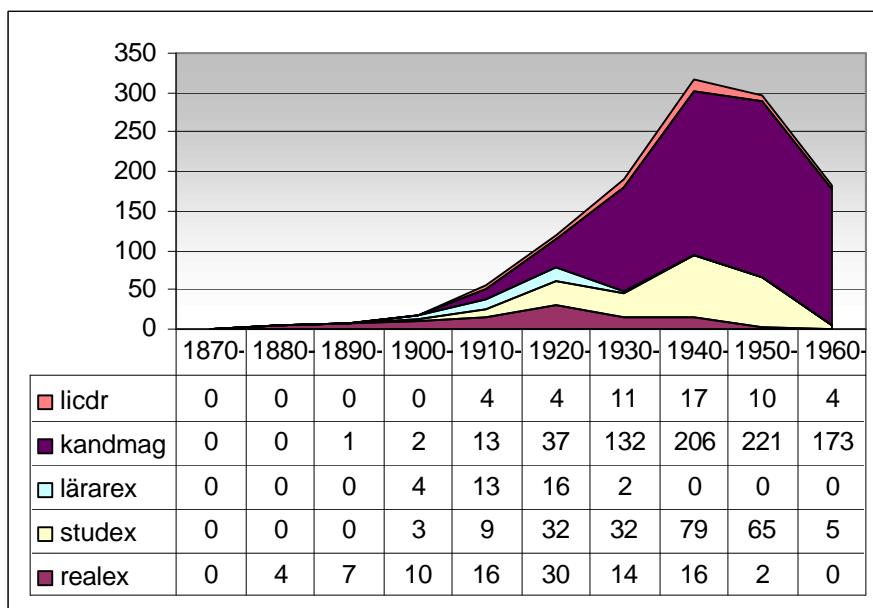

diagram 6 utbildningsnivå och tid för examen för kvinnor

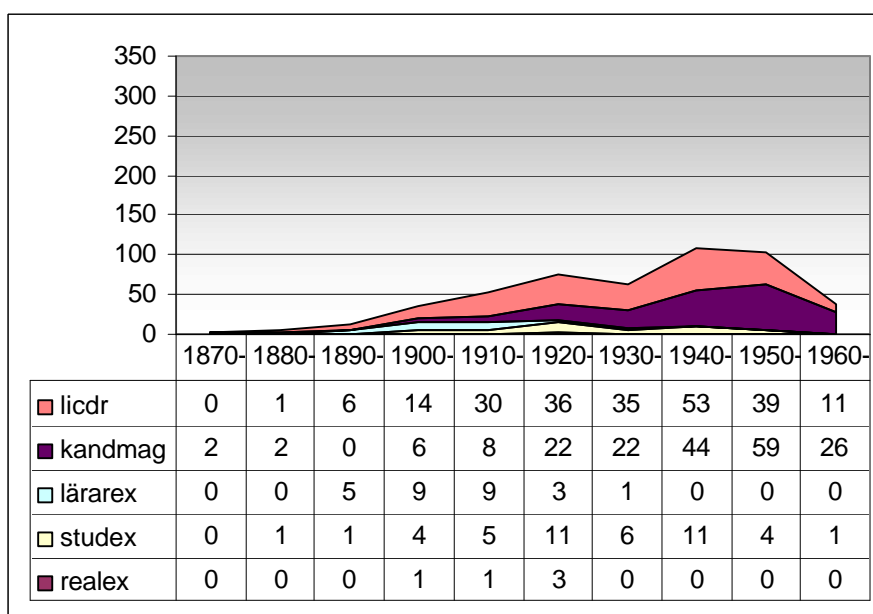

diagram 7 utbildningsnivå och tid för examen för män

Proportionen mellan mäns och kvinnors utbildningstid (diagram 8) svarar mot proportionen mellan mäns och kvinnors rekryteringstid (jämför avsnittet rekrytering diagram 13 och diagram 14 s 20). Redan på 1920-talet fick en åtskilligt större proportion kvinnor än män sin utbildning, visserligen med en skillnad i utbildningens nivå.

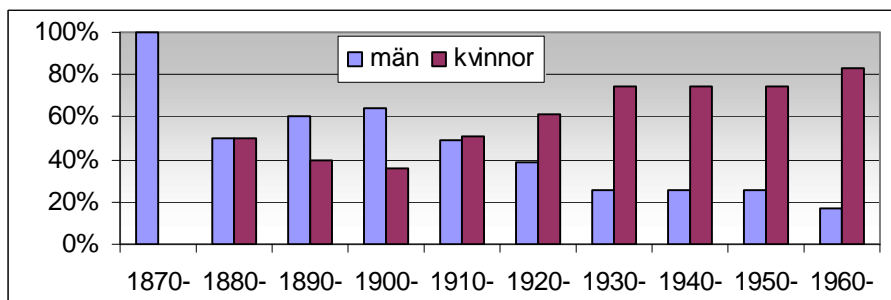

diagram 8 mäns och kvinnors tider för examen i proportioner

På grund av den stora andelen kvinnor i materialet är det deras utbildningsvanor som sätter prägel på hela gruppen. Granskar man könen var för sig observerar man stora skillnader. Kvinnor är i allmänhet färdiga med sin utbildning före 30 års ålder. Det förklaras till stor del av att de utgör en liten andel av gruppen lic/dr. Det omvända förhållandet förklarar i stort sett åldersfördelningen bland männen: diagram 9, diagram 10, diagram 11 och diagram 12.

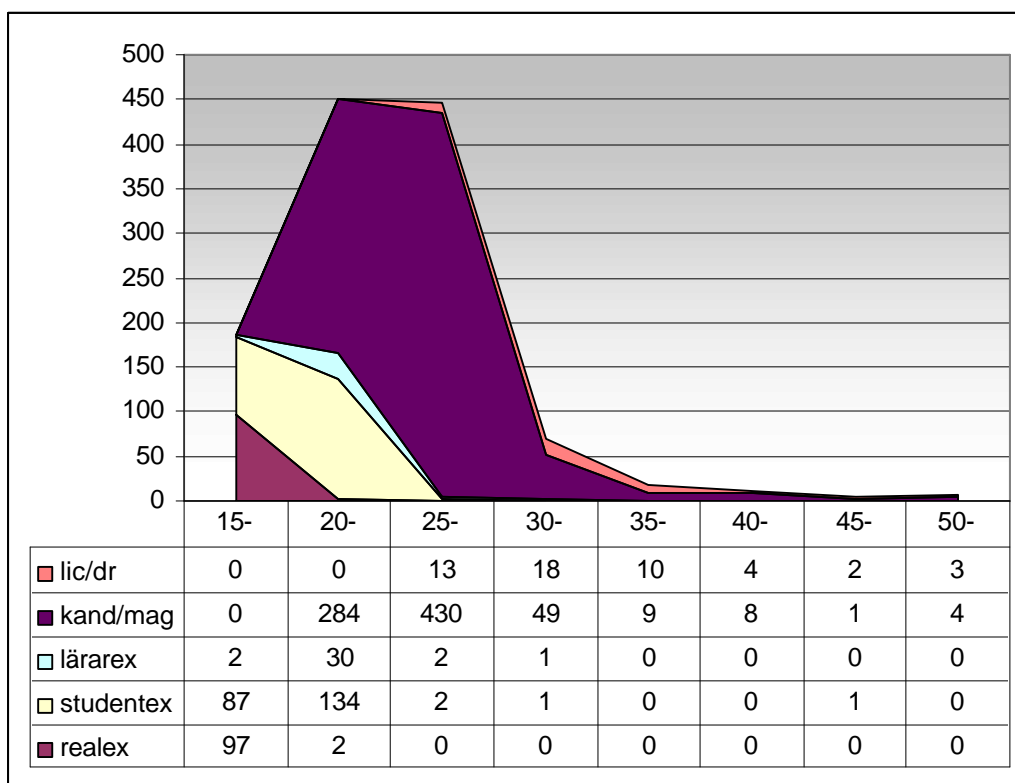

diagram 9 utbildningsnivå och ålder vid examen, kvinnor (tabell 11 s 33)

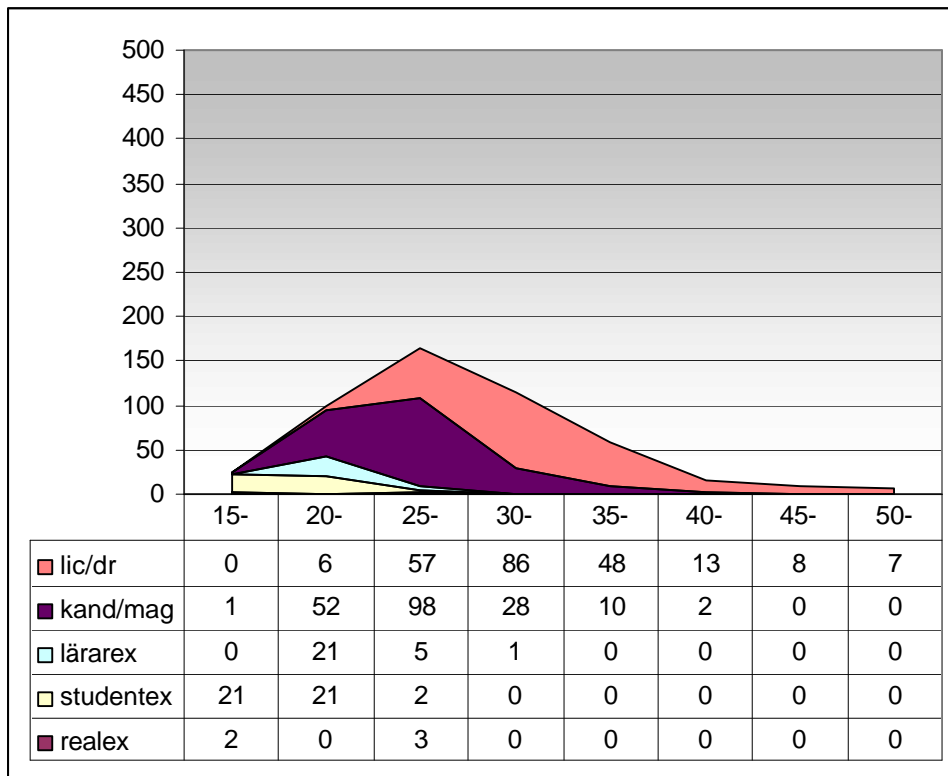

diagram 10 utbildningsnivå och ålder vid examen, män (tabell 12 s 33)

Om man specialstuderar proportionerna mellan män och kvinnor ifråga om examina över tid i grupperna kand/mag och lic/dr och med avseende på kön uppvisas dramatiska kontraster: se diagram 11 och diagram 12. Något som inte framgår av diagrammen men syns i tabell 9 s 32 är att gruppen lic/dr var större än kand/mag före 1920 och att det dröjde till 1930-talet innan skillnaden blev stor åt det andra hållet. Från 1930-talet till mitten av 1960-talet stabiliserades relationerna på något som liknar en 80-20-nivå i bägge grupperna fast med omvända förtecken.

I matriklarna finns inget intresse för inom vilka ämnen examina avlades. Slutsatsen är att det var den akademiska kompetensen som sådan som tillmättes värde.

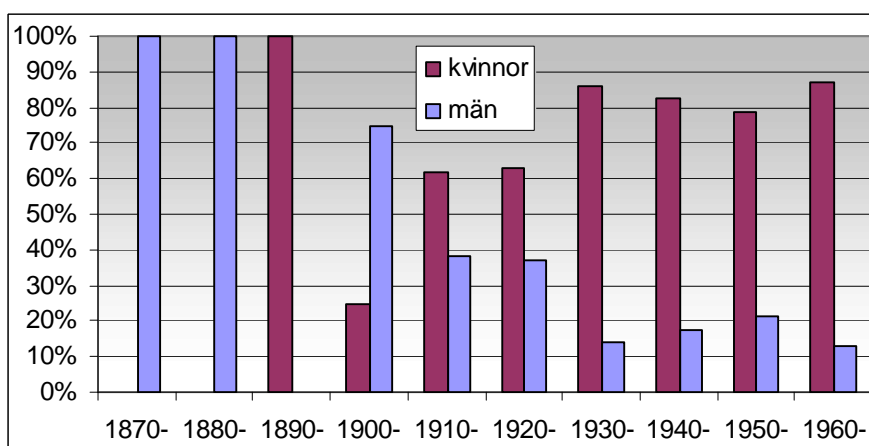

diagram 11 avlagda kandidat- och magisterexamina i tioårsperioder och i proportion mellan kvinnor och män (jämför tabell 9 s 32)

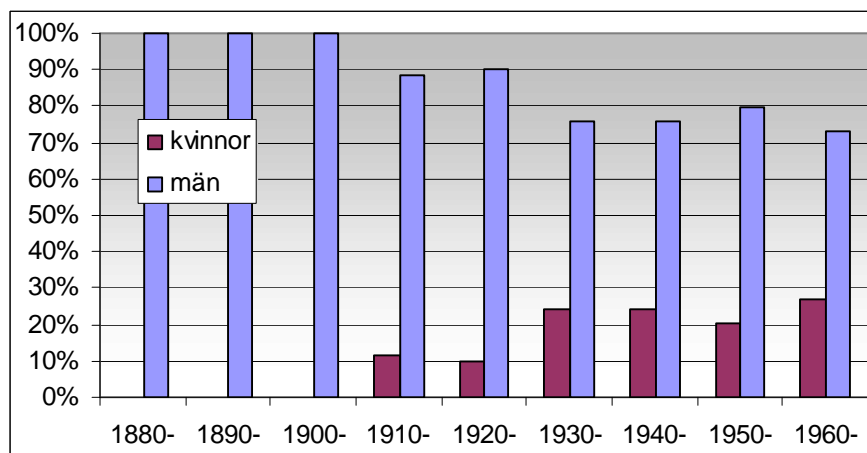

diagram 12 avlagda licentiatexamen och disputationer för doktorsgraden i tioårsperioder och i proportion mellan kvinnor och män (jämför tabell 9 s 32)

En närmare granskning percentil för percentil av ålder vid examens avläggande för grupperna kandidat/magister, licentiat respektive doktor (tabell 13 s 33) ger följande vid handen: 90% av kandidater/magistrar var färdiga med sin examen vid 30 års ålder, 95% vid 33; medianen var 25. 90% var färdiga med sin licentiat före 40 årsålder; medianen var 31. Av doktorerna var 90% färdiga före 45; medianen var 34; för doktorer gällde att de avlade licentiatexamen före doktorsgraden såvida de inte tog sin grad vid utländskt universitet. Medelvärden och typvärden ligger nära medianvärdena i samtliga fall utom för kvinnliga licentiat. Värdena för spridning är höga för grupperna licentiat och doktorer. Det skulle vara värdefullt med jämförelsematerial för detta resonemang, men det återstår att finna sådant. Förklaring till avlagd högre akademisk examen senare i livet kan ligga i vissa rekryteringsförhållanden som berörs längre fram. En betydande andel av dem som avlade högre akademisk examen rekryterades nämligen innan, ibland långt innan, de hade avlagt denna examen. Den frågan utreds utförligt längre fram i texten med början på s 23.

Rekrytering

Den allmänna bilden av rekrytering kan visas i antal och i proportioner mellan personal på olika utbildningsnivå. Avgångar ur kadern är inte lika lätt att beräkna. Några enkla mått finns: 358 personer av totalt 1790 uppnådde 65 års ålder 1966 eller tidigare. Dödsfall oräknade finns det en potential för c:a 1430 kvar i tjänst det året. Emellertid registrerar den senaste matrikeln 1274 personer inklusive somliga nyligen inträffade dödsfall. Registrerade dödsfall bland dem födda 1902 (de som var födda 1901 och tidigare skulle ha varit pensionerade senast 1966) och senare uppgår till ett trettiotal. När det gäller omkring 150 personer är det för närvarande inte klarlagt hur de har lämnat branschen.

Rekryteringstiderna (diagram 13 och diagram 14) gäller den första arbetsplatsen, elevtjänstgöring och provtjänstgöring oräknade. (I planen för fortsatt arbete ingår att studera karriärsteg.) Utom en allmän ökning av rekryteringarna under den period matriklarna tillåter att granska, går det att observera pucklar när rekryteringen var särskilt livlig. Det gäller andra hälften av såväl 20-talet som 40-talet och dessutom första delen av 60-talet. Rekryteringsdriven efter andra världskriget kom alla personalkategorier till godo utom dem utan examen. Studentkategorin åtnjöt popularitet hos rekryterarna under en rekryteringstopp runt 1950 i en sådan utsträckning att rekryteringen av kandidater och magistrar fick en mindre svacka vid den tiden. Måhända bidrog igångsättandet 1948 av Stockholms stadsbiblioteks biblioteksskola

till att förklara detta. Där var ambitionen att bedriva en utbildning som skulle motsvara universitetens kandidatnivå.²⁴ Det förhållandet torde bidra till en rekrytering på lägre nivå, vilket kan bli möjligt att studera vid en granskning av just det biblioteket. Betänkandet 1949 från folkbibliotekssakkunniga andades en viss akademikerskepsis, som kan ha inverkat på rekryteringspraxis.²⁵ Personalbehovet var akut enligt samtida uppgifter, vilket kan ha bidragit till att vidga rekryteringsbasen.²⁶ Den lilla svackan varade inte länge utan rekryteringen av alla kategorier utom kandidater och magistrar minskade. Det proportionella övertaget från kandidat- och magistergruppens sida som kan urskiljas i början av 60-talet är frapperande; koncentrationen bland kvinnor slår igenom totalt genom sin numerär (diagram 13 och diagram 14). Det pekar på en utveckling mot en enhetlig kompetensnivå och måste tolkas som att man var på väg in i eller rent av mentalt hade genomfört en professionalisering av branschen.

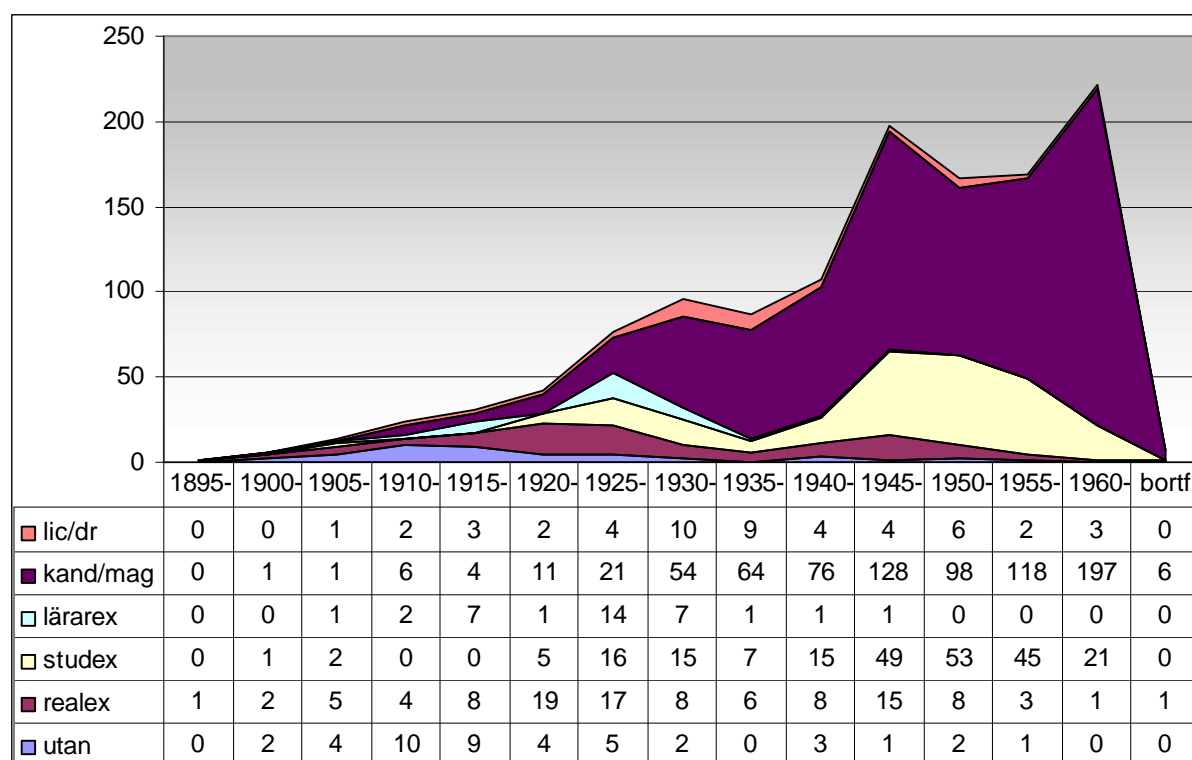

diagram 13 utbildningsnivå och tid för rekrytering, kvinnor

²⁴Ahlstedt. (1950). Bibliotekarietutbildningen vid Stockholms stadsbibliotek. Ahlstedt. (1990). Att utbilda folkbibliotekarier.

²⁵Folkbibliotekssakkunniga. (1949). Folk- och skolbibliotek. S 83ff.

²⁶Op.cit. s 85f.

Wirde (1955). Arbetskraftskrisen vid folkbibliotek.

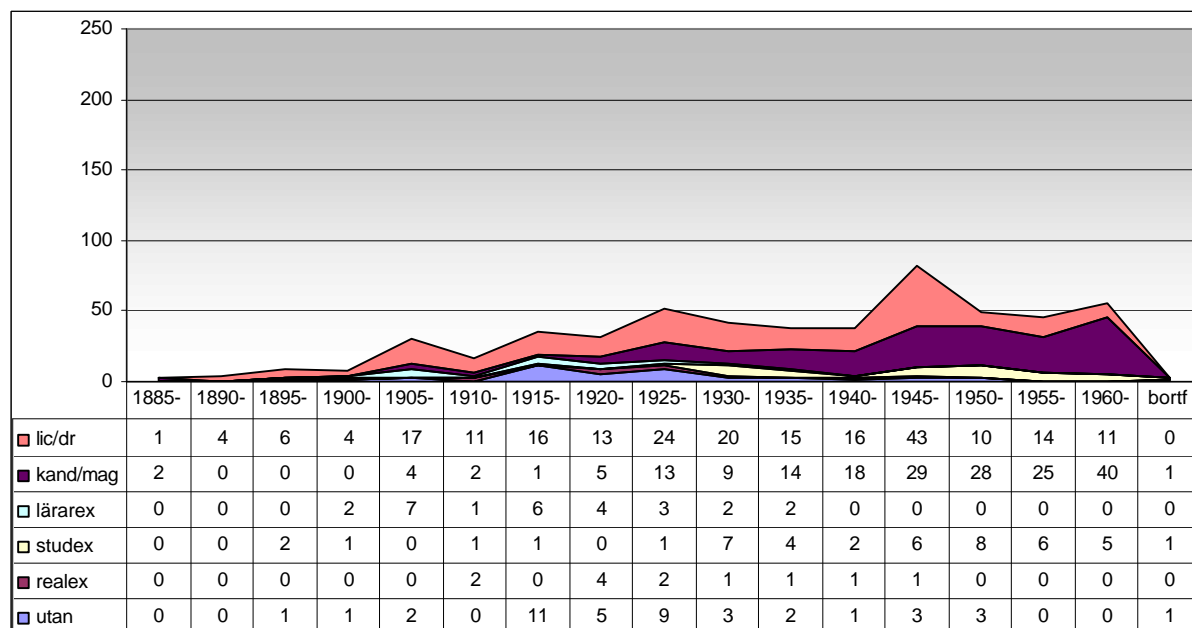

diagram 14 utbildningsnivå och tid för rekrytering, män

Kön och rekrytering

Kvinnors rekrytering (diagram 13 och tabell 14 s 34) sätter sin prägel på all rekrytering överhuvudtaget. Så länge lärarinneseminiarierna existerade producerade de en viss andel av de rekryterade. Även normalskolekompetens (realex i diagram och tabell) har spelat en viss roll under 20-talet men minskade sedan relativt sett. Studenter var en viktig grupp särskilt under 50-talets rekryteringsvåg. Framför allt befolkade kvinnorna den stora starka gruppen kandidater och magistrar, mer och mer ju längre tiden led. Gruppen får betraktas som branschens ryggrad särskilt mot slutet av perioden. Så som den gruppen såg ut får man betrakta det som att kvinnor på bibliotek blev normen.

Rekryteringen av män uppvisar ett helt annat mönster: se diagram 14. Även om licentiater och doktorer inte är den största gruppen hela tiden (tabell 15 s 34) så är det den som är karakteristisk. En relativt jämn rekrytering pågår ända från början av perioden; man skall dock observera rekryteringstoppen under andra hälften av 40-talet. Gruppen magistrar och kandidater ökar successivt för att bli den största från 1950 och framåt.

Ålder, kön och rekrytering

Den stora vågen av rekryteringar äger rum mellan 20 och 30 års ålder; resten sker i stort sett mellan 30 och 40. Det är inget att förvåna sig över.

Kvinnor rekryteras i stort sett före 30 års ålder med en topp mellan 25 och 30 (diagram 15 och tabell 17). Studenter rekryteras ännu tidigare.

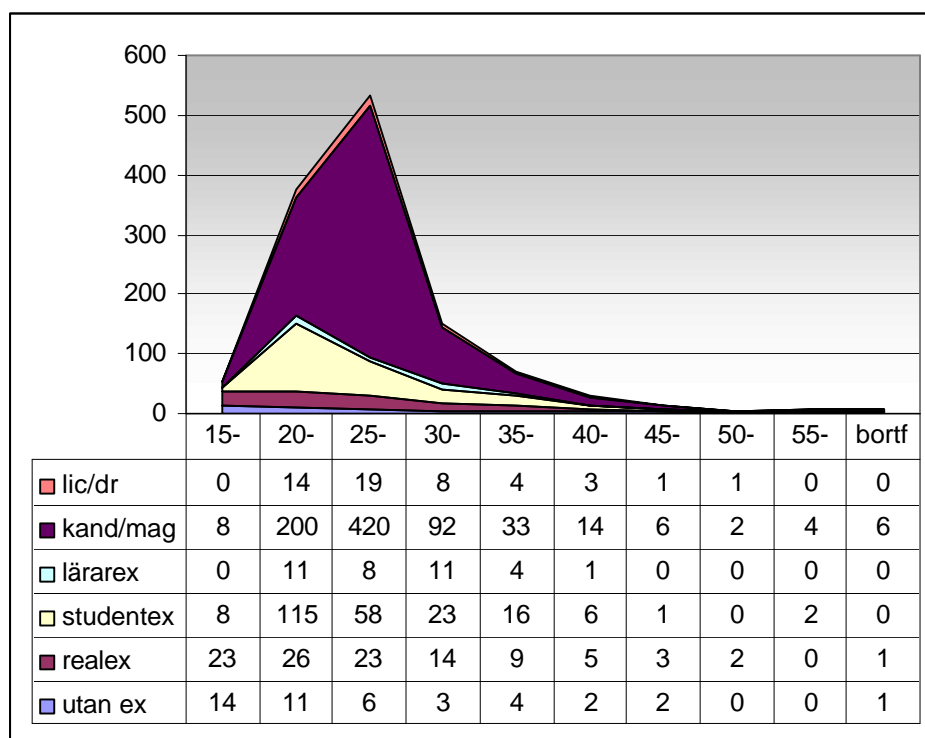

diagram 15 kvinnors utbildningsnivå och ålder vid första rekrytering (tabell 17 s 35)

Män har ett mer över levnadsålder utdraget rekryteringsmönster än kvinnor (diagram 16). Det förklaras av att gruppen licentiater och doktorer utgör en så pass stor relativ andel. Om man jämför diagram 10 med diagram 16 ser man att gruppen licentiater och doktorer tenderar rekryteras tidigare än deras examen utfaller. Det man kan urskilja av gruppen kandidater och magistrar bland männen är att den gruppen liknar mönstret bland kvinnor.

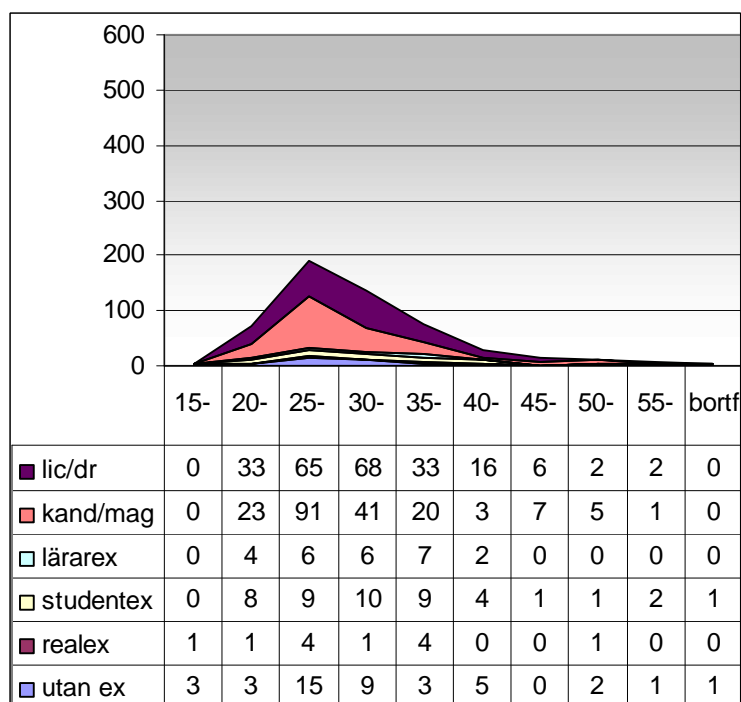

diagram 16 mäns utbildningsnivå och ålder vid första rekrytering (tabell 18 s 35)

Totalt sett är skillnaden i rekryteringsmönster mellan män och kvinnor dramatiskt stor i yngre åldrar men jämnar ut sig efter 30 års ålder (diagram 17).

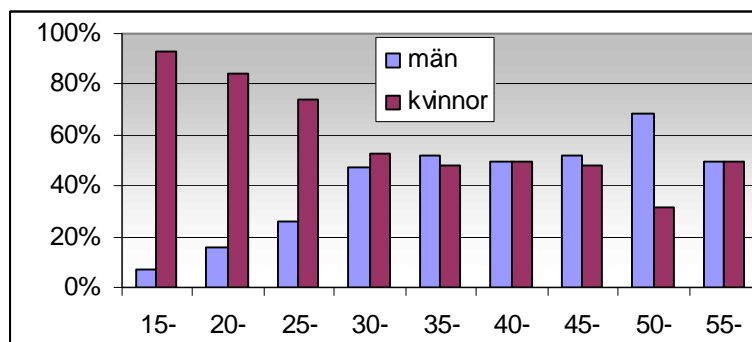

diagram 17 proportioner mellan mäns och kvinnors ålder vid första rekrytering (tabell 17 och tabell 18 s 35)

När man försöker fånga en samlad bild av diagram 15, diagram 16 och diagram 17 utmärker sig gruppen kandidater och magistrar bland kvinnorna i yngre år samt i någon mån de som rekryteras direkt från skolan. Bland män i yngre medelåldern är det akademiker, och särskilt dem med en högre examen som rekryteras. Mellan män och kvinnor väger det jämnt i den åldern, men det totala antalet rekryteringar är inte stort i jämförelse med rekryteringen av unga.

Examen och rekrytering

Mönstren i diagram 18 och diagram 19 (jämför tabell 19, tabell 20 och tabell 21 s 35) pekar på något som liknar ett samband mellan examensår och rekryteringsår, men mindre så i männens fall. Uppmärksammas bör dock särskilt rekryteringarna före examen, i somliga fall långt före, vilket tycks enbart beröra akademiker särskilt vissa doktorer eller licentiater, vilket blir särskilt tydligt i diagram 19 (tabell 21 s 36) över män. Studentexamen verkar ha ett värde som rekryteringsgrund åtskilliga år efter dess avläggande. I diagram 18 (tabell 20 s 36) över kvinnor syns ett mönster som upprepar en tidigare iakttagelse, nämligen att den kvinnliga dominansen sätter ett mönster för hela gruppen, blir normen, sånär som när det gäller delgruppen licentiater och doktorer i detta exempel.

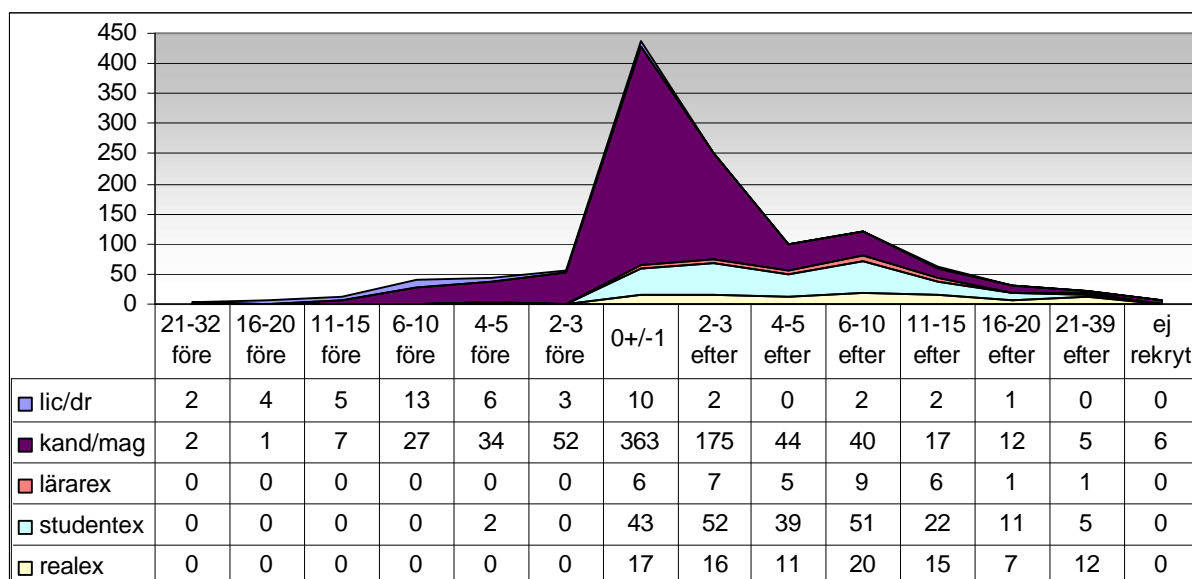

diagram 18 tid i år mellan examen och rekrytering, kvinnor (tabell 20 s 36)

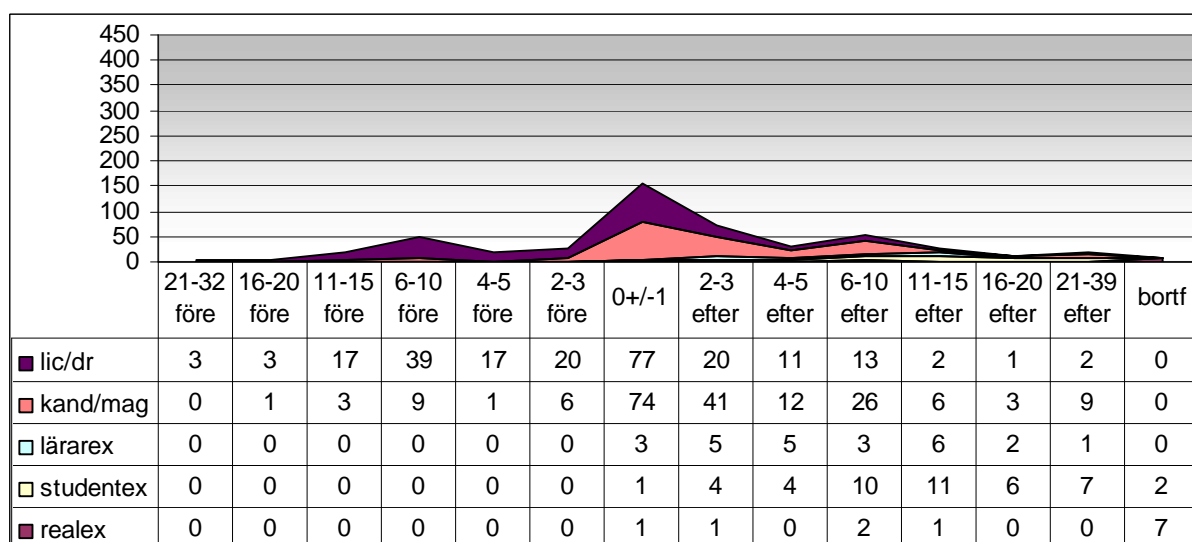

diagram 19 tid i år mellan examen och rekrytering, män (tabell 21 s 36)

Om man koncentrerar data till tre grupper (diagram 20) framkommer det förhållandet att rekryteringar två år och mer efter examen totalt sett är fler än i nära samband med examen.

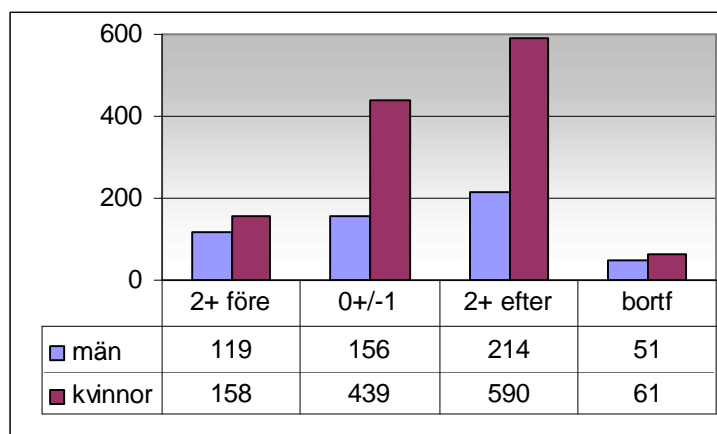

diagram 20 rekrytering antal år före eller efter avlagd examen

Särar man sedan lite på materialet (diagram 21) så syns det naturliga förhållandet att efterfrågan sjunker med tiden efter examen. Framställningen i procent justerar den stora skillnaden i antal mellan män och kvinnor. Procentuellt är det alltså långt fler män än kvinnor som rekryteras 6 år och mer före examen.

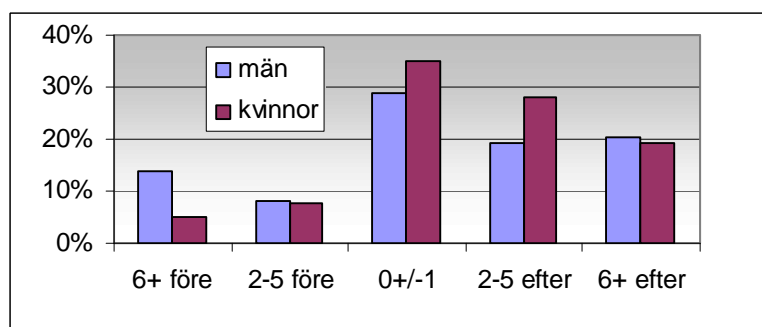

diagram 21 rekrytering antal år före eller efter avlagd examen i procent

Om vi antar att det förhållandet har med gruppen licentiater och doktorer att göra så kan vi studera dem lite närmare och jämföra en framställning i antal med en i procent (diagram 22 och diagram 23). Den procentuella framställningen visar då att inom den gruppen rekryteras kvinnor i ännu högre grad än män långt före examen. Det är alltså inte rekryteringsmönstret för just gruppen licentiater och doktorer som förklarar det rekryteringsmönster för män som framkommer i diagram 21.

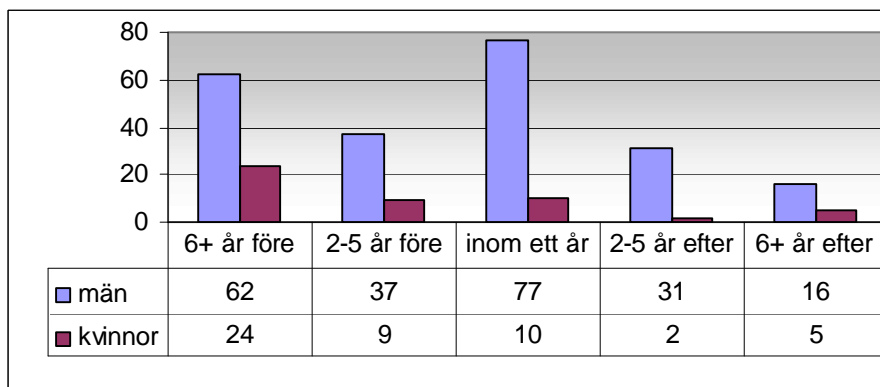

diagram 22 rekrytering i antal år före eller efter avlagd licentiatexamen eller doktorsdisputation

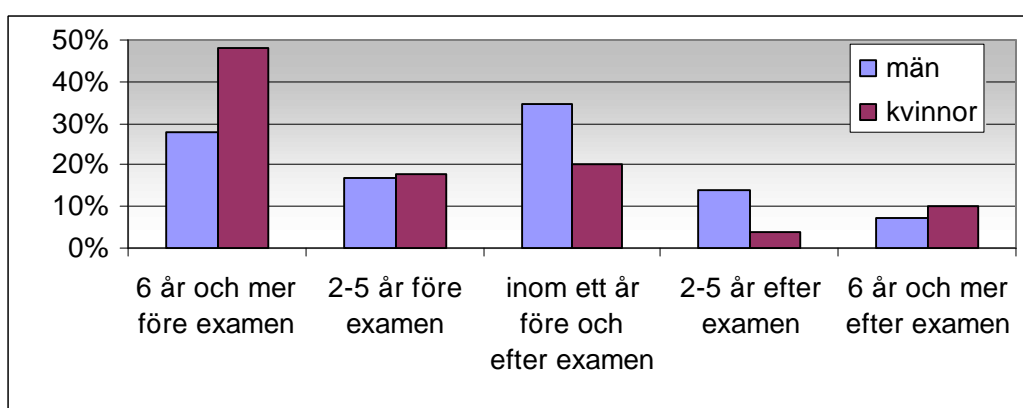

diagram 23 rekrytering i procent antal år före eller efter avlagd licentiatexamen eller doktorsdisputation

När man granskar motsvarande förhållanden i delgruppen kandidater och magistrar (diagram 24 och diagram 25) visar den procentuella framställningen på likartade förhållanden mellan män och kvinnor. Variationen i behandlingen av denna grupp i samband med rekrytering in på arbetsmarknaden verkar inte hänga samman med kön.

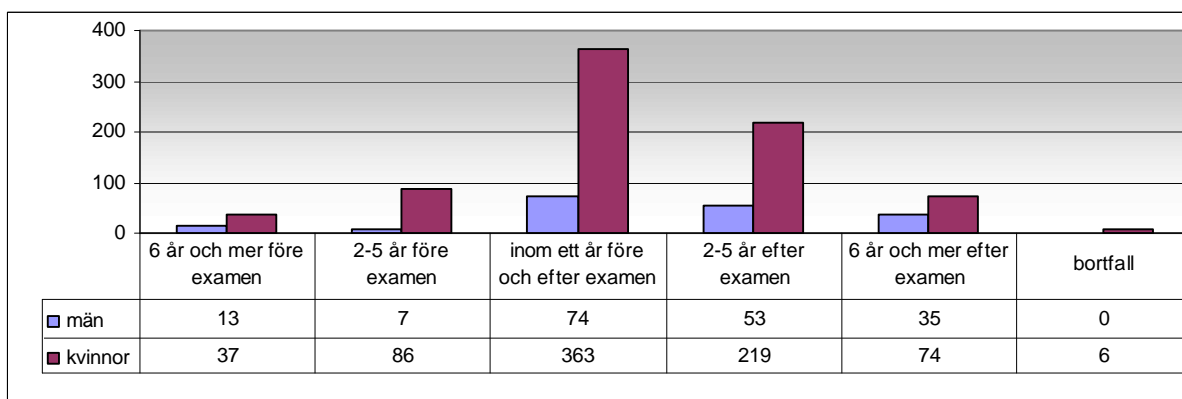

diagram 24 antal rekryteringar i antal år före eller efter avlagd kandidat- eller magisterexamen

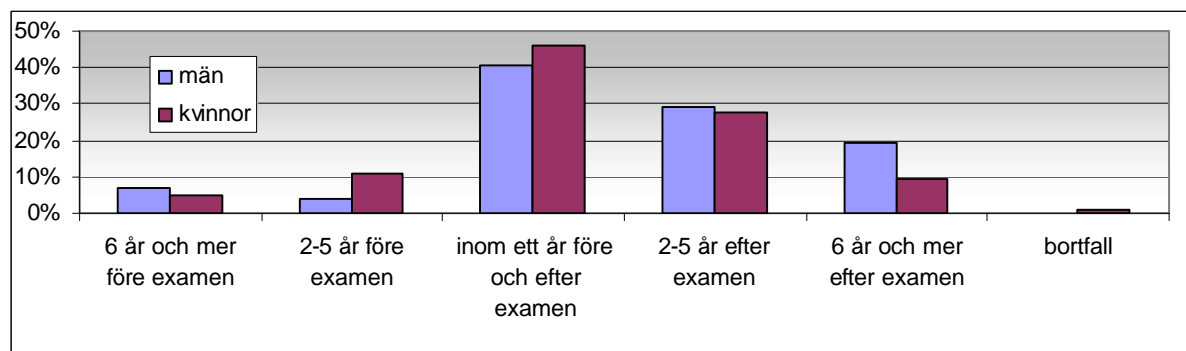

diagram 25 rekrytering av kandidater och magistrar i tidsmässigt förhållande till examen i procent

Det betydande inslaget av rekryteringar före slutlig examen tyder på ett bestämt val att ägna sig åt biblioteksbranschen. Det är inte fråga om något andrahandsval av yrke i sådana fall, något som skulle motsäga i svang varande teorier om negativa val till bibliotekarieyrket.

Slutsatser i huvuddrag

Det har visat sig att utbildningsnivån licentiat och doktor var en pålitlig bastion för män under en lång period ända fram till 60-talets mitt samtidigt som den utbildningens position försvagades såväl relativt som i absoluta tal (diagram 12 s 19 och tabell 9 s 32). En analys på grundval av bibliotekstyp, som jag förutser kommer att leverera pregnanta resultat, återstår att utföra.

Denna mansbastion medverkar till att mäns ålder vid rekrytering varierar mycket och till dels skjuts till högre åldrar (diagram 16 s 22). Kvinnor rekryteras i yngre åldrar än män. Två illustrationer visar på detta: diagram 17 s 23 och tabell 11 s 33.

Biblioteksbranschens massiva feminisering under denna långa period, med en tidig början, är ett av de mest utmärkande dragen: diagram 2 s 12. En analys av uppdelning på bibliotekstyp återstår och den kan bli spännande.

Det andra särskilt utmärkande draget är, att akademisk grundutbildning blir den normala utbildningsbakgrunden (diagram 6 och diagram 7 s 16). Det sker på bekostnad både av lägre och högre nivåer av utbildning. Det är kvinnorna som bildar stommen inom den utbildningsnivån. Mäns andel av kandidat-magisterkategorin utvecklades från dominans vid 1800-talets slut till minoritet under 1900-talet (diagram 11 s 18).

Det är uppenbart att periodens utveckling pekar mot att akademisk grundutbildning utgör det skelett som branschens nerver och muskler hänger på (diagram 13 s 20 och diagram 14 s 21). Det är den akademiska utbildningen som sådan som är viktig, inte inom vilka ämnen examina är avlagda. Hög status för genomgången biblioteksskola hör till bilden. Kvinnorna blir branschens ryggrad. Ryggradens makt över händelsernas utveckling återstår att utreda. Den nyligen nämnda mansbastionen, som visserligen befann sig under decimering, inger tveksamhet. Kodning av materialet för att analysera tillsättning av ledande positioner är planerad.

Maktutredningen har hävdade att andelen kvinnor i bibliotekarieyrket har ökat från 54 % 1960

till 84 % 1990.²⁷ Den uppgiften bygger uppenbarligen på ett missförstånd som har sin grund i en historisk skillnad i nomenklatur. Den som 1990 kallades bibliotekarie hade 1960 anställningsformen biblioteksassistent. En rättvisande siffra för 1960-talet (jämför tabell 4 s 8) torde vara 70-75 %.

Mot bakgrund av den debatt²⁸ som fördes, på fråga bibliotekssynpunkt hög nivå²⁹, under 1950-talet om utbildningen för yrket, får den under samma tid pågående normaliseringen av utbildningsnivån den effekten, att man uppfattar att branschens professionalisering gick mot sin fullbordan vid 1950-talets slut och 60-talets början. (Politiska förändringar när Bibliotekshögskolan kom till stånd hade sannolikt en störande inverkan 1972-1992 på professionaliseringsprocessen, men det är en annan undersökning.)

En sammantagen bild karakteriserad av en utvecklad rekryteringspraxis, en normaliserad utbildningsnivå på kandidat- eller magisternivå och genomgången biblioteksskola där kvinnorna dominerade i samtliga fall, gör att man kan dra slutsatsen att 1960-talets början, efter de föregående decenniernas utveckling, såg genomförandet av en kvinnoprofession.

Källor

Norlind, Wilhelm (1932). *Svensk biblioteksmatrikel*. Stockholm: Sveriges allmänna biblioteksforening.

Fries, Carl-Thore (1949). *Svensk biblioteksmatrikel 1949*. Uppsala.

Fries, Carl-Thore & Lövgren, Ulla (1956). *Svensk biblioteksmatrikel 1955*. Lund: Bibliotekstjänst.

Fries, Carl-Thore, Wortzelius, Gunnel & Persson, Maurits (1967). *Svensk biblioteksmatrikel 1966*. Lund: Bibliotekstjänst.

Använd litteratur

1944 års folkbildningsutredning (1946). *Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet*. 2 vol (*Statens offentliga utredningar*, 1946:68). Stockholm.

²⁷Jonung. (1998). Yrkessegregeringen mellan kvinnor och män. s 77.

²⁸Nilsson. (1950). Kompetens och utbildning.

Wirde. (1950). Utbildningsfrågan ur personalföreningens synvinkel.

Svenska folkbibliotekarieföreningen. (1950). Utbildningsfrågan.

Ahlstedt. (1950). Bibliotekarieutbildningen vid Stockholms stadsbibliotek.

Svenska folkbibliotekarieföreningens utbildningskommitté 1952. (1956). Förslag till bibliotekarieutbildning för folkbiblioteken.

Berggren. (1956). Skrivelse till Svenska folkbibliotekarieföreningens medlemmar i anledning av förslag till bibliotekarieutbildning för folkbiblioteken framlagt av föreningens utbildningskommitté, 1952.

Sveriges allmänna biblioteksforenings utbildningskommitté. (1956). Förslag till grundläggande utbildning av bibliotekarier vid folkbibliotek samt vetenskapliga allmän- och specialbibliotek.

²⁹Gustaf Nilsson var stadsbibliotekarie i Kristinehamn, ordförande i folkbibliotekssakkunniga SOU 1949:28, ordförande i SAB, riksdagsledamot och småningom talman; Karl Gustav Wirde var stadsbibliotekarie/länsbibliotekarie på flera orter genom karriären (1950 i Borås) och fackföreningsordförande 1951-1955; Valter Ahlstedt var 1:e bibliotekarie vid Stockholms stadsbibliotek och en av de ansvariga för den nystartade biblioteksskolan där; Gösta Berggren var 1952 1:e länsbiblioteksassistent vid Borås stadsbibliotek: hans skrivelse är en artikulation som förklarar varför SFF:s utbildningskommittés förslag fälldes vid föreningsmötet.

1944 års folkbildningsutredning (1948). *Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (Statens offentliga utredningar, 1948:30)*. Stockholm.

Ahlstedt, Valter (1950). "Bibliotekarieutbildningen vid Stockholms stadsbibliotek". *Biblioteket och vi*: 19-24.

Ahlstedt, Valter (1990). *Att utbilda folkbibliotekarier (Stockholms stadsbiblioteks skriftserie, 5)*. Stockholm: Stockholms stadsbibliotek.

Berggren, Gösta (1956). "Skrivelse till Svenska folkbibliotekariieföreningens medlemmar i anledning av förslag till bibliotekarieutbildning för folkbiblioteken framlagt av föreningens utbildningskommitté, 1952". *BBL: Biblioteksbladet* 41: 612-614.

Bibliotekstjänst (1967 -). *Bibliotekskalendern*. Lund.

Folkbibliotekssakkunniga (1949). *Folk- och skolbibliotek (Statens offentliga utredningar, 1949:28)*. Stockholm.

Jonung, Christina (1998). "Yrkessegregeringen mellan kvinnor och män." I *Glastak och glasväggar? Den könssegregerade arbetsmarknaden: rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män*, Inga Persson & Eskil Wadensjö (Red.), (*Statens offentliga utredningar, 1997:137*). Stockholm. ss 47-81.

Nilsson, Gustaf (1950). "Kompetens och utbildning". *Biblioteket och vi*: 5-10.

Regeringen (1930). *Kungl. Maj:ts kungörelse angående understödjande av folkbiblioteksväsendet given Stockholms slott den 24 januari 1930 (Svensk författningssamling, 1930:15)*. Stockholm.

Seldén, Lars (2004). "Vem blev bibliotekarie?" (*Mimers forskarkonferens i Örebro den 2 - 3 november 2004*) Borås: Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan.

Seldén, Lars & Sjölin, Mats (2003). "Kunskap, kompetens och utbildning: ett bibliotekariedilemma under 100 år". *Svensk biblioteksforskning*, 14, (4):19-67.

Svenska bibliotekariesamfundet (1994-). *Medlemsförteckning*. Lund.

Svenska folkbibliotekariieföreningen (1950). "Utbildningsfrågan". *Biblioteket och vi*:1-145.

Svenska folkbibliotekariieföreningens utbildningskommitté 1952 (1956). "Förslag till bibliotekarieutbildning för folkbiblioteken". *BBL: Biblioteksbladet* 41: 609-614.

Sveriges allmänna biblioteksförenings utbildningskommitté (1956). "Förslag till grundläggande utbildning av bibliotekarier vid folkbibliotek samt vetenskapliga allmän- och specialbibliotek". *BBL: Biblioteksbladet* 41: 589-623.

Tekniska litteratursällskapet (1967-). *Medlemsmatrikel*. Stockholm, Fortsätter: TLS medlemsförteckning. Varianttitel: TLS matrikel.

Utredningen rörande utbildning av bibliotekspersonal mm (1969). *Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik (Statens offentliga utredningar, 1969:37)*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Wirde, Karl Gustav (1950). "Utbildningsfrågan ur personalföreningens synvinkel". *Biblioteket och vi*:11-16.

Wirde, Karl Gustav (1955). "Arbetskraftskrisen vid folkbibliotek." *BBL: Biblioteksbladet* 40, (8), ss 442-443.

Author

Lars Seldén, MA, PhD (Göteborg University)

Senior lecturer/associate professor, Swedish School of Library and Information Science, a department set up jointly by the University College of Borås and the Göteborg University

Thesis published as a book in Swedish in 1999: *Kapital och karriär* [Capital and career] ISBN 91-89416-00-7 (new ed. in 2004 ISBN 91-89416-08-2) on information seeking by doctoral candidates and their senior peers in business administration, resulting in a Bourdieu-inspired theory of an information seeking career. English summary at <http://www.adm.hb.se/~ls/www/summary.pdf>

Bilaga: tabeller

Examinerade från SÖ:s biblioteksskola

examen år	enligt SOU 1969:37				enligt matrikelmaterial				
	man- liga	kvinn- liga	summa	extra deltagare	manliga	kvinn- liga	summa	kvinnors andel %	matriklars andel %
1926	6	29	35	—	4	22	26	85	74
1928	5	23	28	—	4	19	23	83	82
1930	9	31	40	—	7	27	34	79	85
1932	12	30	42	4	10	23	33	70	79
1936	6	34	40	—	5	28	33	85	83
1938	8	32	40	—	5	26	31	84	78
1940	8	36	44	1	8	33	41	80	93
1943	7	33	40	4	7	34	41	83	103
1945	6	34	40	7	8	36	44	82	110
1947	12	33	45	2	11	35	46	76	102
1949	9	31	40	4	9	33	42	79	105
1951	12	36	48	2	12	31	43	72	90
1953	6	39	45	4	7	39	46	85	102
1954	5	20	25	—	5	19	24	79	96
1955	9	17	26	—	9	17	26	65	100
1956	5	26	31	1	5	24	29	83	94
1957	6	29	35	—	5	23	28	82	80
1958	3	28	31	—	2	26	28	93	90
1959	8	28	36	—	8	22	30	73	83
1960	15	32	47	—	14	28	42	67	89
1961	9	35	44	—	8	33	41	80	93
1962	9	66	75	—	7	64	71	90	95
1963	10	22	32	—	9	17	26	65	81
1964	5	52	57	—	4	52	56	93	98
1965	8	55	63	—	7	49	56	88	89
1966	10	58	68	—	—	—	—	—	—
1967	11	59	70	—	—	—	—	—	—
1968	12	72	84	—	—	—	—	—	—
summa	231	1020	1251	29	180	760	940	81	75
1966-68	33	189	222						
1926-65	198	831	1029	29	180	760	940	81	91

tabell 6

födelse- tid	män	kvinnor	summa	
1841-		1	0	1
1851-		4	0	4
1861-		10	4	14
1871-		40	18	58
1881-		68	45	113
1891-		84	73	157
1901-		101	214	315
1911-		98	261	359
1921-		90	338	428
1931-		45	290	335
1941-		1	4	5
bortfall		0	1	1
summa		542	1248	

tabell 7

födelsetid							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	summa
1848-69	1	2	1	0	5	10	19
1870-79	9	8	3	10	6	22	58
1880-89	20	17	9	15	14	38	113
1890-99	24	18	14	20	33	48	157
1900-09	16	38	49	13	139	60	315
1910-19	11	13	44	2	233	56	359
1920-29	3	19	98	0	273	35	428
1930-39	0	3	53	0	273	6	335
1940-44	0	0	5	0	0	0	5
bortfall	1						1
summa	85	118	276	60	976	275	1790

tabell 8

utbildningstid							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	summa
1870-99		11	4	4	5	7	31
1900-09		15	8	12	8	14	57
1910-19		19	15	22	21	34	111
1920-29		38	46	19	59	40	202
1930-39		16	38	3	154	46	257
1940-49		17	90	0	250	70	427
1950-59		2	69	0	280	49	400
1960-66		0	6	0	199	15	220
summa	85	118	276	60	976	275	1790

tabell 9

ålder vid examen – kvinnor+män							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	summa
15-	0	99	108	2	1	0	210
20-	0	2	157	49	336	6	550
25-	0	3	4	7	528	70	612
30-	0	0	1	2	77	104	184
35-	0	0	0	0	19	58	77
40-	0	0	0	0	10	17	27
45-	0	0	1	0	1	10	12
50-	0	0	0	0	4	10	14
bortfall	85	14	5	0	0	0	104
summa	85	118	276	60	976	275	1790

tabell 10

kvinnors ålder vid examen							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	antal kvinnor
15-	0	97	87	2	0	0	186
20-	0	2	134	30	284	0	450
25-	0	0	2	2	430	13	447
30-	0	0	1	1	49	18	69
35-	0	0	0	0	9	11	20
40-	0	0	0	0	8	4	12
45-	0	0	1	0	1	2	4
50-	0	0	0	0	4	3	7
bortfall	43	7	4	0	0	0	54
summa	43	106	230	35	785	51	1248

tabell 11

mäns ålder vid examen							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	antal män
15-	0	2	21	0	1	0	24
20-	0	0	23	19	52	6	100
25-	0	3	2	5	98	57	165
30-	0	0	0	1	28	86	115
35-	0	0	0	0	10	47	57
40-	0	0	0	0	2	13	15
45-	0	0	0	0	0	8	8
50-	0	0	0	0	0	7	7
bortfall	42	7	1	0	0	0	50
summa	42	12	47	25	191	224	542

tabell 12

	kand/mag			lic			dr		
	kv	män	kv+män	kv	män	kv+män	kv	män	kv+ män
10%	23	23	23	27,6	27	27	27,2	29	29
25%	24	24	24	29	29	29	31	30	30
medelvärde	25,925	27,052	26,145	34	32,3	32,6	35,5	35,1	35,1
median	25	26	25	33	31	31	34,5	33	34
typvärde	25	26	25	29	31	29	37	35	35
75%	27	29	27	38	35	35	37	36	37
90%	29	32	30	43,4	38	39,2	46,8	44	44,6
95%	32	35	33	47	42,4	44,6	51,7	46	51,6
standardavvikelse	3,7864	3,8353	3,8223	6,33	5,59	5,8	7,7	7,48	7,51
varians	14,337	14,709	14,61	40,1	31,2	33,7	59,3	55,9	56,4
antal personer	785	191	976	37	132	169	14	81	95

Not: personer i tabellen redovisas endast med sin högsta examen; doktorer som avlagt licentiatexamen redovisas således endast som doktorer etc.

tabell 13

rekryteringstid kvinnor							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	summa
1870-	0	1	0	0	0	0	1
1900-	6	7	3	1	2	1	20
1910-	10	4	0	2	6	2	24
1915-	9	8	0	7	4	3	31
1920-	4	19	5	1	11	2	42
1925-	5	17	16	14	21	4	77
1930-	2	8	15	7	54	10	96
1935-	0	6	7	1	64	10	88
1940-	3	8	15	1	76	4	107
1945-	1	15	49	1	128	4	198
1950-	2	8	53	0	98	6	167
1955-	1	3	46	0	118	2	169
1960-	0	1	21	0	197	3	222
bortfall	0	1	0	0	6	0	7
summa	43	106	229	35	785	51	1249

tabell 14

rekryteringstid män							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	summa
1870-	1	0	2	0	3	11	17
1900-	3	0	1	9	4	21	38
1910-	0	2	1	1	2	11	17
1915-	11	0	2	5	1	16	35
1920-	5	4	1	3	5	13	31
1925-	9	2	1	3	13	24	52
1930-	3	1	7	2	9	20	42
1935-	2	1	4	2	14	14	37
1940-	1	1	2	0	18	16	38
1945-	3	1	6	0	29	43	82
1950-	3	0	8	0	28	10	49
1955-	0	0	5	0	25	14	45
1960-	0	0	5	0	40	11	56
bortfall	1	0	1	0	0	0	2
summa	42	12	47	25	191	224	541

tabell 15

ålder vid rekrytering							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	summa
15-	17	24	8	0	8	0	57
20-	14	27	123	15	223	47	449
25-	21	27	68	14	511	84	725
30-	12	15	33	17	133	76	286
35-	7	13	25	11	53	37	146
40-	7	5	11	3	17	19	62
45-	2	3	2	0	13	7	27
50-	2	3	1	0	7	3	16
55-	1	0	4	0	5	2	12
bortfall	2	1	1	0	6	0	10
summa	85	118	276	60	976	275	1790

tabell 16

Kvinnors ålder vid rekrytering							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	antal kvinnor
15-	14	23	8	0	8	0	53
20-	11	26	115	11	200	14	377
25-	6	23	59	8	420	19	534
30-	3	14	23	11	92	8	151
35-	4	9	16	4	33	5	71
40-	2	5	6	1	14	3	31
45-	2	3	1	0	6	1	13
50-	0	2	0	0	2	1	5
55-	0	0	2	0	4	0	6
bortfall	1	1	0	0	6	0	8
summa	43	106	229	35	785	51	1248

tabell 17

Mäns ålder vid rekrytering							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	antal män
15-	3	1	0	0	0	0	4
20-	3	1	8	4	23	33	72
25-	15	4	9	6	91	65	191
30-	9	1	10	6	41	68	135
35-	3	4	9	7	20	32	75
40-	5	0	5	2	3	16	31
45-	0	0	1	0	7	6	14
50-	2	1	1	0	5	2	11
55-	1	0	2	0	1	2	6
bortfall	1	0	1	0	0	0	2
summa	42	12	47	25	191	224	542

tabell 18

Tid i år mellan examen och rekrytering							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	summa
21-32före	0	0	0	0	2	5	7
16-20före	0	0	0	0	2	7	9
11-15före	0	0	0	0	10	22	32
6-10före	0	0	0	0	36	52	88
4-5före	0	0	2	0	35	23	60
2-3före	0	0	0	0	58	23	81
0+/-1	0	18	44	9	437	87	595
2-3efter	0	17	56	12	216	22	323
4-5efter	0	11	43	10	56	11	131
6-10efter	0	22	62	12	66	15	177
11-15efter	0	16	33	12	23	4	88
16-20efter	0	7	17	3	15	2	44
21-39efter	0	12	13	2	14	2	43
ej rekryt	0	0	0	0	6	0	6
bortfall	85	15	6	0	0	0	106
summa	85	118	276	60	976	275	1790

tabell 19

Tid i år mellan examen och rekrytering- kvinnor							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	summa
21-32före	0	0	0	0	2	2	4
16-20före	0	0	0	0	1	4	5
11-15före	0	0	0	0	7	5	12
6-10före	0	0	0	0	27	13	40
4-5före	0	0	2	0	34	6	42
2-3före	0	0	0	0	52	3	55
0+/-1	0	17	43	6	363	11	440
2-3efter	0	16	53	7	175	2	252
4-5efter	0	11	39	5	44	0	99
6-10efter	0	20	51	9	40	2	122
11-15efter	0	15	22	6	17	2	62
16-20efter	0	7	11	1	12	1	32
21-39efter	0	12	5	1	5	0	23
ej rekryt	0	0	0	0	6	0	6
bortfall	43	8	4	0	0	0	55
summa	43	106	229	35	785	51	1249

tabell 20

Tid i år mellan examen och rekrytering - män							
	utan ex	realex	studentex	lärarex	kand/mag	lic/dr	summa
21-32före	0	0	0	0	0	3	3
16-20före	0	0	0	0	1	3	4
11-15före	0	0	0	0	3	17	20
6-10före	0	0	0	0	9	39	48
4-5före	0	0	0	0	1	17	18
2-3före	0	0	0	0	6	20	26
0+/-1	0	1	1	3	74	76	155
2-3efter	0	1	3	5	41	20	71
4-5efter	0	0	4	5	12	11	32
6-10efter	0	2	11	3	26	13	55
11-15efter	0	1	11	6	6	2	26
16-20efter	0	0	6	2	3	1	12
21-39efter	0	0	8	1	9	2	20
ej rekryt	0	0	0	0	0	0	0
bortfall	42	7	2	0	0	0	51
Summa	42	12	47	25	191	224	541

tabell 21

Variabelkatalog

Variabler som förekommer i matriklarna årgång	1932	1949	1955	1966
1. Efternamn	✓	✓	✓	✓
2. Förnamn (markerat tilltalsnamn)	✓	✓	✓	✓
3. Titel		✓	✓	✓
4. Tjänstgöringsställe			✓	✓
5. Hemort		✓		
6. Födelseort	✓	✓	✓	✓
7. Födelsedag	✓	✓	✓	✓
8. Födelsemånad	✓	✓	✓	✓
9. Födelseår	✓	✓	✓	✓
10. Fars titel/yrke	✓	✓	✓	✓

Variabler som förekommer i matriklarna årgång	1932	1949	1955	1966
11. Fars förnamnsinitial	✓			
12. Fars förnamn		✓	✓	✓
13. Fars efternamn	✓	✓	✓	✓
14. Mors titel/yrke	2 fall ¹	2 fall ²	2 fall ³	22 fall ⁴
15. Mors förnamnsinitial	✓			
16. Mors förnamn		✓	✓	✓
17. Mors efternamn	✓	✓	✓	✓
18. Dödsdag	✓	✓	✓	✓
19. Döds månad	✓	✓	✓	✓
20. Dödsår	✓	✓	✓	✓
21. Realskola/flickskola	✓	✓	✓	✓
22. Studentexamen	✓	✓	✓	✓
23. Högre lärarinneexamen	✓	✓	✓	✓
24. Folkskolläroarexamen	✓	✓	✓	✓
25. Fil/teol/jur/med. kand.	✓	✓	✓	✓
26. Fil./Pol. mag.	✓	✓	✓	✓
27. Fil/teol/med. lic.	✓	✓	✓	✓
28. Fil/teol/jur/med. dr	✓	✓	✓	✓
29. Docent	✓	✓	✓	✓
30. Professor	✓	✓	✓	✓
31. Hedersdoktor	✓	✓	✓	✓
32. Elevtjänstgöring		✓	✓	✓
33. Provtjänstgöring		✓	✓	✓
34. Anställningsform (vik./e./e.o./o.)	✓	✓	✓	✓
35. Anställningens titel	✓	✓	✓	✓
36. Anställande bibliotek	✓	✓	✓	✓
37. Anställningsort	✓	✓	✓	✓
38. Anställningsår	✓	✓	✓	✓
34-38 repeteras för varje anställning	✓	✓	✓	✓
39. Pension ⁵	✓	✓	✓	✓
40. Professionella uppdrag	✓	✓	✓	✓
41. Fackliga uppdrag		✓	✓	✓
42. Politiska uppdrag	✓	✓	✓	✓
43. Folkbildningsrörelseuppdrag	✓	✓	✓	✓
44. Föreläsningar vid biblioteksskolan	✓	✓	✓	✓
45. Studieresor	✓	✓	✓	✓
46. Giftermål	✓	✓	✓	✓
47. Skilsmässa/omgifte	✓	✓	✓	✓
48. Makes titel	✓	✓	✓	✓
49. Maka/es förnamn	✓	✓	✓	✓
50. Maka/es efternamn	✓	✓	✓	✓
51. Maka/es födelseår	✓	✓	✓	✓
52. Maka/es dödsår	✓	✓	✓	✓
53. Svärfars yrke (endast manliga)		✓	✓	✓
54. Svärfars förnamn (endast manliga)		✓	✓	✓
55. Svärfars efternamn (endast manliga)		✓	✓	✓
56. Svärmors yrke (endast manliga)			1 fall ⁶	4 fall ⁷
57. Svärmors förnamn (endast manliga)		✓	✓	✓
58. Svärmors efternamn (endast manliga)		✓	✓	✓
59. Första barnets förnamn		✓	✓	✓
60. Första barnets födelseår		✓	✓	✓
61. Första barnets dödsår		✓	✓	✓
59-61 repeteras för varje barn		✓	✓	✓
62. Bibliografiska arbeten	✓	✓	✓	✓
63. Biografiska arbeten	✓	✓	✓	✓
64. Lexikaliska artiklar	✓	✓	✓	✓
65. Bokhistoriska arbeten	✓	✓	✓	✓

Variabler som förekommer i matriklarna årgång	1932	1949	1955	1966
66. Biblioteksrelaterade skrifter	✓	✓	✓	✓
67. Vetenskapliga skrifter	✓	✓	✓	✓
68. Akademisk avhandling	✓	✓	✓	✓
69. Övriga skrifter	✓	✓	✓	✓

Not 1. 2 grevinnor

Not 2. 1 grevinna, 1 leg. läk.

Not 3. 1 konstnärinna, 1 fabriksarbeterska

Not 4. 4 småskollärare, 2 leg. läk., 2 tandläkare, 2 folkskollärare, 1 bibliotekarie, 1 fil.lic., 1 fil.mag., 1 kanslibitr., 1 lektor, 1 sekr., 1 stadsbibliotekarie, 1 textilarbeterska

Not 5. Kallas avsked 1932. Anställningars upphörande är stundom implicita eller otydliga. Byte av anställningar är tydliga.

Not 6. 1 dr phil.

Not 7. 1 dr phil., 1 folkskollärare, 1 småskollärare, 1 tandläkare

Bokrecension

Historia och samtid: danska folkbibliotek i förändring

Recension av: Jochumsen, Henrik & Hvenegaard Rasmussen, Casper.
Folkebiblioteket under forandring: modernitet felt og diskurs. Köpenhamn:
Danmarks Biblioteksforening och Danmarks Biblioteksskole, 2006.

Mats Dolatkhah

Institutionen Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap
Högskolan i Borås
033-435 59 69
mats.dolatkhah@hb.se

Folkebiblioteket under forandring: modernitet, felt og diskurs, är Henrik Jochumsens & Casper Hvenegaard Rasmussens senaste bok. Tillsammans med *Gør biblioteket en forskel?* (2000), utgör den de danska biblioteksforskarnas gemensamma doktorsavhandling. I den tidigare boken skildrades folkbiblioteksanvändares uppfattningar av biblioteket, men i *Folkebiblioteket under forandring* antas ett nytt, och i många avseenden omvänt, perspektiv.

”I denne bog”, skriver forskarna i sin problemställning, ”har vi søgt at identificere og analysere de forskellige forestillinger om biblioteket og dets brugere, der har præget feltet fra vedtagelsen af biblioteksloven i 1964 og frem til i dag”. De föreställningar som därmed efterfrågas preciseras som de kollektiva uppfattningar och förståelser som finns bland bibliotekarier och andra aktörer, som politiker, debattörer och personer inom fackliga och andra organisationer inom fältet. Intentionen bryts ned till två punkter, där författarna skriver att de konkret har ”undersøgt skift i forestillinger om folkebiblioteket og dets brugere”, och dessutom ”analyseret, hvordan bestemte forestillinger får en dominerende position inden for biblioteksfeltet” (s. 11).

Bokens undertitel pekar ut de teoretiska och metodologiska fundament som arbetet vilar på. En gedigen, 50-sidig, teori- och metodapparat konstrueras, där först ett processororienterat modernitetsbegrepp byggs upp på teorier av bl a Weber, Giddens och Scott Lash. Vi får här också följa modernitetens utveckling till en senmodernitet. Vidare redogörs i de teoretiska avsnitten för Pierre Bourdieus fältteori och för diskursanalys som forskningsmetod enligt bl a Foucault och Laclau & Mouffe. Den analytiska ansatsen kan beskrivas så, att diskursanalysen används för att fånga in och jämföra föreställningar under olika perioder, att Bourdieus fältteori används för att förklara diskursiva förändringar som socialt kontextbundna fenomen, och att dessa förändringar också, i ett tredje moment, jämförs med de mer övergripande modernitets- och senmodernitetsprocesserna. Med den här ansatsen kan författarna undersöka huruvida förändringarna på folkbiblioteksområdet svarar mot vidare förändringar i samhället i stort. De vetenskapsteoretiska möjligheterna att sammanfoga fältteori och diskursanalysen

undersöks också, och författarna intar därvidlag en position *mellan* objektivism och subjektivism, där en reell social struktur tänks växelverka med en diskursiv nivå.

Som undersökningens empiriska material presenteras artiklar från fyra viktiga danska bibliotekstidskrifter. Det är dessa texter som underkastas de diskursanalytiska operationerna. Ur materialet har sådana artiklar valts ut som behandlar något av sex huvudteman: urval, förmedling, folkbibliotekets roller och funktioner, bibliotekariska kompetenser, användare och kulturpolitik och bibliotek. Även andra texter inryms i blickfånget om dessa ofta omnämns i tidskriftsartiklarna eller omvänt, om de ofta omnämner tidskriftsartiklarna. Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen menar att dessa sex teman fångar in viktiga frågor om institutionell identitet, syn på användare och praxis. Exakt hur de sex temana deriverats ur problemställningen är dock inte helt klart. En argumentation för att författarnas materialavgränsning på ett kontrollerat sätt svarar mot själva problemformuleringen, hade här kunnat förstärka läsarens övertygelse om undersökningens stringens.

Resultatet av undersökningen presenteras kronologiskt. Huvudvikten i framställningen är lagd vid perioden efter 1964, men läsaren utspisas också med ett avsnitt om perioden fram till dess. Här får vi läsa hur ett självständigt folkbiblioteksfält möjliggörs genom bibliotekslagen 1920, med dess bestämmelser om statlig medelstildelning och inrättningen av en *Statens bibliotekstilsyn*. Det tidiga 1900-talet präglas av inflytanden från de anglosaxiska *public library*-idéerna, och utvecklingen av folkbiblioteksväsendet, mot standardisering, rationalisering, byråkratisering, centralisering och specialisering, svarade mot en vidare samhälllig moderniseringsprocess. En uppgörelse mellan en modern och en traditionell falang ägde under 20-talet rum på fältet, ur vilken den moderna falangen utgick som segrande part. Detta ledde till att en *traditionell diskurs*, hävdande civilsamhällets ansvar för bibliotekssaken, och omfattande en viss orientering mot användaren, utkonkurrerades av *en modern upplysningsdiskurs*, som istället kretsade kring samlingarna och det offentligas ansvar för biblioteksväsendet.

1964 ersattes lagen av år 1920 med en ny, som nu gjorde kommunerna skyldiga att ansvara för folkbiblioteken. Lagen fastställde också betydelsen av professionell utbildning, genom att kräva att alla heltidsanställda bibliotekarier skulle ha en utbildad arbetsledare. Lagen bör enligt Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen förstås mot bakgrund av de kulturpolitiska målen att demokratisera kulturen. På folkbiblioteksfältet blommar en ny strid upp mellan den nu etablerade moderna falangen och ett yngre garde, den här gången rör oenigheten urvals- och kvalitetsfrågor. Författarna visar också hur ett begränsat intresse för biblioteksanvändarna börjar spira vid tiden för den nya bibliotekslagen, trots att det huvudsakliga intresset fortfarande vilar vid samlingarna. Den nya orienteringen mot användarna kommer t ex till uttryck i att samlingarnas tillgänglighet för olika grupper problematiseras, och att barnen identifieras som en viktig målgrupp.

I artikulationerna från den senare delen av 60-talet urskiljer Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen en kamp mellan tre olika diskurser, där en *revitaliserad upplysningsdiskurs* på många sätt liknar den moderna upplysningsdiskursen, medan en *kulturförmedlingsdiskurs* är mer framtidsorienterad och intresserad av möjligheter för biblioteksutveckling. Medan dessa två förhållningssätt fortfarande är samlingsorienterade, uppträder i det omvälvande slutet av 60-talet en ny *mångfaldsdiskurs*, som lyfter kvalitetsfrågan från en expertkontext till en

livsvärldskontext, och därmed bidrar till att biblioteksanvändarnas preferenser blir intressanta på ett nytt sätt. Härvidlag sker också en relativisering av kvalitetsbegreppet, då den nya mångfaldsdiskursen opererar med föreställningar om genrespecifik kvalitet och uppfattningar om kvalitet som en egenskap som uppstår i mötet mellan verk och låntagare.

Detta intresse för användarna förvaltas under 70-talet av en *socialistisk diskurs*, som nu har en tydligare föreställning om kvalitet. Målet för den socialistiska diskursen är nämligen ett politiskt medvetandegörande av befolkningen, så att politiskt förändringsarbete möjliggörs. Under perioden börjar biblioteksfältet också utsättas för ett ökat tryck utifrån, vilket fortgår under 80-talet. Folkbiblioteket tvingas under perioden att legitimera sin verksamhet mot bakgrund av högervindar, problematiseringar av välfärdsprojektet och ekonomiska kriser. Materialet från 80-talet uppvisar enligt författarna en *krisdiskursformation*, som kommer till uttryck i ett ständigt sökande efter nya utvecklingsmöjligheter, t ex genom samarbete med näringsliv och marknadstänkande. Nu börjar också senmodernitetens karakteristiska synas i folkbiblioteksfältets diskurser. Författarna menar att de ”stora berättelsernas” upplösning gör att intresset för folkbibliotekets värdegrunder minskar, och börjar ersättas av olika uttryck för instrumentell rationalitet, t ex i form av utveckling av tekniska system. Intresset för användarna kulminerar nu i en *användarorienterad diskurs*, som för användaren från objekts- till subjektscategorin.

I förhållningssättet till informationsteknologiska landvinningar sker förändringar från ett osäkert och tvivlande 80-tal, till ett 90-tal som ser realiseringen av en *demokratisk IT-diskurs*, som menar att folkbiblioteken ska föra in Danmark i informationsåldern, och motverka att informationsteknologiska A- och B-lag uppstår i samhället. I övrigt beskrivs 90-talet som en period då flera olika diskurser existerar, med framtids- och användarorientering som gemensamma drag. Trots heterogeniteten förs ingen utpräglad kamp på fältet under 90-talet. Detta förhållande tolkas av författarna mot bakgrund av den senmoderna frånvaron av de legitimerande traditionernas enkla sanningar. Det finns nu plats för många olikartade diskurser, och biblioteksbegreppet öppnas för omförhandling mer med utgångspunkt i användarnas behov än i fasta föreställningar om vad ett bibliotek är.

År 2000 antogs en ny bibliotekslag, och i samband med det fick folkbiblioteken nya ekonomiska förutsättningar. Detta innebar bl a att ett ökat intresse för bibliotekets lokala synlighet (och därmed t ex *branding* - varumärkesuppbyggnad). Detta tillsammans med den mångtydighet som fortlever sedan 90-talet, bidrar till en ökad uppmärksamhet på nya professionella kompetenser. Den uppmärksamheten gynnas också av debatter om sk hybridbibliotek – blandningar av virtuella och fysiska bibliotek. Det är ingalunda fråga om att biblioteket som fysisk lokal härigenom nedprioriteras, utan tvärtom finns ett distinkt intresse för dess fysiska utformning. Den dominerade diskursen i den tid vi befinner oss idag betecknas som en *dynamiskt fokuserad och upplevelseorienterad diskurs*, med tendenser till en viss värderationalitet genom att frågor om *varför* biblioteket ska göra det ena eller det andra aktualiseras.

Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen sammanfattar den empiriska analysen i ett avslutande kapitel. En schematisk presentation över de olika diskursernas karakteristika tjänar väl som verktyg för jämförelser. I slutkapitlet förekommer också en diskussion kring övergripande mönster, i vilken analysen av diskurserna utifrån

modernitetsbegreppen genomdrivs på ett sammanfattande och tydliggörande sätt. Det kamperspektiv som tillämpas genom Bourdieus begrepp diskuteras också, varvid författarna ifrågasätter perspektivets fortsatta relevans för ett område där den interna kampen tycks vara i avtagande.

Folkebiblioteket under förändring är en betydelsefull bok, genom vilken folkbiblioteksforskningen i Norden gör viktiga framsteg. Boken lär bli en given referenspunkt i framtida biblioteksforskning, och det är en position som den väl förtjänar. Vi får här en sammanhållen analys av 100 års förändringar inom det danska folkbiblioteksväsendet. Att författarna själva först och främst frågar om perioden efter 1964 innebär inte att kapitlet om perioden dessförinnan är reducerat till någon sorts bakgrundsteckning, utan också det innehåller en genomförd analys. Att kombinera den analytiska ansatsen med det tidsligt panoramiska perspektivet ger en betydande utväxling. Förhållandena under de olika perioderna framträder särskilt tydligt genom att de på detta sätt får speglas, inte bara i teori, utan också i varandra. Vi kan här följa kontinuiteter och förändringar under en relativt lång tidsperiod, och författarna leder oss fram ända till nutiden. Den förståelse för folkbiblioteket av idag som därigenom möjliggörs är inget vi annars är bortskämda med, då utpräglat bibliotekshistorisk forskning vanligen inte utsträcker sin analys så långt fram i tiden, och biblioteksforskning om samtiden inte alltid gör riktigt allvar av eventuella historiska tillbakablickar.

Den ambitiösa metodologiska och teoretiska ansatsen är inspirerande, men det finns i samband med den ett par frågor som kunde ha satts i skarpare ljus. Kombinationen av diskursanalys och fältteori innebär att författarna behöver redogöra, inte bara för diskurserna som sådana, utan också för dessas kontext. Här undrar läsaren vilken systematik som styr arbetet med kontexten. Vilken typ av källor har använts? Har de betraktats ur samma perspektiv som de tidskriftsartiklar som representerar den diskursiva nivån? Hur avgör man om en källa ska betraktas som ett diskursivt uttryck eller som en referens till en reell social struktur? Här hade det varit möjligt att gå ett steg längre, för att visa hur den balanserade positionen mellan objektivism och subjektivism följs upp på metodnivån.

Avslutningsvis framstår *Folkebiblioteket under förändring* som ett exempel att följa. På nationell nivå skulle t ex den svenska biblioteksforskningen vara högst befrämjad av ett arbete med samma ambitionsnivå, tidsmässiga omfattning och systematiska användning av teori som Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen arbetar med. Men kanske är det dags att lyfta blicken från rent nationella problem, och börja fundera på hur den samnordiska bibliotekshistorien skulle kunna utforskas. Det är i det fallet svårt att tänka sig en bättre källa för uppslag och inspiration än *Folkebiblioteket under förändring*.

Mats Dolatkhah är doktorand i biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap i Borås.

Bokrecension

Folkebiblioteket som förvandlingsrum : Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskapet. Red. Leif Emerek, Casper Hvenegaard Rasmussen & Dorte Skot-Hansen

Eva-Maria Flöög

Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap

Högskolan i Borås

501 90 Borås

033-435 43 04

eva-maria.floog@hb.se

Vilken syn har biblioteken på populärkultur? Vad anses om användarinflytande? Vilket är folkbibliotekets uppdrag i samtiden och hur kan det relateras till den upplysningstradition som länge varit vägledande? Vad menas med bildning i vår tid? Vad betyder det för bibliotekens verksamhet att folkbiblioteken har kommit att användas av studerande i ökad grad?

Dessa stimulerande frågor behandlas i en dansk bok med titeln *Folkebiblioteket som förvandlingsrum*. Bokens kapitel är skrivna av ett flertal författare och spänner över ett vidsträckt fält av ämnen som omvärldsförändringar, kulturpolitik, synen på användare, vad som kan menas med bildning i vår tid, biblioteksrummets förändring, bokcirklar, portaler och visuella medier på bibliotek mm.

Bokens övergripande idé är att folkbiblioteken i vår tid får uppgiften att fungera som ett rum där möten äger rum mellan människor och där upplevelser, information och kunskap kan samverka i stället för att konkurrera med varandra. Med detta synsätt förskjuts betoningen från utlån till besök och sådana faktorer som rumslighet och upplevelseaspekter får en större tyngd.

Folkbibliotekets roll i dagens samhälle är alltså bokens ämne. Tre teman anges som genomgående, nämligen förändring, syn på användare och upplysningsbegreppet i vår tid. Förändring innebär att institutioner måste ställa in sig på att ständigt vara inne i en förändringsprocess i samklang med det omgivande samhället, vilket öppnar för möjligheter för att utvecklas, inte alla i samma riktning utan på olika sätt. Synen på användare anses i boken ha förändrats i riktning mot en myndiggjord och autonom användare som biblioteket kan samverka med, snarare än bestämma över. Upplysnings- och bildningsbegreppet har varit vägledande för bibliotek alltsedan 1700-talet men måste nu kanske omdefinieras för att passa dagens samhälle. Dessa tre intressanta utgångspunkter utvecklas sedan i boken.

Folkbibliotekens värdegrund finns i sådant som demokrati, bildning och upplysning. Vad dessa begrepp innebär idag och hur de kan vara vägledande kan vara av stor betydelse. Enligt författarna har folkbiblioteken i ökande grad börjat fungera målrationellt och instrumentellt, bl a på grund av att studerandes intressen tillvaratas i stigande grad. Detta kan ses som

stridande mot deras grundläggande värderingarna, som betonar ett friare förhållningssätt till kunskap och styrs av värden snarare än mål.

När det gäller den förändrade synen på användarna ser författarna en utveckling mot ett synsätt där användarna får ett större inflytande, t ex på hur beståndsutvecklingen sker, nu mer i samspel med användares önskemål. Förhållningssättet på biblioteken förskjuts från ett materialorienterat synsätt, där samlingarna har huvudrollen, till ett brukarorienterat, där användaren står i centrum. Användaren kan antingen ses som medborgare, klient eller kund, vilket får konsekvenser för bemötande och för vilken roll användarens önskemål kommer att spela. Detta förändrade synsätt får också konsekvenser för kvalitetsbegrepp och kulturella värderingar. Detta är frågor som inte är nya, med som får en stimulerande behandling i denna bok. Det är lätt att associera till den kanondiskussion som förts i svenska medier under början av hösten, som ju aktualiserat frågor om kvalitet och kultursyn och frågan om kanon har också fått ett avsnitt i boken.

Samhället i stort och dess kulturpolitik ändras, vilket påverkar biblioteken. Andra incitament till förändring är vilka krav olika användargrupper, som t ex studerande, ställer på biblioteken. Alla dessa förändringar antas i boken kunna leda till ett vitaliserat och moderniserat upplysningsbegrepp, som dock måste diskuteras och vars konsekvenser måste övervägas.

Det gemensamma för bokens kapitel är att de förmår väcka intresse och också en önska att fortsätta att debattera dessa frågor, som visserligen inte är nya, men som här har fått en engagerande framställning som pekar framåt.

Bokrecension

Undervisning i informationssökning. Slutrapport från projektet Informationssökning, didaktik och lärande (IDOL) Limberg, Louise och Folkesson, Lena (2006). Bibliotekshögskolan: Valfrid

Brigitte Kühne, Fil. dr. / Ph. D.

Växjö universitet/Växjö University

Institutionen för humaniora/School of Humanities

Webb: <http://www.hum.vxu.se/utb/program/bop>

Anslaget till denna bok anges i förordet enligt följande: ”Forskningsprojektet *Information, didaktik och lärande (IDOL)* har studerat erfarenheter av undervisning i informationssökning och bygger vidare på vår tidigare forskning om informationssökning och lärande, där elevernas perspektiv varit utgångspunkten. Med IDOL-studien har bilden av informationssökning och lärande kompletterats med ett undervisningsperspektiv.”

Boken är uppdelad i sex avsnitt: I det första avsnittet tecknas problem och formuleras projektets syfte. Avsnitt 2 ägnas åt en ganska grundlig forskningsöversikt som redovisar forskningsläget på området ”undervisning i informationssökning” Det skapar därmed en del av utgångspunkterna för projektets uppläggning och inriktning. I avsnitt 3 presenteras kort, men ändå tydligt, projektets teoretiska utgångspunkter hämtade från fenomenografi, utbildningsvetenskap och teorier om informationssökning och informationskompetens. Uppläggning och genomförande av den empiriska undersökningen är ämne för avsnitt 4 och de empiriska resultaten presenteras i avsnitt 5. Kapitel 6 avslutar rapporten med en diskussion av resultaten och slutsatser dras från dessa både med avseende på teori och på praktik.

Författarna har strävat efter att identifiera och beskriva lärares och bibliotekariers olika erfarenheter av undervisning i informationssökning. Man har genomfört projektet i ett samspel mellan forskare och praktiskt verksamma lärare och bibliotekarier vid tre skolor i Västsverige under fem terminer, vt 2001 till vt 2003. Ett delsyfte i projektet var att utveckla metoder för undervisning i informationssökning. Undersökningen har huvudsakligen genomförts med hjälp av intervjuer, där jag kan tycka att antalet intervjuer möjligen hade kunnat vara något flera alt. hade kunnat genomföras något oftare.

Avsnitt 5 med resultatpresentationen utgör den största delen av rapporten och är mycket intressant. Att så konkret kunna se var och hur lärares resp. bibliotekariers synpunkter skiljer sig med avseende på kunskapsinnehåll, mål och innehåll för undervisningen i informationssökning, metoderna för undervisningen, kvalitén i elevernas informationssökning samt deras syn på sitt inbördes samarbete blev nästan en ”aha-upplevelse”. Lärare och bibliotekarier bör inte längre fokusera sin undervisning på olika källor och sökvägar och en rekommenderad ordning dem emellan utan istället hjälpa eleverna att utgå från sina egna frågeställningar eller infallsvinklar. Utgå från sin egen situation med andra ord. Kvaliteten i informationssökningen handlar i hög grad om värdering och användning av information, inte om sökning och återvinning. Informationskompetens bör inte ses som en generell förmåga utan en uppsättning av förmågor som varierar med situationen, uppgiftens innehåll och kontext. Undervisningen idag betonar dock snarare det generella, inte det specifika och

situationsbundna. Ett mer utvecklat synsätt på informationskompetens bör handla både om det som är gemensamt för den i olika sammanhang och det som är specifikt i den ena eller den andra situationen.

Rapporten visar tydligt på utvecklingslinjen från undervisning i bibliotekskunskap till lärande av informationskompetens, men också hur lärare resp. bibliotekarier uppfattar undervisningssituationer, lärandemål och samarbete på olika sätt. Författarna visar att undervisningsmålen förskjutits från ett fokus på att undervisa om specifika redskap som bibliografier, uppslagsverk, databaser eller söktjänster till ett fokus på elevernas tankeprocesser kopplade till förmåga till kritiskt tänkande. Det blir allt viktigare att eleverna lär sig att redovisa sin undersökningsprocess och reflektera över både vad de lärt sig och hur lärandeprocessen gått till.

Några kritiska anmärkningar dock: de första avsnitten förefaller vara dåligt korrekturlästa. Det förekommer en del onödiga upprepningar och diverse stavfel. Detta förtar dock inte helhetsintrycket att detta är en synnerligen användbar bok i olika undervisningssituationer. Dels för studenter inom B&I, men även för bibliotekarier och lärare intresserade av samarbete sinsemellan för att höja elevers informationskompetens.

***Knygotyra* – a scholarly journal of Vilnius University**

Elena Maceviciute
Swedish School of Library and Information Science
and Faculty of Communication, Vilnius University
Elena.Maceviciute@hb.se

Abstract

This short paper introduces the scholarly journal *Knygotyra* published by Vilnius University. Its main purpose is to present an overview of the research published in the latest volumes of this journal. The review of the articles is of an informative and descriptive nature. It is not intended to critically evaluate the quality of research, because of its great diversity, but, rather, to exemplify the variety of research projects pursued in the Baltic region and neighbouring countries.

Keywords: Lithuania, Vilnius University, *Knygotyra*, LIS scholarly journal, book science

In 1961, Vilnius University (VU) started publishing a collection of papers “The issues of library science and bibliography” (*Bibliotekininkystes ir bibliografijos klausimai*), which changed its name to *Knygotyra* (Book Science/Bokvetenskap) in 1970, also starting a new numbering of issues from 1(8). Since then, *Knygotyra* has become one of the most influential scholarly journals in the LIS area in the Baltic region and also in Eastern Europe. It is constantly expanding the circle of its authors and readers and the geographical region from which they come. However, the subject and focus remain rather constant, though the subject itself has changed rather drastically over the last decades.

It comprises book science in the widest sense (theoretical issues of book and document typology, structure, production, distribution and use within different historical contexts and socio-cultural systems), including the mediation of documents through libraries, bibliographic and information institutions, archives and museums, mass media, or market structures. The history of books and other documents is given significant attention in this journal, although it is the modern existence of books and other documents on the market and in digital spaces that represents the newest developments in research. Institutional approaches prevail, but information processing and retrieval aspects are also a part of the contents. Lately, issues concerning reading and information users have figured less in *Knygotyra*, but one can also find articles on these topics.

The focus and the point of reference that makes the journal unique is a concern for the relation of any research topic to the Lithuanian context of any kind (linguistic, geographical, historical, social, economic, etc.). On the other hand, the journal also includes articles of a theoretical or methodological nature, or related to the general interests of researchers in the field.

The authors publishing in the journal come from different institutions and countries which gives the journal not only an international but also an interdisciplinary profile. The editorial board of the journal is also international and includes researchers from eight countries in the region. One of the main sources for the articles is an annual conference in Book Science as its participants usually take the possibility of developing their presentations into scholarly articles. Another source of articles is doctoral research, because according to the regulations, it is impossible to defend a doctoral dissertation without having published in high ranking journals and *Knygotyra* is one of a few that counts as such in Lithuania. All the articles are refereed.

Besides the research articles and occasional conference papers, *Knygotyra* includes:

- scholarly publications of archival documents and texts with commentaries;
- overviews, for example, of materials prepared for encyclopaedias, institutional activities, programmes, conferences, or periodicals (in vol. 46, 2006, *Svensk Biblioteksforskning /Swedish Library Research* was presented to Lithuanian readers by Maceviciute),
- book reviews, and
- a chronicle of events at the departments related to LIS and book science at Vilnius University.

The articles are published in several languages. A majority are in Lithuanian, but there are articles in English, Russian, and sometimes German. Some articles are translated into Lithuanian from other languages. Each article has an English summary. The full bibliographic account of articles published in the last 45 years (from 1961 to 2005) was produced by Janonis in 2005.

The journal is published in two volumes a year in paper format and also has an electronic version (see <http://www.leidykla.eu/en/journals/book-science/about-knygotyra/>). The two volumes published in 2006 (46 and 47) provide a good example of the range of the topics, authors, languages, and research issues published in *Knygotyra*. Of 27 research articles 22 were published in Lithuanian, three in English, and two in Russian. They were written by 19 Lithuanians, four Estonians, three Russians, two Germans, one Latvian, and one Italian author.

Several articles dwell on *theoretical conceptual* issues; thus **Elnikov** (Moscow State University of Culture and Arts) examines a book as a theoretical and cognitive phenomenon, trying to define its main qualitative elements. He sees a book as a system and seeks to distinguish its main elements as well as to understand its methodological significance for book research. **Sveriene** (VU) investigates the concepts of a textbook in the works of European researchers in education and the book in order to establish the essential functions and attributes of a textbook. Finally, **Iljina** (Russian National Library in St. Petersburg) focuses on the concepts and terms attributed to a collection of books, namely, those related to the personal library phenomenon (private, family, individual library). She also draws the implications for the research of these conceptual differences expressed in terminology.

There are also several other articles of a reflexive nature concerned with the *development and changes of research* in book science and related disciplines: **Navickiene** (VU) provides an exhaustive overview of the development of book science in Lithuania since the beginning of 19th century, when the first bibliographic courses were introduced at Vilnius University, to the

end of the 20th century and the beginning of the 21st. She identifies three major periods of development: the bibliographic period (from the end of the 18th century to the middle of the 20th century); the development of an autonomous book science (middle of the 20th century); and renaissance and expansion (since the end of the 20th century). She also traces major influences and discusses characteristics of the discipline and research within these periods.

In the same category, **Maceviciute** (VU) (vol. 47) reflects upon how the events of recent history have shaped book science research and the publication of its results. **Janonis** (VU) presents a statistical study of the research publications in bibliography that appeared between 1941 and 1990. This analysis reveals the dynamics of research, the productivity of different authors, and other interesting features within one of the oldest academic research areas within LIS in the previous Soviet Union.

An article by **Poviliunas** (VU) combines theoretical analysis with empirical research and discusses the role of the academic book in the process of academic socialization. Critical and constructive evaluations of the publishing programme “Books for an Open Society” by Master’s and Doctoral students show that the programme’s books are an important factor in education influencing critical thinking, and academic and professional socialization. The number of books that are supported by the programme for one academic discipline could be considered as an indicator of the academic power of the discipline.

Another group of articles examines, in depth, wide areas of the *book and library landscape* of various periods and in different societal contexts. Thus, the Estonian authors **Jantson** and **Reimo** (Tallinn University) survey the general developments and changes in the book trade in Estonia during the second half of the 19th century. Their aim is to describe the growth of bookshops selling Estonian books and to analyse the activities of Estonian booksellers. By the end of the examined period these bookshops guaranteed the dissemination of Estonian language books to all strata of the society.

Another Estonian author, **Möldre** (Tallinn University), continues into modern Estonian book history by looking at the consequences of change in political and economic conditions for publishing and establishing the system of the state publishing houses in Estonia during the second Soviet occupation of 1944 to 1991. These years have been divided into three periods in accordance with political developments: the Stalinist era from 1944 to 1956; the thaw and stagnation era from 1956 to 1986, and the political break-through leading to the restoration of independence from 1987 to 1991. Special attention is paid to the leading role of the Communist Party of the USSR and the Communist Party of the ESSR in publishing activities. The adjustment of the economic principles of publishing to a market economy started during the last period.

The Soviet period is also explored by the Latvian author **Strale** (National Library of Latvia) in an article on the decline of censorship in Latvia between 1985 and 1990. She explores the changes in book publishing and dissemination policies under the conditions of ‘glasnost’.

A very interesting aspect of the pre-Soviet period constitutes the subject of an article by **Misiunas** (VU). Using material from the Lithuanian Communist Party (LCP) archives he investigates the connection between LCP and Lithuanian communists in the USA and the forms of their co-operation in the publishing and provision of press materials between 1920 and 1940.

To some extent the article by **Umlauf** (Berlin Humboldt University) about library planning in the German Federal Republic between 1965 and 1975, which is supposed to be the golden age for library strategy, belongs here. He examines national, regional, and local library planning documents and the results of their implementation in relation to a new strategic initiative *Bibliothek 2007*.

In addition to this rather recent historical context, several articles focus on current *general issues*. For example, **Petraviciute** (VU) looks at the long-term preservation policies for electronic documents in the state archives of the EU countries. She states that the legal situation across Europe with regard to the archiving of public records generated by government agencies, and public access to such records, remains diverse. Differences exist not only in terms of the legal requirements, but also in the extent to which these are interpreted and enacted. Most of the activities for preserving electronic records and providing access to them are concentrated in the north-western States of the EU. It is only within this region that specialised facilities for the preservation of electronic records within state archives have been established.

Mozuraite and Rudzioniene (VU) point out that because of the application of new ICT, it is no longer easy to draw clear boundaries between archives, libraries and museums in terms of digital content provision. Memory institutions such as libraries, museums and archives are adjusting themselves to the digital age. The politicians also have to support new trends and need guidelines on how to deploy digital services designed to meet real user needs. The CALIMERA (Cultural Applications: Local Institutions Mediating Electronics Resource Access) co-ordination action, funded under the Information Society Technologies Sixth Framework Programme, has set out to help with this task so that ordinary citizens join e-Europe through the digital services provided by their local cultural institutions.

Estonian principles and policies for the digital preservation of the Estonian book heritage by libraries, archives and museums are discussed in a paper by **Reimo** (Tallinn University). She analyses the main policy documents, organisational aspects and the premises under which the main digital preservation projects in Estonia are conducted. The problem is far from trivial, because a considerable part of the documentary heritage is located outside Europe. The author sees collaboration among organisations of various levels and between the projects as a determining factor for the ultimate success of preserving the Estonian book heritage and enabling unrestricted access to it at the same time.

Only two articles in these issues target *user-related topics*: in relation to the new resources and changing environments **Glosiene** (VU) explores success factors for information literacy in the academic community. Her aim is to present a holistic approach towards information competency development in a modern academic institution. According to her, information competency development is problem-specific, domain-specific, and discipline-specific. It is interrelated with critical thinking and analytical skills as well as with creativity and computer literacy skills. Critical success factors for information competency development are open and problem-based learning and cooperative, inclusive strategies for the whole university. Academic libraries continue to play a major role but connections with faculty and administration in the process are of major importance.

On the other hand, an article by **Krakyte** (VU) presents an historical retrospective of reading in universities. The article provides a general overview of research into the reading process of the academic community of Vilnius University from 1579 to 1832, derived from significant

research in librarianship and book science. It presents sources and strategies to reveal the multifaceted relations existing between literature, the reader, priorities, the environment, results, etc. This article also analyses works in the humanities and social sciences with significantly reliable data related to particular aspects of the issue. Analysis of selected quality research on the reading process can prompt new directions for research and increase knowledge of the development, tendencies and culture of reading in all of Lithuania from the 16th to the 19th century.

Many articles explore the features of certain *types of documents, texts, or collections*. Thus, **Michelini** (Università degli studi di Parma) analyses the history of the texts of spiritual and Christian songs written in the tradition of Zengstock (the producer of the third song book in Lithuanian in 1612). These texts were popular in Prussia and the song book was reproduced several times with certain omissions and changes. The author closely examines the origin and the changes made in the texts of different editions of the song book and seeks contextual explanations for certain changes.

Burba and Pacevicius (Vytautas the Great University and VU) discuss fourteen drawings that portray human beings and were drawn by readers in the margins of manuscripts and printed books actively used in the Grand Duchy of Lithuania from the 17th to 19th centuries. These drawings were not a planned work but more like quips, scribbles and doodles, therefore the authors use the terms *portrait graffiti* and *portrait marginalia* to describe them. Several types of analysis (palaeographical, structural, content and semiotic) were carried out and the authors came to the conclusion that these marginal portraits bear similarities to the graffiti (in Italian *scarabocchi*) left in the documents by the workers in the Naples bank archive. According to an archivist, Giuseppe Zevola, who examined these documental graffiti, they were born out of opposition to grey everyday routine.

Kaunas (VU) believes that the registration of old books from personal libraries in national bibliographies is an important task in accounting for Lithuanian cultural heritage. His article is a result of an investigation into the author's own collection for this purpose and provides a) additions to the retrospective bibliography of books, b) copies of books that were registered and described in the bibliography not *de visu* but from sources, c) additional data for some bibliographic descriptions, d) unknown copies of rare books, and e) valuable copies of books.

The article by **Bajoraite** (VU) examines the nature of the poster as a tool for information and propaganda. In particular, the author looks at the formation of the Soviet poster in Lithuania during the post-war period. She identifies the institutions related to the creation, production and censorship of the posters and analyses the role of the government in the policy of creating and disseminating posters.

Misiuniene (Martynas Mazvydas National Library) examines a collection of Elzevier (Elzevier) publications from 1583 to 1712 held in the Martynas Mazvydas National Library of Lithuania. The collection consists of 231 books (180 titles). The author investigates the nature and provenances of the books, their characteristic features and physical state.

In another library related article **Petrauskiene** (VU) provides a typology of digital resources for the humanities. She also looks into the reasons for the lower usage of digital resources by the representatives of the humanities in comparison to natural scientists. According to her, the simplistic explanation of technophobia is not accurate as many existing digital sources do not meet the specific needs of the humanities. She also provides descriptions of the digital sources

available in general on the Web or provided by Vilnius University Library in relation to the special needs of humanities researchers.

The life and work of influential people also deserves the attention of Lithuanian researchers. Book researchers explore mainly the input and influence of other researchers in the field. There are two articles devoted to such personalities. In one of them, **Kvietkauskas** (VU) analyses the early publications in press by Mykolas Birziska – one of the most prominent figures in pre-war Lithuanian bibliography as well as book and library research. The development of Lev Vladimirov's personal and research interests related to book history research and library work is analyzed by **Akstinaite**(VU) Vladimirov was the leading figure in LIS and the book research field during the post-war period. The third personality-related article is of another kind: **Kucinskis** (Kaunas University of Technology) discusses the major problems of finding and establishing the authoritativeness of the musical texts composed by Ciurlionis, one of the most interesting composers and painters in Lithuania. The role of the historical and textual analysis of surviving manuscripts is critical in this respect.

Last but not least, there are two articles dealing with the *activities of important institutions*. **Patrusheva** (Russian National Library in St.Petersburg) conducts a deep archival analysis in the Russian State Historical Archive to describe the activities of the Temporary Press Committee (a tsarist censorship institution) in Vilnius during 1914 and **Hermann** (Ruprecht-Karl-Universität Heidelberg) describes the structure and work of the contemporary Library of the Lithuanian Cultural Institute in Germany (Lampertheim-Huttenfeld).

Of course, the two volumes of *Knygotyra* published in 2006 do not provide a full view of LIS research going on in Lithuania or the Baltic region in general. The editors of this particular journal have a specific perspective and support certain types of articles and research papers. One also has to have in mind that in 1994 *Knygotyra* branched into two distinctive journals, because of the increase and diversification of research in Library and information science; another currently influential journal *Informacijos mokslai* was established as a result (see ...). Actually this increase and diversification has led to the establishment of the research area of Communication and Information in Humanities within Lithuanian research classification. Book Science, Library Science, Bibliography, Information Science, Media Research, Journalism, and other areas are research branches within this area. *Informacijos mokslai* also publishes a wide range of LIS research within information retrieval, information systems, information needs and use, digital resources, etc. Both journals serve the different requirements of the research communities and have no problem with the acquisition of original articles of the required quality and both maintain the status of high ranking journals.

References

- Akstinaite, E. (2006). The development of Lev Vladimirov's professional and scientific interests. *Knygotyra*, 47, 48-74.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/EGLE_AKSTINAITE.pdf>
- Bajoraite, A. (2006). Soviet posters in Lithuania in 1940–1953. *Knygotyra*, 47, 171-185.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/ALMA_BAJORAITE..pdf>
- Elnikov, M. P. (2006). The book phenomenon: (Theoretical-gnoseological aspects) *Knygotyra*, 46, 36-52.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/MICHAILAS_P._JELNIKOVAS.pdf>

- Glosiene, A. (2006). Development of the information competence of the academic community: Twenty years after. *Knygotyra*, 47, 186-203.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/AUDRONE_GLOSIENE.pdf>
- Hermann, A. (2006). The Library of the Lithuanian Cultural Institute. *Knygotyra*, 47, 277-289. <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/ARTHUR_HERMANN.pdf>
- Iljina, O.N. (2006). Personal (lichnaja), private (chastnaja), individual (personal'naja)? Defining the concept of the personal library. *Knygotyra*, 46, 138-152.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/OLGA_N_ILJINA.pdf>
- Janonis, O. (2005). *Vilniaus universiteto mokslo darbø, Knygotyra“ turinio rodyklė: 1961/2005*, t. 1–45. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla. 137 p.
- Janonis, O. (2006). Science of bibliography in Soviet period: quantitative characterization. *Knygotyra*, 46, 53-64.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/OSVALDAS_JANONIS..pdf>
- Jantson, S. and Reimo, T. (2006). Bookseller as a cultural agent: Book trade in Estonia in the second half of the 19th and at the beginning of the 20th century. *Knygotyra*, 46, 177-193.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/SIGNE_JANTSON_TIIU_REIMO.pdf>
- Kaunas, D. (2006). Additions to the retrospective bibliography of Lithuanian books and their sources. *Knygotyra*, 46, 65-90.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/DOMAS_KAUNAS.pdf>
- Krakyte, A. (2006). Research into the reading process of the academic community of the old Vilnius University: aspects of historiography. *Knygotyra*, 46, 118-137.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/ASTA_KRAKYTE.pdf>
- Burba, D. and Pacevicius, A. (2006). Portrait graffiti in the margins of antique Lithuanian books. *Knygotyra*, 46, 153-176.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/DOMININKAS_BURBA_ARVYDAS_PACEVICIUS.pdf>
- Kucinskas, D. (2006). Lost music manuscripts of Mikalojus Konstantinas Ciurlionis. *Knygotyra*, 46, 164-215.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/DARIUS_KUCINSKAS..pdf>
- Kvietkauskas, M. (2006). Publications of Mykolas Birziska in Vilnius press at the beginning of the 20th century: Features of the intellectual biography. *Knygotyra*, 46, 216-237.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/MINDAUGAS_KVIETKAUSKAS_01.pdf>
- Maceviciute, E. (2006). *Knygotyra: stability and changes*. *Knygotyra*, 47, 297-306.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/ELENA_MACEVICIUTE.pdf>

- Maceviciute, E. (2006). Svensk Biblioteksforskning – Swedish Library Research journal: Vol. 15. 1, 2. *Knygotyra*, 46, 275-278.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/ELENA_MACEVICIUTE.pdf>
- Michelini, G. (2006). The history of the new texts of Zengstokas' hymnal *Giesmes chriksczionischkos ir duchaunischkos*. *Knygotyra*, 46, 91-100.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/GUIDO_MICHELINI.pdf>
- Misiunas, R. (2006). Publishing relations with Lithuanian communists in USA from 1920–1940. *Knygotyra*, 47, 149-170.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/REMIGIJUS_MISIUNAS.pdf>
- Misiuniene, J. (2006). The Collection of Elzevyres in Martynas Mazvydas National Library of Lithuania. *Knygotyra*, 46, 101-117.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/JADVYGA_MISIUNIENE.pdf>
- Möldre, A. (2006). The book publishing system in Estonia during Soviet rule, 1944–1991. *Knygotyra*, 47, 105-121.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/AILE_MOELDRE.pdf>
- Mozuraite V. and Rudzioniene J. (2006) The development of museums, archives and libraries in e-Europe: project of EC CALIMERA. *Knygotyra*, 47, 204-220.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/VITA_MOZURAITE_JURGITA_RUDZIONIENE.pdf>
- Navickiene, A. (2006). The development of book science in Lithuania: Division into periods and chronology. *Knygotyra*, 46, 9-35.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/46/Ausra_Navickiene.pdf>
- Patrusheva, N.G. (2006). The inspection of The Temporary Press Committee in Vilnius in 1914. *Knygotyra*, 47, 142-148.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/NATALIJA_PATRUSEVA.pdf>
- Petrauskiene, Z. (2006) Electronic resources for the humanities. *Knygotyra*, 47, 221-242.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/ZIBUTE_PETRAUSKIENE.pdf>
- Petraviciute I. (2006). The long-term preservation policy of electronic records in the European Union countries. *Knygotyra*, 47, 243-261.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/INGA_PETRAVICIUTE.pdf>
- Poviliunas, A. (2006). Books for an open society as factors of academic socialization. *Knygotyra*, 47, 9-27.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/Arunas_Poviliunas.pdf>
- Reimo, T. (2006). Digital preservation of printed cultural heritage in Estonia. Strategy. Methodology. Practice. *Knygotyra*, 47, 262-276.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/TIIU_REIMO.pdf>
- Strale, A. (2006). The decline of censorship in Soviet Latvia: 1985–1990. *Knygotyra*, 47, 122-141. <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/AINA_STRALE.pdf>

Sveriene, A. (2006). Theoretical aspects of school textbooks *Knygotyra*, 47, 28-47.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/AUDRONE_SVERIENE.pdf>

Umlauf, K. (2006). The planning of library activity in Germany after the 1960's. *Knygotyra*, 47, 75-104.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/47/KONRAD_UMLAUF.pdf>